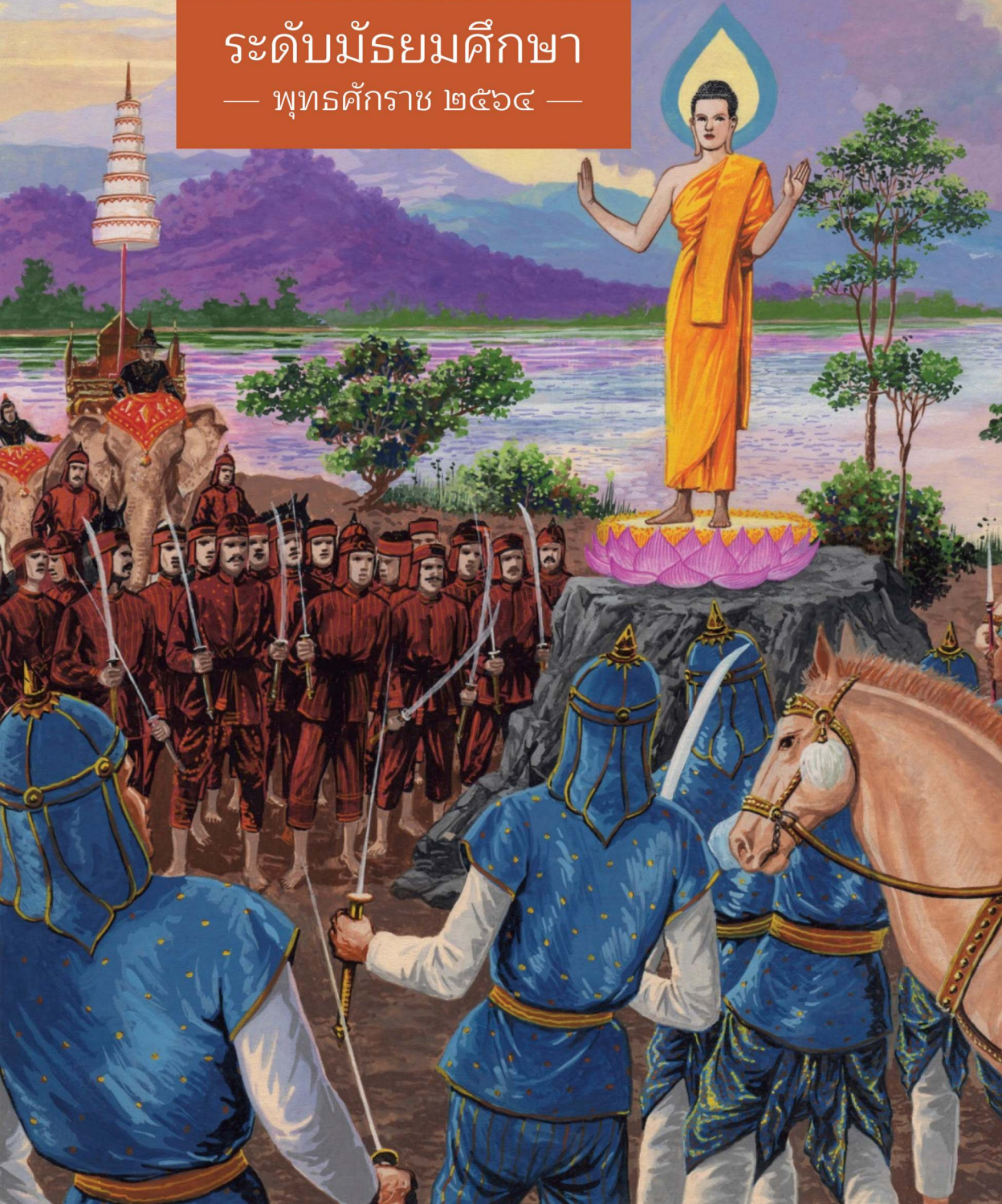

ธรรมศึกษา ชั้นตรี

ระดับมัธยมศึกษา

— พุทธศักราช ๒๕๖๔ —

ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา

หลักสูตรธรรมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๗
ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๖๔

หนังสือธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา

ISBN : 978-616-93978-2-3

พิมพ์ครั้งที่ ๑ / ๒๕๖๕ จำนวน ๓๐,๐๐๐ เล่ม

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ผู้จัดทำ

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

สถานที่พิมพ์

โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ถนนบำรุงเมือง แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
๑๐๑๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๓-๓๓๕๑, ๐ ๒๒๒๓ ๕๕๔๘

ภาพหน้าปก

จิตรกรรมผลงานของอาจารย์เหม เวชกร เล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระบรมศาสดาทรงบำเพ็ญ “ญาติตถจริยา” เสด็จไปทรงรับข้อพิพาทระหว่างพระประยูรญาติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาคุณของพระพุทธองค์ โดยประการสำคัญ แสดงให้เห็นว่าธรรมะของพระพุทธองค์นั้นมีได้เป็นไปเพื่อสรวรรค์หรือนิพพานโดยส่วนเดียว แต่ยังคงช่วยเกื้อกูลให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบันด้วย ฉะนั้น การศึกษาธรรมะจึงเป็นการเกื้อกูลสังคมให้เจริญขึ้น

คติธรรม

สำหรับผู้ศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษา ตามหลักสูตรสนามหลวง แผนกธรรม

ยथा จ พุทธา โลกสมิ
เต อิมิ ธมฺมํ ปกาเสนติ

อุปฺปชฺชนฺติ ปภงฺกรา
ทุกฺขูปฺสมคามินิ.

เมื่อพระพุทธเจ้า ผู้ทำความสว่างอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ยอมประกาศธรรมสำหรับดับทุกข์นี้

พ.ปฏิ. ๓๑/๔๑๔

สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมอันสุขุมลึกซึ้ง แล้วได้ทรงพระกรุณาสั่งสอนพุทธสาวก พุทธสาวิกาให้ได้รับรู้ และรับประโยชน์จากธรรมที่ได้ทรงค้นพบนั้นด้วยตนเอง หาใช่ด้วยการวิงวอนไหว้กราบต่อพระองค์ผู้ทรงเป็นศาสดาแห่งศาสนาไม่ โดยที่สุด แม้เมื่อถึงคราวที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่านพระอานนทเถระเจ้าทูลถามว่าทรงตั้งผู้ใดเป็นศาสดาแห่งพระพุทธศาสนาสืบแทนพระองค์ ก็ได้ทรงตั้ง ธรรมและวินัยที่ทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์เมื่อพระองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว

ฉะนั้น “ธรรม” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา ทั้งในประการที่เป็นศาสดาสืบแทนพระองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในฐานะที่เป็นชีวิตจิตใจ เป็นแก่นกลางที่สำคัญต่อความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา

การที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปได้ จึงสำคัญที่จะต้องรักษาธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงประกาศไว้แล้วให้คงอยู่ได้โดยถูกต้อง การที่จะรักษาธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงประกาศไว้แล้วให้คงอยู่ได้โดยถูกต้อง ก็สำคัญที่พุทธบริษัทจะต้องปฏิบัติธรรมนั้นให้บริบูรณ์ การที่พุทธบริษัทจะปฏิบัติธรรมนั้นให้บริบูรณ์ได้ ก็สำคัญที่จะต้องศึกษาธรรมนั้นให้เข้าใจถ่องแท้ด้วยปัญญาเป็นเบื้องต้น

โดยนัยนี้ การศึกษาธรรม คือ “ธรรมศึกษา” นั้น จึงเป็นกิจที่สำคัญที่ส่งผลไม่จำกัดและเป็นหนทางไปสู่การพ้นจากทุกข์ตามกำลังการปฏิบัติของผู้ศึกษาแต่ละคนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นกิจสำคัญอันควรแก่การอนุโมทนา เพราะเป็นกิจที่จะมีผลช่วยดำรงพระพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาต่อไป

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจาริ.

ธรรมแล ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

พ.เถร. ๒๖/๓๓๔., พ. ขา.พิสก. ๒๗/๒๐๑๐.

ขออำนาจแห่งสิ่งจางานี้ จงอำนวยสิริสวัสดิพิพัฒน์ใหญ่หลวงในพระพุทธศาสนาแก่สาธุชน ผู้มีมนัสเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และได้อุทิศหยาบประกอบ “ธรรมศึกษา” ตลอดกาลนาน เทอญ

สมเด็จพระสังฆราช
(สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

คำปรารภ

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สยามแต่โบราณสมัย แบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีนั้นมีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เป็นการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะสามารถ เข้าถึงและเข้าใจคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาซึ่งทรงไว้หรือรจนาไว้ ด้วยภาษานั้นมาแต่เก่าก่อน ผู้ที่สอบไล่ได้ เรียกเป็นบาเรียน หรือเปรียญ ตามชั้นภูมิแห่งความรู้ อีกแผนกหนึ่งคือการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริก่อตั้ง และอุดหนุนขึ้น เป็นการศึกษาธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นเข้าใจ เนื้อหาสาระแห่งธรรม ซึ่งปริวรรตออกเป็นภาษาสยาม โดยวิธีศึกษาวิเคราะห์ เรียบเรียง และบรรยายธรรม ผู้ที่สอบไล่ได้เรียกเป็นนักเรียนตามชั้นภูมิแห่ง ความรู้เช่นกัน กล่าวโดยเฉพาะถึงชั้นภูมิของผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของ สนามหลวงแผนกธรรมนั้น จำแนกเป็นชั้นนักเรียนตรี นักเรียนโท และนักเรียน เอก โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น ทรงเอาพระทัยใส่ เป็นพระธุระ ในการเลือกเฟ้น ตรวจตรา จัดทำหลักสูตรและตำราเรียน การเรียนการสอน ตลอดจนการสอบ พระปริยัติธรรม แผนกธรรมอยู่จนที่สุดแห่งพระชนมชีพ

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น ในชั้นต่อมาครั้งพระเจ้า ราชวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงปกครอง

สังฆมณฑล แลพระเถรานุเถระที่ได้รับฐานะเป็นกรรมการหรือดำเนินการ
สนามหลวงแผนกธรรม ได้เห็นกันว่าใช้จะเป็นติดตามหิตประโยชน์เฉพาะแต่
พระภิกษุสามเณรที่จักได้ศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น แม้อุทิศ หากได้ศึกษาเล่าเรียน
ก็จะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นได้ตามอุดมคติแห่งการศึกษาธรรม
ในทางพระพุทธศาสนาด้วย จึงได้ขยายการเรียนการสอนไปสู่คฤหัสถ์ทั้งหญิง
ชาย เรียกการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสำหรับคฤหัสถ์ว่า “ธรรม
ศึกษา” กำหนดหลักสูตรและชั้นภูมิความรู้เป็นธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษา
โท และธรรมศึกษาเอก เช่นเดียวกับนักเรียน โดยในชั้นเดิมนั้น ใช้หลักสูตร
และตำราเรียน ตลอดจนการเรียนการสอน และจนการสอบเช่นเดียวกับ
หลักสูตรนักเรียน เป็นแต่ปรับปรุงลดทอนเฉพาะเนื้อหาบางส่วนที่พื้นวิสัย
หรือยังไม่ถึงคราวเหมาะจำเป็นสำหรับคฤหัสถ์ออก เช่น วิชาวินัย ก็ปรับให้
ผู้ศึกษาซึ่งเป็นคฤหัสถ์เล่าเรียนเบญจศีลและเบญจธรรม อันเป็นศีลเป็นวินัย
สำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน จึงได้จัดทำหลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษา
สำหรับคฤหัสถ์แยกออกเป็นการเฉพาะ ซึ่งได้ใช้หลักสูตรและตำราเรียนที่
จัดทำแยกออกมาในคราวนี้สืบเนื่องมาช้านาน

จึงควรรำลึกแลสรรเสริญพระเกียรติคุณและเกียรติคุณแห่งสมเด็จพระ
พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และพระเจ้าวรวงศ์เธอ
กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตลอดจนพระเถรานุเถระผู้เป็น
บูรพาจารย์ซึ่งได้สรรค์สร้างความรู้เรื่องในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนก
ธรรมขึ้นไว้เป็นประโยชน์อย่างสูงในพระพุทธศาสนาแต่เก่าก่อน

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๕๕๗ ในเวลานั้น การศึกษาตามหลักสูตร
ธรรมศึกษา เป็นที่นิยมแพร่หลายไปในหมู่ฆราวาสคฤหัสถ์ ดังปรากฏว่ามี
สาธุชนซึ่งอยู่ในวัยผู้ครองเรือน และนักเรียนทั้งประถมและมัธยม ตลอดจน
นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยได้มีศรัทธาสมัครเข้ามาเล่าเรียนพระสัทธรรม
ตามหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นอันมาก สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง
กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะ
กรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ จึงได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกันในการจัดการเรียนการสอน

ในสถานศึกษา ทำให้การเรียนธรรมศึกษาแผ่ขยายอย่างยิ่งในสถานศึกษา
ทุกระดับ

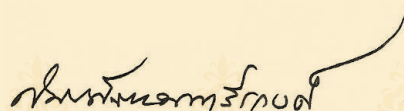
ด้วยเหตุนี้ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๖๑ คณะกรรมการสนามหลวง
แผนกธรรม จึงเห็นสมควรปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษา ให้เหมาะสมแก่กาลสมัย
และวัยของผู้ศึกษาเล่าเรียน โดยจำแนกการเรียนการสอนธรรมศึกษาออกเป็น
๓ ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา หรือเด็กผู้มี
วัยในระยะนั้น ระดับมัธยมศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา หรือเยาวชน
ผู้มีวัยในระยะนั้น และระดับอุดมศึกษา สำหรับนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย
หรือสถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนสาธุชนอื่นทั่วไป แต่ละระดับยังแบ่งย่อยออก
เป็นธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก ของระดับชั้นนั้น ๆ
อีก รวมจำแนกชั้นภูมิความรู้ตามหลักสูตรธรรมศึกษาที่ปรับปรุงใหม่ได้ ๙ ชั้น

การปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาดังกล่าวเพื่อให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
และถูกต้อง สนามหลวงแผนกธรรมจึงได้แต่งตั้งที่ปรึกษาและกรรมการชั้น
ประกอบด้วยพระเถระานุเถระและฆราวาสผู้ทรงภูมิรู้ในทางพระพุทธศาสนา
ร่วมกันปรับปรุง จัดทำ พิจารณา ตรวจสอบ และประเมินผลหลักสูตรและ
ตำราเรียนธรรมศึกษา เฉพาะสำหรับการจัดทำตำราเรียนหลักสูตรธรรม
ศึกษาที่ปรับปรุงใหม่นี้ ในเบื้องต้นคณะกรรมการฝ่ายบรรพชิตได้ยกร่าง
เนื้อหาขึ้นโดยปรับปรุงจากตำราเรียนธรรมศึกษาเดิม และจึงส่งให้คณะ
กรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ พิจารณาปรับรูปแบบและภาษาให้เหมาะสมกับความรู้
และความเข้าใจของคฤหัสถ์ซึ่งจะเป็นผู้ใช้ตำรา รวมทั้งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม
ในประเด็นต่าง ๆ จากนั้นจึงได้นำเข้าสู่การพิจารณาของกลุ่มผู้ประเมินซึ่งเป็น
ผู้จะสามารถสะท้อนความเข้าใจและต้องการของผู้จะใช้ตำราเรียนธรรมศึกษา
แต่ละระดับได้ เมื่อได้รับผลการประเมินแล้วกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์จึงปรับปรุง
แก้ไขให้สอดคล้องกับผลการประเมิน และท้ายที่สุดจึงเสนอให้ที่ปรึกษา
พิจารณาเห็นชอบ จึงเป็นอันสำเร็จขั้นตอนในฝ่ายเนื้อหา และเพื่อให้ผู้ใช้ตำรา
เรียนธรรมศึกษาที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้เกิดความเข้าใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น คณะ
กรรมการจึงได้จัดทำและบรรจุภาพประกอบไว้ด้วย โดยภาพประกอบเหล่านี้
นอกจากที่คณะกรรมการได้อุดสทาหะเดินทางไปบันทึกภาพเอง ณ สถานที่ต่าง ๆ
แล้ว ก็ยังได้รับความอนุเคราะห์จากพระอารามหลายแห่ง ตลอดจน

หน่วยงานภาครัฐและเอกชน แม้โดยที่สุดผู้มีใจเอื้อเฟื้อด้วย เมื่อผ่านกระบวนการ
ทุกขั้นตอนแล้วจึงดำเนินการจัดพิมพ์ภายใต้การอำนวยการของสนามหลวง
แผนกธรรมจนสำเร็จเป็นเล่มสมุดอยู่ในบัดนี้ ซึ่งในนามของสนามหลวงแผนก
ธรรมและคณะสงฆ์ไทย ขออนุโมทนาแก่ที่ปรึกษา และกรรมการ ตลอดจน
ผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำหลักสูตรและตำราเรียนธรรมศึกษาที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้
ทุกรูปและทุกท่าน ไว้ ณ ที่นี้

อนึ่ง นับเป็นกาลบรรจบอัศจรรย์ที่การดำเนินการปรับปรุงหลักสูตร
และตำราเรียนธรรมศึกษาสามารถดำเนินการได้ลุล่วง ถึงขั้นได้รับอนุมัติ
หลักสูตรในพุทธศักราช ๒๕๖๔ อันเป็นปีที่บรรจบ ๑๐๐ ปีนับแต่สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงวางรากฐานการ
ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมซึ่งเป็นต้นเค้าของการศึกษาธรรม
ศึกษา สิ้นพระชนม์ และองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่ง
สหประชาชาติได้ประกาศยกย่องให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกโดยเหตุแห่ง
พระคุณูปการที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ดีแล้ว ฉะนั้น หลักสูตรและตำราเรียนธรรม
ศึกษาที่สำเร็จลงในปีนี้ จึงย่อมเป็นอนุสรณีย์ที่เฉลิมพระเกียรติคุณ สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้าพระองค์นั้นในวาระอันสำคัญนี้ อีกโศดหนึ่งด้วย

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ตลอดจนเทวานุภาพแห่งเทพดา
ผู้ทรงสัมมาทิฐิ ดำรงอนุภาพรักษาพระพุทธศาสนา จงได้รักษาคุ้มครอง
การศึกษาพระปริยัติธรรม คือการเล่าเรียนศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของ
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในสยามรัฐสีมาอาณาจักร และในไพรัช
ประเทศต่าง ๆ ให้ดำรงคงอยู่โดยสวัสดิ์ สัมฤทธิ์ และสิทธิทุกประการตลอด
กาลนาน เพื่อพระศาสนาของสมเด็จพระชินวรมุณีจักดำรงอยู่ตราบกาลนั้น
เทอญ

(สมเด็จพระมหาวีรวงศ์)

แม่กองธรรมสนามหลวง

สารบัญ

	หน้า
พระคติธรรม	๓
คำปรารภ	๔
สารบัญ	๘
คำแนะนำในการใช้หนังสือชุดธรรมศึกษา	๑๐
วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๑๗
ขอบข่ายเนื้อหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๑๘
ตัวอย่างรูปแบบการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๒๑
ตัวอย่างข้อสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๒๒
ตัวอย่างการเรียบเรียงเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๒๓
ตัวอย่างการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม	๒๗
บรรณานุกรม	๓๐
วิชาธรรมวิภาค	๓๑
บทที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับธรรมวิภาค	๓๒
บทที่ ๒ ธรรมหมวด ๒ (ทุกะ)	๓๘
บทที่ ๓ ธรรมหมวด ๓ (ติกะ)	๔๓
บทที่ ๔ ธรรมหมวด ๔ (จตุกกะ)	๕๓
บทที่ ๕ คีติปฏิบัติ	๕๘
บรรณานุกรม	๖๔

	หน้า
วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี	๖๕
ภาคอนุพุทธประวัติ	๖๖
บทที่ ๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอนุพุทธประวัติ	๖๖
บทที่ ๒ พระประวัติพระพุทธเจ้า	๖๙
บทที่ ๓ ประวัติพระอัญญาโกณฑัญญะ	๙๐
บทที่ ๔ ประวัติพระอรุเวลกัสสปะ	๙๕
บทที่ ๕ ประวัติพระสารีบุตร	๑๐๐
บทที่ ๖ ประวัติพระโมคคัลลานะ	๑๐๕
บทที่ ๗ พระประวัติพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี	๑๐๙
บทที่ ๘ พระประวัติพระนางเขมาเถรี	๑๑๔
ภาคศาสนพิธี	๑๑๘
บทที่ ๙ ศาสนพิธี	๑๑๘
บรรณานุกรม	๑๔๐

วิชาเบญจศิลป์และเบญจธรรม	๑๔๓
บทที่ ๑ วินัย	๑๔๔
บทที่ ๒ เบญจศิลป์	๑๔๙
บทที่ ๓ วิริตีและอานิสงส์ของการรักษาเบญจศิลป์	๑๖๔
บทที่ ๔ เบญจธรรม	๑๖๘
บรรณานุกรม	๑๗๙

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง ที่ ๖/๒๕๖๓	๑๘๒
-------------------------------------	-----

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง ที่ ๘/๒๕๖๓	๑๘๓
-------------------------------------	-----

รายนามสถาบันการศึกษาที่ประเมินหนังสือธรรมศึกษา	๑๘๔
--	-----

คณะผู้จัดทำ	๑๘๕
-------------	-----

คำแนะนำการใช้หนังสือชุด ธรรมศึกษา

ประวัติความเป็นมาของนักธรรม-ธรรมศึกษา

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่เดิมมานั้น เน้นการศึกษาภาษาบาลี เพื่อไปศึกษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลี รูปแบบการศึกษาเป็นการศึกษาจากเอกสารชั้นต้น เพื่อไม่ให้ข้อธรรมะนั้นผิดพลาดไป ทำให้พระสงฆ์ผู้ศึกษาจำต้องรู้แตกฉานในภาษาบาลีแล้วจึงจะสามารถรู้ข้อธรรมวินัยได้ เป็นเหตุให้จำนวนพระสงฆ์ผู้มีความรู้ในพระธรรมวินัยมีจำนวนน้อย ไม่แพร่หลาย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล็งเห็นปัญหาดังกล่าว จึงทรงสร้างหลักสูตรการเรียนพระพุทธศาสนาในภาษาไทยขึ้น และได้ทดลองใช้ในวัดบวรนิเวศวิหารซึ่งทรงปกครองแล้วได้ผลดี จึงขยายผลออกมาจัดการศึกษาในสังฆมณฑล รวมถึงปรับปรุงให้เกิดหลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ทั่วประเทศยิ่งขึ้น และแบ่งออกเป็นลำดับชั้นตรี โท เอก ในเวลาต่อมา

เมื่อการศึกษานักธรรมของพระสงฆ์นิยมแพร่หลายแล้ว ปรากฏว่าในฝ่ายฆราวาสเห็นประโยชน์และนำไปใช้วัดเป็นคุณสมบัติพิเศษ เช่น พระสงฆ์ผู้สอบได้นักธรรมเมื่อลาสิกขาจะสามารถรับราชการครูได้ คณะสงฆ์ในสมัย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า จึงจัดการศึกษานักธรรมขึ้นสำหรับฝ่ายฆราวาส มีชื่อเรียกว่า “ธรรมศึกษา”

จากจุดเริ่มต้นในอดีตมาถึงปัจจุบัน การเรียนการสอนและการสอบหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษา ได้เจริญวิวัฒนาการมาเกินศตวรรษ มีผู้สอบสำเร็จตามหลักสูตรไปแล้วทั้งในและต่างประเทศจำนวนมาก กล่าวได้ว่า มีพระสงฆ์และฆราวาสผู้รู้ธรรมมากขึ้นตามไปด้วย อันเป็นเครื่องยืนยันพระญาณทัศน์อันกว้างไกลของพระองค์ผู้ทรงเป็นต้นตำรับ อย่างไรก็ตามสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้คำนึงอยู่เสมอว่า เมื่อวันเวลาผ่านไปสมควรจะได้ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมอยู่เสมอ จึงดำเนินการให้มีการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔ ปรากฏดังหนังสือชุดธรรมศึกษาที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้

โครงสร้างเนื้อหา และแนวทางการใช้หนังสือเรียน

หนังสือชุดธรรมศึกษานี้ แบ่งออกเป็นระดับชั้นตามความเหมาะสมของผู้ศึกษา จำนวน ๓ ระดับ และในแต่ละระดับชั้นยังแบ่งย่อยออกไปได้อีก ๓ ระดับ ดังนี้

ธรรมศึกษา ระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

ธรรมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

ธรรมศึกษา ระดับอุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก

การแบ่งเนื้อหาในหนังสือธรรมศึกษานี้อาศัยการแบ่งหมวดใหญ่ในพระไตรปิฎกมาเป็นฐาน ได้แก่ พระสุตตันตปิฎก คือ ประมวลประวัติและเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาในรูปเทศนา พระอภิธรรมปิฎก คือ ประมวลหลักธรรมและเนื้อหาของหลักธรรม และพระวินัยปิฎก คือ ประมวลระเบียบข้อบังคับการปฏิบัติตนของภิกษุ หนังสือธรรมศึกษา แต่ละเล่มจะประกอบด้วยหมวดเนื้อหา คือ

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

การแก้กระทู้ธรรม เป็นลักษณะเฉพาะของการศึกษาธรรมศึกษาของไทย มุ่งนำเสนอพุทธศาสนสุภาษิต ธรรมภาษิต และเถรภาษิต ยกเป็นหัวข้อกระทู้ให้ผู้ศึกษาได้อธิบายหัวข้อนั้น ๆ โดยการประมวลองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งจากการเรียนวิชาธรรมศึกษา และจากที่ผู้เรียนมีภูมิรู้ในวิทยาการแขนงต่าง ๆ มาเรียบเรียงในรูปแบบของ “เรียงความแก้กระทู้ธรรม” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เป็นเพียงตัวอย่างประเภทหนึ่งของการเขียนเรียงความอธิบาย ซึ่งมีใช้จะเป็นการกำหนดกลวิธีการเขียนเรียงความที่ดีที่สุดสำหรับการศึกษาประเภทอื่น ๆ สารระสำคัญอยู่ที่การอธิบายหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งให้สามารถเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งเท่านั้น

๒. วิชาธรรมวิภาค และธรรมวิจารณ์

ในหนังสือชุดนี้ได้คัดเลือกพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและที่พระเถระรุ่นหลังรวบรวมไว้ แบ่งหมวดตามองค์ประกอบของธรรมนั้น เช่น ธรรมหมวด ๒ หมายถึงบรรดาหลักธรรมอันมีองค์ประกอบภายใน ๒ ประการ เป็นต้น แล้วนำเสนอนิยามและประเด็นบางประการที่นักวิชาการไทยให้ความสำคัญ อ้างอิงเอกสารและตำราของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นสำคัญ และใช้คัมภีร์ในยุคต่าง ๆ เช่น พจนานุกรม สื่อด้านออนไลน์ บทความวิชาการและบทความวิจัย เป็นต้น ขยายความและยกตัวอย่างบางประเด็นอย่างไรก็ตาม พระธรรมมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ และเชื่อมโยงกันในแง่มุมต่าง ๆ ฉะนั้น หากผู้ศึกษาปรารถนาจะศึกษาสืบค้นให้ลึกซึ้งขึ้นไป ควรค้นคว้าตำราเฉพาะ เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา บทความ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องเฉพาะทาง เป็นต้น

๓. วิชาพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธประวัติ และศาสนพิธี

วิชานี้มุ่งนำเสนอรายละเอียดของเหตุการณ์ รวมถึงคดีอันเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าตลอดจนชีวประวัติของพระสาวก อุบาสกและอุบาสิกาที่พึงรู้ โดยดำเนินความตามที่ปรากฏในคัมภีร์ รวมถึงวรรณกรรมที่เรียบเรียงโดยพระอรรถกถาจารย์และปราชญ์ในยุคสมัยต่าง ๆ

แล้วเปรียบเทียบประเด็นที่คัมภีร์แต่ละเล่มรจนาไว้ต่างกัน พร้อมคัดเลือก บทวิเคราะห์ของนักปรัชญาพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ท่านที่อธิบายความหมาย ของเหตุการณ์ตามทัศนะที่แตกต่างไป เพื่อกระตุ้นให้ผู้ศึกษาได้คิด วิเคราะห์ และทำความเข้าใจแก่นแท้ของอนุพุทธประวัติให้ได้มากที่สุด ดังนั้น ผู้ศึกษาจะสังเกตได้ว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนเล่มนี้มี ๒ นัยควบคู่กันไปเสมอ ได้แก่

การนำเสนอลำดับเนื้อหาของพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกา เช่นที่ปรากฏในวรรณกรรมเล่มต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่งขึ้นเพื่อ สรรเสริญพระคุณานุคุณของพระพุทธเจ้า และเสริมสร้างศรัทธาปสาทะ ให้เกิดขึ้นในใจศาสนิกชน บางครั้งมีเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์หุ้มห่อหลักธรรม ไว้อย่างแยบคาย นอกจากเรื่องราวพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก อุบาสก และอุบาสิกาแล้ว ผู้เรียนยังจะได้ประเด็นความรู้เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรมในช่วงเวลาต่าง ๆ เพิ่มเติมด้วย

การตีความเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นส่วนที่ขึ้นกับอัตวิสัย ในการเชื่อถือ ให้ทราบถึงหลักธรรม หรือความหมายแท้จริงที่แฝงไว้ รวมถึงทำความเข้าใจเหตุการณ์ พุทธการณณ์ และพุทธิกรรมของผู้คน ตามบริบทแห่งยุคสมัย อันเป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจแก่นแท้ของอนุพุทธประวัติ ได้อย่างถ่องแท้ และสามารถเชื่อมโยงเข้ากับปรัชญาแขนงอื่น ๆ สะท้อน ความเป็นศาสตร์สากลของพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนขึ้นอีกด้วย

ดังที่ทราบกันดีว่าเรื่องราวอนุพุทธประวัติได้รับความนิยมเชื่อถือ กันมาตั้งแต่โบราณ และกลายเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตของสังคมไทย จนเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อสนองตอบเจตนารมณ์ ที่จะจรจรโลงศาสนา วิธีการศึกษาอนุพุทธประวัติให้ได้อรุณประโยชน์มากขึ้น จึงสามารถศึกษาเรื่องราวไปพร้อมกับศึกษาสังเกตงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม โดยมีแหล่งเรียนรู้สำคัญ คือ วัด ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ เป็นต้น ควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้ในหนังสือ ชุดนี้ได้รวบรวมภาพจากแหล่งเรียนรู้บางส่วนไว้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา ในเบื้องต้น

นอกจากนั้น หนังสือชุดนี้ได้ผนวกเนื้อหาศาสนพิธีต่าง ๆ ที่พุทธศาสนิกชนพึงทราบ ทั้งนี้มีข้อควรตระหนักว่า ศาสนพิธีมีจุดมุ่งหมายโน้มน้าวจิตใจของศาสนิกชนให้สนใจ เข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมที่ซับซ้อนได้ ดังนั้น ระเบียบแบบแผนศาสนพิธีของแต่ละพื้นที่ย่อมมีรายละเอียดแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาพึงทำทศนะและวางท่าทีที่เหมาะสมควรถูกต้องว่า ศาสนพิธีใดของพื้นที่นั้นของสำนักใด ถ้ายังสามารถรักษาจุดมุ่งหมายการโน้มน้าวชักนำศรัทธาได้ ก็ไม่พึงตัดสินว่าศาสนพิธีนั้นผิดถูกไปจากแบบแผนตามที่ได้ศึกษาในหนังสือนี้

๔. วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม อุโบสถศีล และกรรมบถ

พระวินัยมีหลักใหญ่ คือ ศีลของภิกษุสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ และศีลของภิกษุณีสงฆ์ ๓๑๑ ข้อ ดังนั้นในฝ่ายฆราวาสจึงมุ่งนำเสนอกรอบการครองตน หรือเป็นวินัยฝ่ายฆราวาส ได้แก่ เบญจศีล และชั้นสูง คือ อุโบสถศีล ผู้ปฏิบัติตามวินัยและสิกขาบทดังกล่าว ย่อมเป็นผู้มีศีล คือมีสภาวะแห่งความปกติ นอกจากนั้นแล้ว ยังนำเสนอนิยามและขอบเขตของกรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อสิกขาบทต่าง ๆ โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า มุ่งเน้นให้เข้าใจว่าอะไรคือความดี จะทำความดีได้อย่างไร อะไรคือความชั่ว และทำอย่างไรจึงเป็นประพฤติกว้าว ความรู้ดีรู้ชั่ว การทำดี ละเว้นความชั่ว และทำใจให้ตั้งอยู่โดยดีนั่นเอง คือลักษณะของบัณฑิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา และเป็นประเด็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ได้แทรกบทวิเคราะห์และตัวอย่างบางประการที่นักวิชาการได้ค้นคว้าเพิ่มเติมไว้ด้วย

ในภาพรวม เมื่อพิจารณาขอบข่ายเนื้อหาให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นแต่ละวิชามีเนื้อหาจำแนกได้มีการไล่เรียงความยากง่ายตามแต่ละชั้น เช่น วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรมวิภาค วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม ดังนั้นผู้อ่านหนังสือชุดนี้จึงสามารถศึกษาได้โดยเอกเทศ ส่วนวิชาอนุพุทธประวัติมีเนื้อหาที่ร้อยเรียงกันต่อเนื่องไปตามแต่ละชั้น เช่น ชั้นตรี เนื้อหาเริ่มที่การศึกษาพระประวัติพระพุทธเจ้าจนถึงพระประวัตินางเขมาเถรี ส่วนชั้นเอก เริ่มที่ประวัติสามเณรสุขจนถึงพระประวัติพระนางมัลลิกาเทวี เป็นต้น ดังนั้น หากจะทราบอนุพุทธประวัติโดยตลอดจึงต้องศึกษาไปที่ละชั้นจึงจะได้ความสมบูรณ์

ข้อเสนอแนะในการจัดการสอนธรรมศึกษา และเป้าหมาย ปลายทางของธรรมศึกษา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์คำนำหนังสือ “เบญจศีล และ เบญจธรรม” ไว้ความตอนหนึ่งว่า

“...หนังสือนี้แต่งเป็นแบบสำหรับครูใช้สอน ถ้านักเรียนเป็นเด็กก็จะไม่เข้าใจ เป็นธุระของครูจะดูแลให้เด็กเว้นข้อห้าม ประพฤติตามข้อที่แนะนำ ยิ่งหาเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องสาธกข้อความที่กล่าวไว้ในที่นี้ให้กระจ่างขึ้น นำมาให้นักเรียนอ่านได้ด้วยยิ่งดี นักเรียนจะได้เข้าใจและมีความรู้สึกด้วยตัวเอง ถ้านักเรียนเป็นคนรุ่นที่มีความรู้ความเจริญสูงขึ้นไปแล้ว ครูจะใช้สมุดนี้เป็นหนังสือเรียนของเขาก็ได้ เมื่อเรียนจบบทหนึ่งแล้ว ครูควรตั้งปัญหาถาม...”

คณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษามีความเห็นเช่นเดียวกับพระมติข้างต้นว่า หนังสือชุดธรรมศึกษาเป็นเพียงตำราแกนกลาง ผู้สอนสามารถจัดทำแผนและเลือกใช้วิธีการสอน เครื่องมือประกอบการสอนที่เหมาะสมได้ รวมถึงการยกตัวอย่างและรายละเอียดเพิ่มเติมได้ด้วย

ในพระนิพนธ์คำนำข้างต้นนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงอธิบายไว้ด้วยว่า การเรียนวิทยาความรู้แขนงต่าง ๆ นั้น มุ่งให้เป็นผู้รู้ผู้สามารถประกอบวิชาชีพหรือใช้วิทยาการเหล่านั้นได้ แต่หากปราศจากความประพฤติตัวดี ก็จะไม่มีความยอมรับหรือจ้างใช้งาน การเรียนการสอนในสถานบันการศึกษาก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ ดังนั้น จึงได้ทรงนิพนธ์หนังสือเล่มที่กล่าวถึงนั้นขึ้นเพราะเป็นข้อธรรมสำคัญที่จะเป็นหลักในความประพฤติของคนเราที่จะนำชีวิตไปโดยผลสุกได้

คณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา เห็นตามพระมติข้างต้น และเห็นว่าคติจากประวัติความเป็นมาของนักธรรมและธรรมศึกษา ก็คือการจัดหลักสูตรการเรียน การจัดสอบ ทั้งของคณะสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง เป็นแต่เครื่องมือให้การศึกษาศาสนาสามารถแพร่หลายได้โดยเร็ว อำนวยความสะดวกแก่ผู้นำไปสอนและผู้เรียน ให้มีโครงสร้างเนื้อหาที่ชัดเจนเป็นแกนกลาง ทั้งยังสามารถวัดประเมินผลได้มีมาตรฐานและเป็นธรรม แต่เครื่องมือนั้นจะต้องนำไปให้ถึงเจตนารมณ์ต้นทาง นั่นคือ พระสงฆ์เป็นผู้รู้

พระธรรมวินัยเพียงพอที่จะสืบพระพุทธศาสนา และรับภาระปกครองเผยแผ่
สั่งสอนได้ และฆราวาสเป็นผู้มีความรู้ธรรมให้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตและ
จรรโลงสังคมต่อไปได้ จึงจะเรียกได้ว่าสำเร็จวัตถุประสงค์ของธรรมศึกษา
อย่างแท้จริง

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

ขอข้ายเนื้อหา วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา ให้ผู้เรียนแต่งอธิบายความกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผลและอ้างอิงสุภาษิตที่กำหนดให้เท่านั้น มาประกอบการอธิบายไม่น้อยกว่า ๑ สุภาษิต โดยต้องอธิบายร้อยเรียงและเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญให้สัมพันธ์กับกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผล พร้อมบอกชื่อคัมภีร์หรือที่มาของสุภาษิตที่นำมาอ้างอิงนั้นด้วย โดยชั้นนี้ กำหนดความยาวตั้งแต่ ๒ หน้า ขึ้นไป (เว้นบรรทัด)

สีลวรรค คือ หมวดศีล		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๑	สีล ยาว ชรา สาธ. ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
๒	สีล โลก อนุตตร. ศีลเป็นเยี่ยมในโลก	ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิบาต
๓	สญจนมโต เวรํ น จียติ. ผู้สำรวมระวาง จะไม่สร้างเวรกรรม	-ทีฆนิกาย มหาวรรค -ขุททกนิกาย อุทาน
ปุณฺณวรรค คือ หมวดบุญ		
๔	ปุณฺณํ โจรเทหิ ทูหฺรํ. โจรขโมยบุญใครไม่ได้	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
๕	สุโข ปุณฺณสส อุจฺจโย. หมั่นขยันทำความดี ก่อเกิดความสุข	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๖	ปุณฺณานิ ปรโลกสมิ ปตฺติฎฺจา โทหนฺติ ปาณินิ. บุญเป็นที่พึงของชีวิตไปถึงโลกหน้า	-สังยุตตนิกาย สคาถวรรค -อังคุตตรนิกาย ปัญจนินบาต -ขุททกนิกาย ชาดก ทสกนิบาต

ปาปวรรค คือ หมวดบาป		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๗	ทุกโข ปापस्स อัจจโย. สะสมบาปเท่ากับสะสมความทุกข์	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๘	สกมมุนา หลณตติ ปाप ธมโม. คนทำบาป ย่อมลำบากเพราะกรรมของตน	-มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ -ขุททกนิกาย เถรคาถา
๙	ปาปานิ กมมานิ กโรนติ โมหา. คนทำบาปกรรม เพราะความหลงผิด	-มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ -ขุททกนิกาย ชาดก ปกิณณกนิบาต
กัมมวรรค คือ หมวดกรรม		
๑๐	ปจฺจมา ตปฺปติ ทุกฺกภู. หลังจากทำความชั่วลงไป ย่อมเผาผลาญใจในภายหลัง	-สังยุตตนิกาย สคาถวรรค -ขุททกนิกาย ธรรมบท
๑๑	सानิ กมฺมานิ นยฺนติ ทุกฺคตฺติ. กรรมชั่วของตนเอง ย่อมนำไปสู่ทุกข์	ขุททกนิกาย ธรรมบท
๑๒	กมฺมุนา วตตติ โลโก. ชาวโลกย่อมเป็นไปตามกรรม	-มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ -ขุททกนิกาย สุตตนิบาต

โกธวรรค คือ หมวดโกธ		
ที่	สุภาษิต	คัมภีร์/ที่มา
๑๓	โกธ จิตตบงโกปโน. ความโกรธ ทำให้ใจสั้น	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
๑๔	โกธ ทเมน อัจฉินุเท. พึงตัดความโกรธด้วยความข่มใจ	นัย. อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
๑๕	มา โจรสุส วสํ คมิ. อย่าตกอยู่ในอำนาจความโกรธ	ขุททกนิกาย ชาดก ทุกนิบาต

ตัวอย่างรูปแบบการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา

เลขที่.....

ประโยคธรรมศึกษาชั้น ตรี โท เอก ช่วงชั้น ประถม มัธยม อุดม

วิชา เรียงความแก้กระทู้ธรรม

สอบในสนามหลวง

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

(๑)	(สุภาชิตบทตั้งที่โจทยยกมาให้)
	(คำแปลสุภาชิตบทตั้งที่โจทยยกมาให้)
(๒)	ณ บัดนี้.....
(๓)	อธิบายความว่า (อธิบายเนื้อความสุภาชิตบทตั้ง)
(๔)	อธิบายความเชื่อมที่จะนำมาเชื่อมให้รับกับกระทู้บทตั้ง ๓ - ๕ บรรทัด
(๕) สมดังพุทธศาสนสุภาชิตที่มากใน (คัมภีร์ที่มาก) ว่า
(๖)	(สุภาชิตที่นำมาเชื่อม)
	(คำแปลสุภาชิตที่นำมาเชื่อม)
	อธิบายความว่า (อธิบายเนื้อความแห่งกระทู้ที่นำมาเชื่อม)
(๗)	สรุปความว่า (โดยสรุปเนื้อความสองกระทู้ที่นำมาเชื่อม)
 สมดังธรรมภาษิตที่ยกขึ้นมาเป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า
(๘)	(สุภาชิตบทตั้ง)
	(คำแปลสุภาชิตบทตั้ง)

(๙) มีนัยดังพรรณนาด้วยประการฉะนี้

ตัวอย่างข้อสอบวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา

ปัญหาวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา
สอบในสนามหลวง
วันจันทร์ ที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๔

ทุกโข ปาปสส อัจฉโย
สะสมบาปเท่ากับสะสมความทุกข์

ขุนทกนิกาย ธรรมบท

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา ให้ผู้เรียนแต่งอธิบายความกระทู้สุภาษิตที่กำหนดให้อย่างสมเหตุสมผลและอ้างอิงสุภาษิตที่กำหนดให้เท่านั้น มาประกอบการอธิบายไม่น้อยกว่า ๑ สุภาษิต โดยต้องอธิบายร้อยเรียงและเชื่อมโยงแนวคิดสำคัญให้สัมพันธ์กับกระทู้สุภาษิต พร้อมบอกชื่อคัมภีร์หรือที่มาของสุภาษิตที่นำมาอ้างอิงนั้นด้วย โดยชั้นนี้ กำหนดความยาวตั้งแต่ ๒ หน้าขึ้นไป (เว้นบรรทัด)

ให้เวลา ๓ ชั่วโมง

สุภาษิตที่กำหนดให้

สุข์ ยาว ขรา สีสั.

ศีลนำความสุขมาให้ตราบเท่าชีวิต

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

ทเพย บุรีโส ทาน.

คนควรให้ของที่ควรให้

ขุนทกนิกาย ชาดก สัตตกนิบาต

सानิ กมมานิ นยนิติ ทุคคตี.

กรรมชั่วของตนเองย่อมนำไปสู่ทุกติ

ขุนทกนิกาย ธรรมบท

ตัวอย่างการเรียงเรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา

ทุกโข ปापส อจโย.

สะสมบาปเท่ากับสะสมความทุกข์

ณ บัดนี้ จักได้อธิบายขยายเนื้อความแห่งกระทู้ธรรมภาคที่ได้ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป

คำว่า “บาป” หมายถึง ความชั่ว ความเลวร้าย ความไม่ดี กล่าวคือ การกระทำที่ส่งผลถึงความเดือดร้อน ดังนั้น การสะสมบาปจึงเป็นการประพฤติธรรมฝ่ายอกุศลกรรม คือการประพฤติชั่วทางกาย วาจา และใจนั่นเอง ซึ่งเมื่อสะสมไปที่ละเล็กละน้อยย่อมจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น เปรียบเหมือนการที่ฝนตกใส่โอ่งน้ำวันละเล็กวันละน้อยแล้ววันหนึ่งก็เต็มโอ่งได้ ฉะนั้นการอุปมาเช่นนี้จึงเปรียบเหมือนกับคนที่สะสมความชั่ว คือบาป โดยการทำทุก ๆ วัน บาปก็ย่อมสะสมทวีคูณขึ้น จนบุคคลนั้นเป็นคนที่มึนจิตใจหยาบช้า จนไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรถูกหรือผิด กล่าวคือ ขาดปัญญาหยั่งรู้บาปบุญคุณโทษ และเมื่อจิตใจไม่มีความเป็นมนุษย์แล้ว ย่อมสามารถทำความชั่วที่หนัก ๆ ขึ้นได้ ถึงขั้นที่ทำความชั่วหนัก ๆ เป็นเหตุให้ผิดกฎหมายจนเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเข้าจับกุม ซึ่งกรรมเหล่านี้ล้วนว่าเป็นกรรมที่เห็นได้ทันตา ยังมีกรรมที่จะได้รับนั้นไม่ได้มีแค่นี้ เป็นกรรมที่ส่งผลไปถึงอนาคตด้วย เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าการทำงานบาปนั้น ทำให้ผู้กระทำได้รับทุกข์ทั้งในปัจจุบันนี้และอนาคต ไม่ช้าก็เร็วก็ต้องเป็นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น

บาปให้ผลเป็นความทุกข์ใจในขณะที่กระทำนั้นด้วย ให้ผลเป็นวิบากด้วย ให้ผลเป็นความทุกข์ขณะกระทำคือหวาดระแวง รู้สึกหนักใจ และรู้ว่าสิ่งที่ทำนั้นผิด เช่นคนที่ค้าขายสิ่งผิดกฎหมาย การมีสิ่งผิดกฎหมายไว้ในครอบครอง ก็ต้องเป็นกังวลใจ ทุกข์ใจว่าจะมีคนมาล้วงรู้ถึงความผิดของตัวเอง หรือคนที่โกหก ก็ย่อมจะอยู่ด้วยความวิตกว่าสักวันหนึ่งจะมีผู้มารู้ว่าตนโกหก กลัวเสียชื่อเสียง เหตุนี้จึงเรียกว่าได้รับผลเป็นความทุกข์ใจในขณะที่กระทำ หากเราทำในสิ่งที่ถูกต้อง หรือเป็นบุญจะมีความทุกข์ใจใด ๆ เกิดขึ้นในขณะที่กระทำเลย

เมื่อเราเห็นว่า การทำบาปนั้นนำความทุกข์มาให้แล้ว เราก็ควรประพฤติตัวให้ดี คือ ทำแต่ความถูกต้องดีงามตามทำนองคลองธรรม เช่น การรักษาศีลให้บริบูรณ์ ก็นับว่าเป็นการไม่ทำบาปแล้ว เพราะวาศีลแปลว่าปกติ เป็นระเบียบทางสังคม หรือจะเรียกว่าเป็นวินัยของฆราวาสก็ได้ เพราะการปฏิบัติตนตามศีล ๕ ครอบคลุมกฎหมายและจารีตของบ้านเมืองโดยอัตโนมัติอยู่แล้ว เป็นอุบายที่ไม่ให้เราทำความชั่ว พระพุทธเจ้าทรงอุปมาว่าศีลเหมือนแผ่นดิน เพราะเป็นที่ตั้งของคุณธรรมข้ออื่น ๆ ถือเป็นรากฐานของการทำความดีข้ออื่น ๆ ศีลคือการไม่กระทำความบาปสอดคล้องกับโอวาทปาฏิโมกข์ข้อแรกคือ “การไม่ทำบาปทั้งปวง” ถือเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติธรรม เมื่อเรามีศีลเราก็จะมีแต่ความสุขความเจริญตราบกาลนาน สมดังพุทธศาสนสุภาษิตที่มาในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท ว่า

สุขํ ยาว ชรา สິลํ.

ศีลนำความสุขมาให้ตราบเท่าชีวิต

ศีล คือ การประพฤติกายและวาจาให้เรียบร้อย การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อยนั้น เป็นข้อที่ควรปฏิบัติของบุคคลสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี เมื่อบุคคลมีศีลย่อมนับว่าเป็นคนที่มีกายและวาจาเรียบร้อย มีความระมัดระวังไม่ให้เกิดความชั่วทั้งทางกายทุจริตและทางวจีทุจริต กล่าวคือ ทางกายทุจริตเป็นเครื่องไม่ให้เกิดการทำร้ายหรือฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ให้ลักทรัพย์ของผู้อื่นที่เขาไม่ได้ให้ และไม่ให้เกิดประพฤติดีกในกาม ส่วนทางวจีทุจริตนั้นย่อมเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้พูดคำเท็จ คำส่อเสียด คำหยาบคาย

และคำเพื่อเจอ นอกจากนี้ คนที่มีศัลยกรรมเป็นคนที่จิตใจเยือกเย็น มีระเบียบเรียบร้อย จะทำอะไร จะพูดอะไร ก็ประกอบไปด้วยสติมีความสุขรอบคอบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนจะนำประโยชน์มาให้แก่ผู้ประพฤตริรักษาศีล ดังนั้น การที่เป็นคนรักษาศัลยกรรมเป็นที่รักของคนทั้งหลายที่พบเห็น จะไปไหนก็มีแต่ผู้คนรักใคร่ ทำอะไรก็สำเร็จได้โดยง่าย นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งความสุขส่วนหนึ่งของผู้รักษาศีล

ศีล สำเร็จได้ด้วยการตั้งใจจดเว้น เว้นจากการทำบาป เช่น เราไปเจอทรัพย์ของผู้อื่น เราสามารถหยิบไปโดยไม่มีใครรู้ได้ แต่เมื่อเรามีศีลคือการเว้นจากการถือเอาของคนอื่นที่ไม่ใช่ของเรา เราอาจจะไม่ได้รับความสุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ แต่เราไม่ต้องอยู่ด้วยความหวาดระแวงว่าเจ้าทรัพย์จะมาตามเอาทรัพย์เมื่อไหร่ เป็นต้น ศีลคือการตัดความทุกข์ใจออกไปจากชีวิต เมื่อความทุกข์ใจมีน้อย เราก็มีเวลาที่จะคิดพัฒนาตนเองให้พบกับความสุขในอัตภาพนี้ เช่น ทางหารายได้เพิ่ม แก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในชีวิต เอาเวลาที่จะมากังวลเรื่องความผิดอันเกิดจากการละเมิดศีล ไปทำประโยชน์ให้กับตนเอง จึงเรียกว่าศีลสร้างสุข เป็นต้น

ศีลเป็นพื้นฐานอภัยาศัยของผู้ปฏิบัติให้มีความบริสุทธิ์ ผ่องใส และประณีตยิ่งขึ้นโดยลำดับ หรือเรียกตามภูมิธรรมอันเป็นรากฐานแห่งคุณธรรมที่สูงขึ้น และยังนำความสุขมาให้แก่ผู้ปฏิบัติตามดังตัวอย่างข้างต้น สุขที่เกิดจากการรักษาศีลมีมากมาย ศีลนั้นก็มียหลายประเภทด้วยกัน เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ เป็นต้น บุคคลนั้นควรรักษาให้สมกับสภาวะของตนและกำลังของตน เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้คือตามศีลที่กำหนดไว้ นั้น ชีวิตก็ย่อมประสบพบแต่ความสุข

สรุปความว่า ศีลเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้จิตใจเรตกไปในทางที่ไม่ดี ทำให้เรานั้นมีแต่ความสุขความเจริญ ทำการงานอะไรก็สำเร็จได้โดยง่าย เพราะการที่มีศีลก็จะทำให้มีสติด้วย จะไปในที่ใดก็มีแต่คนรักใคร่ ให้ความเคารพนับถือ ฉะนั้นเมื่อเรารู้ว่าศีลมีแต่คุณประโยชน์ ก็ควรจะรักษาศีลให้บริบูรณ์ตามสถานะของตน ไม่ควรสะสมทำบาปหรือสิ่งที่ไม่ดี ผู้ที่กลัวจะเป็นทุกข์ก็ควรละบาปแล้วประพฤตริรักษาศีล กล่าวอีกนัยคือการรักษาศีลเป็น

การละบาปทางกายและวาจา ว่าศีลนั้นนำความสุขมาให้ตราบกาลนาน ส่วน
การสะสมบาปนั้นเป็นเหตุนำความทุกข์มาให้ สมดังธรรมภาษิตที่ยกขึ้นเป็น
นิกเขปบทเบื้องต้นว่า

ทุกฺโข ปาปสฺส อฺจฺจโย.

สะสมบาปเท่ากับสะสมความทุกข์

มีนัยดังพรรณนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ

ดั่งผลในผลปฏิญญาแห่งภารกิจ แห่งทางผสมผสานของของตบทั้งหลาย เมื่อดู
 ถึงดาวตกทุกชนิดได้ยาก ดุจดั่งหลายต่างก็ช่วยเห็ดจอกเข้าโผล่ยาม
 ที่เขาตกทุกชนิดได้ยากบ้าง เพราะเหตุว่าตบเหล่านี้ต่างเกิดพร้อม
 กันในหนึ่งตบหนึ่งครั้ง ไม่สามารถ มีความเคยติดต่อกันบ้าง ช่วยเห็ดจอก
 ภายหลังยามตกทุกชนิดได้ยากมาแต่ทุกตบ
 ผู้ให้ผลด้วยในกตเวทิตาแห่งตบต่างตบ กตเวทิตาและหมายดี
 ใจผู้รับ ทราบชัด เหตุของทั้งปวงจากใจ ไม่สมทวิสมถะและ
 ไม่ผิดศีลธรรม ซึ่งป็นเหตุแห่งความทุกข์ความเดือดร้อนเข้ามาในทาง
 ใจผู้ให้ผลและตัวผู้รับเอง สมดังพุทธเจ้าตรัสถึงภาษาสมาธิ
 ขนทนทานกาย ขำตลก ตัดทนทนเบา ตา
 ทนทนทน ขำตลก ทาน
 ดุจดั่งเห็ดจอกแห่งตบต่างตบ
 ดั่งที่โลกดารมาในระหว่างตบเหล่านี้ว่า ดั่งของกตเวทิตา
 ใจผู้ให้ผล เหตุของทั้งปวงจากใจ ไม่สมทวิสมถะ ไม่ผิดศีลธรรม
 เป็นเหตุแห่ง เหตุของทั้งปวงจากใจ เป็นเหตุของทั้งปวงและใจผู้รับ มีเหตุต่าง

บรรณานุกรม

พระมหาบรรจง ชุตินฺโด และคณะ. (ม.ป.ป.) *คู่มือธรรมศึกษา ชั้นตรี*. (ม.ป.ท.).

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (๒๕๕๗). *พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓๗). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วิชาธรรมวิทาค

บทที่ ๑

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับธรรมวิภาค

พระพุทธศาสนาถือว่าความจริงที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลายเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตาม ธรรมชาติก็เป็นธรรมดาอยู่อย่างนั้น เช่น สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา คนย่อมเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา เป็นต้น ความจริงนี้เรียกว่า **ธรรม** เมื่อพระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วทรงเห็นว่าสิ่งที่ทรงค้นพบนั้นสามารถอำนวยการประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ในสังคมได้ จึงนำความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาตินี้มาประกาศเผยแผ่ให้เข้าใจด้วยการจัดตั้งระบบระเบียบเป็นกฎในหมู่มนุษย์ที่เรียกว่า **วินัย** โดยนัยนี้ พระศาสนาที่ทรงจัดตั้งขึ้นจึงเรียกว่า **ธรรมวินัย**

ด้วยเหตุที่ธรรมมีอยู่แล้วในธรรมชาติ จึงไม่เป็นของเก่าล้าสมัย เพราะประกอบด้วยเหตุผล สามารถทดลอง ค้นคว้า หรือพิสูจน์ได้ และให้ประโยชน์แก่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ จึงเป็นสิ่งที่ใช้ได้และเหมาะสมแก่กาลสมัย ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ หมวด หรือที่เรียกว่า **พระธรรมชั้นธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** จำแนกได้หลายลักษณะสุดแต่ใช้เกณฑ์จะกำหนด เช่น กำหนดด้วยสาระ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ในพระไตรปิฎกจะแบ่งเป็นพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม แต่กำหนดด้วยข้อปฏิบัติจะแบ่งเป็นศีล สมาธิ และปัญญา เป็นต้น แม้จะจำแนกด้วยเกณฑ์หรือวิธีใด ๆ แต่ธรรมทั้งหลายต่างสรุปลงที่ *ความไม่ประมาท* ทางกาย วาจา และใจ คือ มีสติสัมปชัญญะกำกับในการทั้งปวง

ธรรมศึกษา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งหลักสูตรนักเรียนสำหรับพระภิกษุและสามเณรขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๕ เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย ตลอดถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง พอแก่การที่จะเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี จึงได้ทรงพัฒนาหลักสูตร ตำรา และการเรียนการสอน จนเป็นที่นิยมนับถือของคณะสงฆ์และได้รับการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

ต่อมาคณะสงฆ์ในสมัยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พิจารณาว่า การศึกษานักธรรมก็เป็นประโยชน์แม่แก่ผู้ที่มีใช้ภิกษุสามเณร โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการครู ดังนั้น คณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งหญิงและชายเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตรประโยคนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า *ธรรมศึกษาตรี* ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับภิกษุสามเณรยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ กล่าวคือ ให้ใช้วิชา *เบญจศีล* *เบญจธรรม* และ *อุโบสถศีล* แทน ซึ่งเปิดสอบชั้นตรีครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๒ ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิงสมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก

เมื่อเห็นว่าฆราวาสสนใจศึกษาและสมัครสอบธรรมศึกษาตรีกันเป็นจำนวนมากแล้ว ในพุทธศักราช ๒๔๗๓ คณะสงฆ์จึงได้จัดตั้งหลักสูตร *ธรรมศึกษาโท* ขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษานักธรรมสำหรับฆราวาสให้กว้างขวางยิ่งขึ้นอันเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง หลักสูตร

ธรรมศึกษาโทประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา ได้แก่ *ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม* เช่นเดียวกับหลักสูตรนักเรียนชั้นโทสำหรับภิกษุสามเณรยกเว้นวินัยบัญญัติ ซึ่งธรรมศึกษาโทเปิดสอบครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๓

ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๗๘ คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอก และอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ในปีเดียวกันเป็นต้นไป หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก ก็ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือ *ธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม* เช่นเดียวกับหลักสูตรนักเรียนชั้นเอกสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติ

จะเห็นได้ว่าธรรมศึกษาได้พัฒนามาตามลำดับและมีหน่วยงานรัฐ และเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมให้การเรียนการสอนแผ่ขยายรวดเร็วยิ่งขึ้นและพัฒนาตามลำดับ โดยกำหนดขอบข่ายเนื้อหา ๓ ชั้น ดังนี้

๑. ชั้นตรี กำหนด ๔ วิชา ได้แก่ *เรียงความแก้กระทู้ธรรม อนุพุทธประวัติ ธรรมวิภาค และเบญจศีลและเบญจธรรม*
๒. ชั้นโท กำหนด ๔ วิชา ได้แก่ *เรียงความแก้กระทู้ธรรม อนุพุทธประวัติ ธรรมวิภาค และอุโบสถศีล*
๓. ชั้นเอก กำหนด ๔ วิชา ได้แก่ *เรียงความแก้กระทู้ธรรม พุทธานุพุทธประวัติ ธรรมวิจารณ์ และกรรมบท*

กระทั่งเมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกันในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ทำให้การเรียนธรรมศึกษาแผ่ขยายไปในสถานศึกษาทุกระดับ รวมทั้งหน่วยงานราชการอื่นและหน่วยงานเอกชนด้วย จึงมีสถิติผู้สมัครเรียนและสอบอย่างเห็นได้ชัด ด้วยเหตุนี้ เพื่อความเหมาะสมสอดคล้องกับสถานะและวัยของนักเรียน นักศึกษา และประชาชน สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ได้มีประกาศเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๖๑ ว่าด้วย

การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา โดยแบ่งเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

๑. ระดับที่ ๑ ระดับประถมศึกษา แบ่งเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษา ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก

๒. ระดับที่ ๒ ระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษา ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก

๓. ระดับที่ ๓ ระดับอุดมศึกษาและประชาชนทั่วไป แบ่งเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก

กล่าวจำเพาะระดับที่ ๒ ระดับมัธยมศึกษา ได้กำหนดขอบข่ายเนื้อหา ทั้ง ๓ ชั้น ดังนี้

๑. ชั้นตรี กำหนด ๔ วิชา ได้แก่ เรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และเบญจศีลและเบญจธรรม

๒. ชั้นโท กำหนด ๔ วิชา ได้แก่ เรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และอุโบสถศีล

๓. ชั้นเอก กำหนด ๔ วิชา ได้แก่ เรียงความแก้กระทู้ธรรม ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และกรรมบถ

ธรรมวิภาค

เมื่อพิจารณาข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าในขอบข่ายเนื้อหาในระดับที่ ๒ ระดับมัธยมศึกษา ได้กำหนดให้เรียนวิชาธรรมวิภาคถึง ๓ ชั้น ดังนั้น ก่อนที่จะศึกษาเล่าเรียนวิชาดังกล่าว ควรทำความเข้าใจข้อมูลสังเขป กล่าวคือ *ธรรมวิภาค* หมายถึง การจำแนกธรรมหรือการจัดหัวข้อธรรมจำแนกออกเป็นหมวดหมู่เพื่อความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าอธิบายและทำความเข้าใจ โดยในระดับนี้กำหนดให้เรียน ๓ ธรรมหมวด ดังนี้

๑. ธรรมหมวด ๒ (ทุกะ) เช่น กรรมฐาน ๒ บุชา ๒ เป็นต้น

๒. ธรรมหมวด ๓ (ติกะ) เช่น รตนะ ๓ อุกุศลมูล ๓ อธิปไตย ๓ เป็นต้น

๓. ธรรมหมวด ๔ (จตุกกะ) เช่น อิทธิบาท ๔ อริยสัจ ๔ เป็นต้น

นอกจาก ๓ หมวดธรรมดังกล่าว ยังกำหนดให้เรียนเรื่องคิทธิปฏิบัติ
จำนวน ๒ หมวดธรรม ได้แก่ มิตรปฏิรูป ๔ และมิตรแท้ ๔

บทที่ ๒

ธรรมหมวด ๒ (ทุกะ)

กรรมฐาน ๒

กรรมฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงาน หรืออารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการงาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภavana ซึ่งแปลว่าทำให้มีให้เป็นขึ้น หรือการเจริญ คำว่ากรรมฐานกับภavanaจึงมีความหมายเดียวกัน คือ การบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อให้จิตสงบระงับจากนิวรณ์ธรรมทั้งหลาย สามารถรู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง และละกิเลสที่มีอยู่ภายในได้เด็ดขาด กรรมฐานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. สมถกรรมฐาน (กรรมฐานเป็นอุบายทำให้ใจสงบ) คือ การเจริญกรรมฐานที่เนื่องด้วยบริกรรมอย่างเดียวซึ่งเป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตโดยใช้สติเป็นหลัก ไม่เกี่ยวกับการใช้ปัญญา ตามธรรมดาจิตของบุคคลย่อมฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอริยกรรม (อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าชอบใจ) และอนิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ไม่ปรารถนาไม่น่าชอบใจ) เมื่อจิตฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ จะไม่สามารถสงบลงได้ อุบายอย่างหนึ่งอันเป็นเครื่องระงับจิตไม่ให้ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ คือ การใช้สติยึดเอาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วบริกรรมโดยทำไว้ในใจจนจิตแนบแน่นในอารมณ์เดียว จนสามารถระงับนิวรณ์ได้ เป็นจิตมีอารมณ์เลิศเป็นหนึ่งเรียกว่า เอกัคคตา

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคจำแนกอารมณ์สมถกรรมฐานไว้ ๔๐ กอง ได้แก่ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุวัตถาน ๑ พรหมวิหาร ๔ และอรุป ๔

๒. วิปัสสนากรรมฐาน (กรรมฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา) คือ การบำเพ็ญกรรมฐานที่ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างเดียว โดยการพิจารณาสภาวธรรม ได้แก่ ชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ และอินทรีย์ ๒๒ โดยแยกพิจารณาตามสภาพความจริง กล่าวคือ ยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ว่า เป็นอนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา เป็นทุกข์ คือ เป็นสิ่งที่ทนได้ยากบิบบคั้นอยู่เป็นนิจ เป็นอนัตตา คือ หาดตัวตนมิได้ เป็นเพียงธาตุทั้ง ๔ มารวมกันเท่านั้น การใช้ปัญญาพิจารณาสภาวธรรมให้เห็นตามความเป็นจริงอย่างนี้ แล้วปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงได้ก็จะละกิเลสได้ในที่สุด

ผู้เจริญกรรมฐาน ๒ อย่างนี้ มีผลแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้เจริญสมถกรรมฐาน สามารถระงับนิวรณ์ ๕ ได้ ทำให้จิตสงบเป็นสมาธิ ได้สมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ และอรุฌาน ๔ แต่ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ ส่วนผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยใช้ปัญญาพิจารณาสภาวธรรม ยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ จนรู้แจ้งเห็นจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง สามารถละกิเลสได้เด็ดขาด และบรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

กาม ๒

กาม แปลว่า ความใคร่ ความอยาก ความปรารถนาสิ่งที่น่าใคร่ น่าชอบใจ เป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลหลงติดอยู่ในโลก ไม่สามารถหลุดพ้นไปจากทุกข์ได้เพราะต้องเวียนตายเวียนเกิดอย่างไม่รู้จักจบสิ้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. กิเลสกาม (กิเลสเป็นเหตุใคร่) หมายถึง ความใคร่ที่ทำให้จิต ชุณมัวหรือหมกมุ่นอยู่ในสิ่งนั้น ๆ เรียกว่า ปริยฎฐานกิเลส คือ กิเลสที่กลุ่มรุมจิตให้เกิดความเร่าร้อนทะยานอยากในอารมณ์ต่าง ๆ ได้แก่ ราคะ (ความกำหนัดยินดี) โลภะ (ความโลภอยากได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป) อิจฉา (เห็นผู้อื่นได้ดีแล้วไม่พอใจ อยากจะมีหรือเป็นอย่างผู้อื่น) อิศสา หรือริษยา (อาการ

ที่ไม่อยากให้อื่นได้ดี เห็นผู้อื่นได้ดีแล้วตนนิ่งอยู่ไม่ได้) อรติ (ความไม่ยินดี ความไม่พอใจ) และอสันตภูฏี (ความไม่สันโดษ คือ ความไม่รู้จักพอดี พอใจ ในสิ่งที่ตนมีอยู่)

๒. วัตถุประสงค์ (สิ่งของอันน่าใคร่) หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตใคร่ หรือปรารถนา ได้แก่ กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ ในส่วนที่เป็นอริยธรรม คือ อารมณ์อันน่าใคร่ที่น่าปรารถนา เช่น เมื่อตาเห็นรูปที่สวยงาม หูได้ฟังเสียงที่ไพเราะ จมูกได้สูดกลิ่นหอม ลิ้นได้สัมผัสรสที่น่าลิ้ม และร่างกายได้ถูกต้องสัมผัสสิ่งที่น่าใคร่ น่าชอบใจ ก็ทำให้จิตมีความยินดีขึ้น จากนั้นก็ปรารถนาอยากจะได้ เมื่อได้สมความปรารถนาก็เพลิดเพลินลุ่มหลง หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์นั้น ไม่คิดที่จะถอนตนออกให้พ้น ครั้นไม่ได้ดังที่ตั้งใจไว้ ก็ดิ้นรนชวนชวายเป็นจะให้ได้มา โดยไม่คำนึงถึงผิดชอบชั่วดี

กามทั้ง ๒ ประเภทนี้ กิเลสกามจัดเป็นมารเพราะเป็นโทษล้างผลาญ คุณความดี และทำให้จิตตกต่ำจนเสียคนได้ ส่วนวัตถุประสงค์จัดเป็นบ่วงแห่งมาร เพราะเป็นสิ่งที่น่าใคร่ที่น่าปรารถนา น่าชอบใจ สามารถผูกจิตของบุคคล ผู้ไม่รู้เท่าทันให้ติดอยู่ ไม่สามารถหลุดพ้นไปจากทุกข์ในวัฏสงสารได้

บุชา ๒

บุชา แปลว่า การแสดงความเคารพนับถือบุคคลหรือวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนนับถือ เช่น พุทธศาสนิกชนบุชาพระรัตนตรัย หรือแสดงความเคารพผู้มีอุปการคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. อามิสบุชา (บุชาด้วยสิ่งของ) คือ การบุชาด้วยเครื่องสักการะที่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน หรือการบุชาด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น ผ้า อาหาร ที่นั่ง ที่นอน ยารักษาโรค หรือการที่พุทธศาสนิกชนสร้างถาวรวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาที่จัดเป็นการบุชาด้วยอามิสเช่นเดียวกัน

๒. ปฏิบัติบูชา (บูชาด้วยการปฏิบัติตาม) เช่น พุทธศาสนิกชน ปฏิบัติบูชาด้วยการประพฤติตนตามหลักธรรมคำสั่งสอน และเป็นผู้ปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรม ก็จะได้รับผลสมควรแก่การปฏิบัติของตน

บูชา ๒ ประเภทนี้ อามิสบูชาทำให้เกิดในสุคติ ส่วนปฏิบัติบูชาทำให้ ได้ผลสูงสุด คือ มรรคผลนิพพาน พระพุทธเจ้าจึงตรัสสรรเสริญผู้ปฏิบัติบูชา ว่าประเสริฐ เพราะสามารถรักษาพระสัทธรรมคำสั่งสอนไว้ได้นานและถือว่าเป็นการบูชาพระพุทธองค์โดยตรง

ปฏิสันถาร ๒

ปฏิสันถาร แปลว่า การต้อนรับ การทักทายปราศรัยแขกผู้มาเยือน การทำปฏิสันถาร เป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของผู้เป็นเจ้าของบ้าน ที่ต้องปฏิบัติ ต่อแขกผู้มาเยือน ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อนหรือไม่ก็ตาม ตลอดถึงผู้ที่สัญจรผ่านไปมา จำแนกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. อามิสปฏิสันถาร (การต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ) คือ การจัดหา สิ่งของสำหรับเป็นเครื่องต้อนรับ เท่าที่ผู้เป็นเจ้าของบ้านจะสามารถจัดหา ต้อนรับแขกผู้มาเยือนตามสมควร เช่น หากผู้มาเยือนทิวกระหาย ก็ควรจัด อาหารเครื่องดื่มให้ หากแขกมีความประสงค์หรือจำเป็นจะอยู่พักแรม ก็จัดหา เครื่องนุ่งห่มสำหรับผลัดเปลี่ยนและจัดหาที่พักให้ หรือถ้าสามารถทำได้ เมื่อเขาจะจากไปก็จัดหาพาหนะให้ เป็นต้น

๒. ธรรมปฏิสันถาร (การปฏิสันถารโดยธรรม) คือ การต้อนรับ ด้วยการสนทนาปราศรัยโดยธรรม ตามความเหมาะสมแก่แขกผู้มาเยือน หรือสมควรแก่ฐานะของแขก เช่น ถ้าแขกผู้มาเยือนเป็นผู้มีสถานะต่ำกว่าหรือเสมอ กับตน ก็ต้อนรับด้วยการทักทายปราศรัยเชิญให้นั่งในที่เสมอกัน ไม่แสดง กิริยาเยอหยิ่งถือตัวด้วยประการใด ๆ สนทนาถึงสุขทุกข์ และเรื่องอื่น ๆ ตามสมควร ถ้าแขกผู้มาเยือนเป็นผู้มีสถานะตำแหน่งสูงกว่าตน ดำรงอยู่ ในสถานะที่ควรเคารพนับถือ เป็นผู้เจริญกว่าตนโดยชาติกำเนิด คุณวุฒิ และ วิทยุฒิ ก็ต้อนรับด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน มีการกราบไหว้ ลูกขึ้นต้อนรับ เป็นต้น พร้อมจัดหาอาสนะให้นั่งในที่สมควรให้สมกับสถานะตำแหน่งนั้น ๆ

ปฏิสันถาร ๒ ประเภทนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมมนุษย์ เพราะมนุษย์จะต้องมีการคบหาสมาคม ทักทาย พุดจาปราศรัยกันด้วย ปฏิสันถารอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อการอยู่ร่วมกันในโลกอย่างมีความสุข ถ้าปราศจากปฏิสันถารทั้ง ๒ อย่างนี้ ก็จะทำให้สังคมมนุษย์ขาดความเอื้อเพื่อแผ่แก้อกูลซึ่งกันและกัน

สุข ๒

สุข แปลว่า ความสบายกายสบายใจ ความสำราญ ความปลอดโปร่ง แรมชื่น ความไม่เดือดร้อนโดยประการต่าง ๆ มี ๒ ประเภท ดังนี้

๑. กายิกสุข (สุขทางกาย) หมายถึง การที่กายมีภาวะเป็นปกติ ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน และไม่ได้ได้รับความเจ็บปวดจากการกระทบกระทั่งกับสิ่งอื่น ๆ มีทรัพย์สมบัติพร้อมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคใช้สอยอย่างครบถ้วน ตลอดจนการที่กายไม่ได้รับความเหน็ดเหนื่อยด้วยกิจการที่จะต้องทำต่าง ๆ เป็นต้น

๒. เจตสิกสุข (สุขทางใจ) หมายถึง การที่ใจมีความสำราญแรมชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจกิเลส คือ โลภะ โทสะ และโมหะ อันเป็นเหตุทำให้จิตเศร้าหมองหรือการที่จิตมีปกติผ่องใส ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ที่มากกระทบ มีความแรมชื่นอยู่เป็นนิจ เป็นต้น

สุข ๒ ประเภทนี้ สุขทางใจนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะบุคคลแม้กาย จะได้รับความลำบาก เดือดร้อน เพียงใดก็ตาม ถ้าใจเป็นสุขไม่ขุ่นมัวแล้ว ย่อมทนต่อความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางกายได้ ทั้งยังสามารถหาอุบายหลีกเลี่ยงความทุกข์นั้น ๆ ได้ด้วย

บทที่ ๓

ธรรมหมวด ๓ (ติกะ)

รตนะ ๓

รตนะ หรือ รัตนะ แปลว่า แก้ว โดยทั่วไปหมายถึง อัญมณีหรือแร่ธาตุที่มีค่ามากหาได้ยาก เช่น เพชร พลอย ทับทิม เป็นต้น อีกประการหนึ่ง คน สัตว์ หรือสิ่งของที่ดีประเสริฐสุด ก็เรียกว่า รตนะ เช่น อิตถิรัตนะ (หญิงประเสริฐ) หัตถิรัตนะ (ช่างประเสริฐ) จักรรัตนะ (จักรประเสริฐ) เป็นต้น แต่รตนะ ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ประเสริฐสุด มีค่ามาก หาสิ่งเปรียบมิได้ ๓ ประการ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ รวมเรียกว่า พระรัตนตรัย หรือ พระไตรรัตน์ ซึ่งแปลว่า แก้ว ๓ ประการ ดังนี้

๑. พระพุทธ คำว่า พุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ในที่นี้หมายถึง พระพุทธเจ้าหรือพระบรมศาสดา ผู้ตรัสรู้หรือสั่ง ๔ โดยชอบด้วยพระองค์เองและทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้น แล้วอาศัยพระมหารุณาคูณ ทรงสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์สุขตามสมควรแก่การปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณอนเนกอนันต์ กล่าวโดยสรุปมี ๓ ประการ ได้แก่ ๑) พระปัญญาคุณ หมายถึง ความฉลาดรอบรู้

ในธรรมทั้งปวง ๒) พระบริสุทธิ์คุณ หมายถึง ความบริสุทธิ์สิ้นกิเลส และ ๓) พระมหากษัตริย์คุณ หมายถึง ความมีพระหฤทัยดำริช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ และทรงอาศัยพระมหากษัตริย์คุณนี้เป็นที่ตั้ง จึงได้เสด็จจาริกไปทรงประกาศ พระศาสนาเพื่อทรงสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ได้รับความสุข พ้นจากทุกข์ทั้งปวง

๒. พระธรรม คำว่า ธรรม แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ สภาพที่รักษาไว้ในที่นี้หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด จำแนกเป็น ๒ ประการ ได้แก่ ธรรม และวินัย ธรรม คือ คำสอนที่แสดงหลักความจริงและแนะนำ ความประพฤติ เป็นหลักที่ควรรู้และควรปฏิบัติ เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ ให้ประณีตขึ้นตามลำดับ จนสามารถกำจัดกิเลสได้หมดสิ้น วินัย คือ คำสั่งสอนที่เป็นบทบัญญัติ ข้อห้าม และหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย ดึงามในหมู่คณะ

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัทธรรม แปลว่า ธรรมของคนดี หรือ ธรรมที่ทำให้เป็นคนดี จำแนกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) ปริยัตติสัทธรรม หมายถึง สัทธรรมคือสิ่งที่ฟังศึกษาเล่าเรียน ได้แก่ พระพุทธพจน์ในพระบาลีไตรปิฎก ๒) ปฏิปัตติสัทธรรม หมายถึง สัทธรรมคือสิ่งที่ฟังปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ และ ๓) ปฏิเวธ สัทธรรม หมายถึง สัทธรรมคือผลที่จะฟังบรรลุ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน

พระธรรมมีคุณ คือ รักษาผู้ประพฤติปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในที่ชั่วทั้ง ๒ ประเภท คือ ๑) ที่ชั่วในภพนี้ ได้แก่ การเป็นคนชั่ว เสื่อมจากความดี เสื่อมจากลาภยศ ต้องโทษทัณฑ์ถูกคุมขัง ได้รับความทุกข์ร้อนต่าง ๆ และ ๒) ที่ชั่วในภพหน้า ได้แก่ อบายภูมิ คือ ที่อันหาความเจริญมิได้ มี ๔ แห่ง คือ นรก ภูมิ ดิรัจฉานภูมิ เปตภูมิ และอสุรกายภูมิ ผู้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม ย่อมไม่ถึงความเสื่อม ไม่ตกอบายภูมิ ได้รับแต่ความสุขความเจริญโดยสมควร แก่การปฏิบัติ

๓. พระสงฆ์ คำว่า สงฆ์ แปลว่า หมู่ ในที่นี้หมายถึงหมู่คนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วประพฤติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยที่ทรงแสดงไว้ พระสงฆ์มี ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) อริยสงฆ์ (พระสงฆ์ผู้เป็นพระอริยบุคคล)

หมายถึง หมู่พระสาวกที่ได้บรรลุมรรคผล แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ และ ๒) *สมมติสงฆ์* (พระสงฆ์โดยสมมติ) หมายถึง หมู่พระภิกษุที่อุปสมบทถูกต้องตามพระวินัย แต่ยังไม่ได้รับบรรลุมรรคผล ในทางวินัยหมายถึงภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมได้ตามพระวินัย อริยสงฆ์นั้นจัดเป็นสังฆรัตนะโดยตรง ส่วนสมมติสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย จัดเป็นสังฆรัตนะโดยอนุโลม

พระสงฆ์มีคุณ คือ เป็นผู้ประพฤติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วสอนให้ผู้อื่นทำตาม อนึ่ง พระพุทธศาสนาที่ตั้งมั่นยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน ก็เพราะพระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญในการรักษา ศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่สืบมา

รตนะ ๓ ประการนี้ เป็นสิ่งประเสริฐสุด ควรเคารพยำเกรง มีค่ามาก หากเทียบมิได้ เป็นสิ่งที่หาได้ยาก สามารถดับทุกข์ นำความสุขความเจริญมาให้แก่ผู้ยอมรับนับถือ ซึ่งรัตนะมีค่าอย่างอื่นไม่สามารถนำมาให้ได้ การถึงรตนะทั้ง ๓ นี้ เรียกว่า *ไตรสรณคมน์* คือสรณะสูงสุดของพุทธศาสนิกชน

อกุศลวิตก ๓

อกุศลวิตก แปลว่า ความนึกคิดไปในทางที่ไม่ดี เป็นอาการที่เกิดขึ้นกับจิต โดยปกติจิตของมนุษย์ผู้เป็นปุถุชนย่อมมีการนึกคิดไปในอารมณ์ต่าง ๆ บางครั้งก็นึกคิดไปในทางที่ดี คือคิดที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น บางครั้งก็นึกคิดไปในทางไม่ดี คือคิดแต่ในทางที่จะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ในที่นี้หมายถึงความนึกคิดในทางไม่ดี จำแนกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. กามวิตก (ความตริภักในทางกาม) หมายถึง ความนึกคิดของบุคคลผู้หนักไปทางกาม หรือในทางลาภผล เช่น ความคิดที่มุ่งประพฤตินิยต์ต่อสามีภรรยาของผู้อื่น เมื่อเห็นสามีภรรยาของผู้อื่นแล้วก็อดใจไว้ไม่ได้ เก็บเอาความคิดปรารถนาที่จะทำการล่วงละเมิดไว้ในใจ เป็นต้น ความคิดเช่นนี้มีราคาเป็นเหตุ

๒. พยาบาทวิตก (ความตริภักในทางพยาบาท) หมายถึง ความนึกคิดของผู้ที่หนักไปในทางโทสะขาดความเมตตา มุ่งทำให้เกิดความทุกข์แก่ผู้อื่น

เช่น คิดจะประทุษร้ายร่างกายผู้อื่นบ้าง คิดจะทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นบ้าง คิดจะทำลายคุณความดีของผู้อื่นบ้าง เป็นต้น ความคิดเช่นนี้มีโทษะเป็นเหตุ

๓. วิหิงสาวิตก (ความตริกในทางเบียดเบียน) หมายถึง ความนึกคิดของบุคคลผู้ขาดความสงสาร และขาดความพลอยยินดี มีความริษยาไม่ยอมเห็นใครดีกว่าตน เช่น คิดหาทางกลั่นแกล้งผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนบ้าง ทำงานด้วยกันก็คิดเอาเปรียบเพื่อตัวเองจะได้ทำงานน้อยบ้าง หรือแสวงหาความสุขเพื่อตนเองในทางที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับความลำบากบ้าง เป็นต้น ความคิดเช่นนี้มีโทษะเป็นเหตุ

อกุศลวิตกทั้ง ๓ ประเภทนี้ บุคคลควรระวังไม่ให้เกิดขึ้นในจิตสันดาน เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะทำให้นึกคิดไปในทางกาม ทางพยาบาท และทางเบียดเบียน จึงควรละเว้น เพราะเป็นเหตุขัดขวางการบำเพ็ญความดีของตน และเป็นเหตุทำให้ใจคิดไปในทางอกุศล

กุศลวิตก ๓

กุศลวิตก แปลว่า ความตริกในทางกุศล หมายถึง ความตริกนึกคิดในฝ่ายที่ดีตรงกันข้ามกับอกุศลวิตกดังกล่าว มี ๓ ประเภท ดังนี้

๑. เนกขัมมวิตก (ความตริกในทางพราศจากกาม) หมายถึง ความตริกนึกคิดของผู้หวังความสงบในการที่จะพราศตนออกจากกาม ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสกาม มีราคะ โภคะ เป็นต้น ทั้งไม่ปล่อยใจให้ลุ่มหลงอยู่ในวัตถุกามอันเป็นเครื่องยั่ววนจิต คือ กามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ โดยค่านึงถึงโทษของกิเลสเหล่านี้ว่า เป็นเหตุให้จิตฟุ้งซ่าน และมีความคิดที่จะพราศจากกิเลสเหล่านี้ด้วยการออกบวช เนกขัมมวิตกนี้มีโทษะเป็นเหตุ

๒. อพยาบาทวิตก (ความตริกในทางไม่พยาบาท) หมายถึง ความตริกนึกคิดของบุคคล ผู้หวังให้คนอื่นมีความสุข ไม่คิดถึงความสุขของตนฝ่ายเดียว คิดที่จะแบ่งปันประโยชน์ของตนแก่ผู้อื่น ได้แก่ ความคิดของผู้ประกอบด้วยเมตตากรุณา เมื่อตนมีความสุขก็ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย เห็นผู้อื่นมีความสุขก็คิดช่วยให้พ้นทุกข์ เป็นต้น

อพยาบาทวิตกนี้มีมือโทสะเป็นเหตุ

๓. อวิหิงสาวิตก (ความตรึกในทางไม่เบียดเบียน) หมายถึง ความตรึกนึกคิดของบุคคลผู้มุ่งให้ผู้อื่นมีความสุข ไม่คิดซ้ำเติมเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ จะทำสิ่งใดก็นึกถึงประโยชน์ของผู้อื่นอยู่เสมอ เช่น จะใช้คนหรือสัตว์ก็นึกถึงความเหนื่อยยากของคนหรือสัตว์นั้น ไม่ใช่ให้ลำบากตรากตรำจนเกินไป หรือคิดจะทำสิ่งใด ถ้าทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนถึงดเว้นเสีย เป็นต้น อวิหิงสาวิตกนี้มีมือโมหะเป็นเหตุ

กุศลวิตกทั้ง ๓ ประเภทนี้ ควรบำเพ็ญให้เกิดขึ้นในจิตสันดาน เพราะเมื่อตรึกนึกคิดในทางปราศจากกาม ในทางไม่พยาบาท และในทางไม่เบียดเบียน ก็จะทำให้ได้รับประโยชน์สุข สามารถบำเพ็ญคุณความดีและเพิ่มพูนกุศลให้เกิดมากยิ่งขึ้น

อัคคิ ๓

อัคคิ แปลว่า ไฟ โดยปกติไฟเป็นของร้อน เมื่อบุคคลไปสัมผัสก็จะถูกพลังแห่งความร้อนแผดเผา ถ้าเอาวัตถุไปถูกต้องเข้าก็อาจเผาวัตถุนั้นให้เป็นถ่านไปได้ ไฟภายนอกที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ไฟในที่นี้หมายถึง กิเลสที่เผาหลนจิตใจให้เราร้อน เพราะกิเลสมีลักษณะร้อนเหมือนไฟ เมื่อกิเลสเกิดขึ้นภายในจิตใจแล้ว ก็จะทำให้รุ่มร้อนกระวนกระวาย ไม่อาจคงอยู่ในคุณความดีได้ เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้บุคคลเสียจากคุณความดี มี ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ราคัคคิ (ไฟคือราคะ) หมายถึง ความกำหนัดยินดีหรือความทะยานอยากในอารมณ์ต่าง ๆ ตามที่ปรารถนา ซึ่งมีที่มาจากความโลภตามปกติบุคคลผู้ประกอบด้วยราคะแล้ว จิตจะฟุ้งซ่าน ไม่สงบลงได้ เช่น เมื่อได้เห็นรูปที่สวยงาม ฟังเสียงที่ไพเราะ จิตก็จะติดอยู่ในรูปและเสียงนั้น เกิดความร้อนรุ่มกระวนกระวายใจพยายามเพื่อจะให้ได้มาตามที่ปรารถนา โดยสามารถทำได้ทุกอย่างไม่ว่าถูกหรือผิด เช่น ข่มคนหรือทำอนาจารต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ได้สิ่งที่ปรารถนาซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจไฟราคะที่เผาหลนจิตใจให้รุ่มร้อน

๒. โทสัคคิ (ไฟคือโทสะ) หมายถึง ความขัดเคือง ไม่พอใจ คิดประทุษร้ายผู้อื่นเป็นธรรมชาติของจิตที่ถูกอนิฏฐารมณ์มากกระทบ มีลักษณะ

ทำให้จิตหงุดหงิดฉุนเฉียว เป็นต้น โทสะนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ถ้าไม่รู้จักยับยั้ง
ซึ่งใจ ย่อมเป็นเหตุให้แสดงอาการวิปริตต่าง ๆ เมื่อมีกำลังแก่กล้ามากขึ้น
ก็ทำให้ปราศจากความเมตตากรุณา อาจประทุษร้ายผู้อื่นที่ตนโกรธได้โดย
วิธีการต่าง ๆ ดังนั้น โทสะจึงเปรียบเหมือนไฟ เพราะเผาผลาญจิตใจให้ร้อนรุ่ม
ด้วยการคิดประทุษร้ายผู้อื่น

๓. โมหหคฺคิ (ไฟคือโมหะ) หมายถึง ความหลงไม่รู้สภาพตามเป็นจริง
จิตที่ถูกโมหะครอบงาย่อมลุ่มหลงมัวเมาไปตามความเชื่อของตนหรือตาม
คำชักนำของผู้อื่น โดยไม่ได้ใช้ปัญญาของตนพิจารณาหาเหตุผล เช่น มีผู้มา
แนะนำว่า ถ้าอยากมีความสุขความเจริญจะต้องทำการบูชาหรือบวงสรวงสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ด้วยสิ่งใดก็ตาม แม้ตนเองจะไม่มีทรัพย์สินสิ่งของก็ไปยืมผู้อื่นมา
โดยไม่คำนึงว่าทำไปแล้วจะเกิดผลหรือไม่ เมื่อไม่เกิดผลตามคำแนะนำก็
เดือดร้อนใจเพราะหมดทรัพย์สินและเป็นหนี้ผู้อื่น เป็นต้น ดังนั้น โมหะจึง
เปรียบเหมือนไฟ เพราะเผาผลาญจิตใจให้ลุ่มหลง

ไฟทั้ง ๓ กองนี้ บุคคลควรระวังไม่ให้เกิดขึ้น เพราะเมื่อไฟ คือ ราคะ
โทสะ และโมหะ เกิดขึ้นแล้วจะเผาผลาญจิตใจให้เร่าร้อนกระวนกระวาย ดิ้นรน
กระสับกระส่าย หลงมัวเมาตกอยู่ในอำนาจตลอดไป ไม่สามารถถอนตนให้พ้น
ไปได้ เหมือนถูกไฟเผาให้รุ่มร้อนอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ควรระวังไม่ให้เกิดขึ้น
ในจิตใจ เมื่อเกิดขึ้นแล้วควรละเสีย

อธิปไตย ๓

อธิปไตย หรือ อธิปไตยยะ แปลว่า ความเป็นใหญ่ หมายถึง
ความเป็นใหญ่ของบุคคลที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งก็หวังผลที่จะได้เป็น
สำคัญ เช่น ทำเพื่อตนเอง ทำเพื่อประเทศชาติบ้านเมือง ทำเพื่อความถูกต้อง
ชอบธรรม เป็นต้น แบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. อัตตอธิปไตย หรือ อัตตอธิปไตยยะ (ความมีตนเป็นใหญ่) หมายถึง
ถึง บุคคลผู้กระทำการสิ่งใดก็นึกถึงประโยชน์ตนเป็นสำคัญ โดยไม่นึกถึงความ
เสียหายของผู้อื่น แม้จะทำการที่แสดงว่าตนเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวมก็จะทำ
เมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายก็คือความมีตนเป็นใหญ่ของตนเป็นสำคัญ

๒. โลกาธิปไตย หรือ โลกาธิปไตยยะ (ความมีโลกเป็นใหญ่) โลกในที่นี้หมายถึง ประชาชนผู้อยู่ในโลก ดังนั้น โลกาธิปไตย จึงหมายถึงมีประชาชนเป็นใหญ่ หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่า ประชาธิปไตย ซึ่งนับว่าอำนาจประโยชน์ดีกว่าอัตตาธิปไตยเพราะทำให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ชอบได้มากกว่า คือ จะทำอะไรก็ยังมีดีต่อประชาชนเป็นใหญ่โดยมุ่งถึงประชาชน เช่น จะทำทานคิดว่า ถ้าเราไม่ทำคนอื่นก็จะติเตียนว่า เราตระหนี่ถี่เหนียว จึงต้องพยายามทำบ้างพอเป็นเครื่องป้องกันการติเตียนของผู้อื่น เป็นต้น

๓. ธัมมาธิปไตย หรือ ธัมมาธิปไตยยะ (ความมีธรรมเป็นใหญ่) ธรรม ในที่นี้หมายถึง ความถูกต้องชอบธรรมในการกระทำของบุคคลเป็นสำคัญ ไม่ทำเพราะกลัวคนอื่นติเตียนหรือเพราะหวังคำสรรเสริญของคนอื่น แต่ทำเพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ควรทำถูกต้องชอบธรรม เช่น เมื่อจะทำบุญกุศล ก็คิดว่าการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นหลักปฏิบัติที่ถูกต้องชอบธรรม จึงให้ทานเพื่อให้จิตปราศจากความตระหนี่และเป็นเครื่องเกื้อกูลกันและกัน รักษาศีล เพื่อรักษา กาย วาจาของตนให้สงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน และเจริญภาวนา เพื่อให้ใจสงบระงับ ไม่ให้ฟุ้งซ่าน เป็นต้น

อธิปไตย ๓ ประเภทนี้ บุคคลควรยึดถือธัมมาธิปไตยเป็นหลักสำคัญในการดำรงชีวิต เพราะการยึดเอาประโยชน์ของตนเองหรือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมด้วย ดังนั้น อัตตาธิปไตย และโลกาธิปไตย ต้องมีธัมมาธิปไตยเป็นหลักควบคู่ไปด้วยเสมอ จึงจะเกิดผลดียิ่ง

ญาณ ๓

ญาณ แปลว่า ความรู้ หรือความหยั่งรู้ หมายถึง ปัญญาหยั่งรู้เหตุและผลตามสภาพความเป็นจริง โดยไม่มีสิ่งใดขัดขวางหรือปิดบังมิให้รู้ ในที่นี้ได้แก่ ความรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ ๔ แบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. สัจจญาณ (ปรีชาหยั่งรู้อริยสัจ) หมายถึง ความรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างตามที่เป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) นี่ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) หรือ

ปัญญาหยั่งรู้ว่าการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นทุกข์ ตัณหา ๓ มีกามตัณหา เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความดับตัณหาเสียได้เป็นความดับทุกข์ อริยมรรค เป็นข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์มีองค์ ๘ ประการ คือ

๑) สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ ความเห็นที่ถูกต้อง) คือ ปัญญารู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค หรือปัญญารู้แจ้งไตรลักษณ์ และปฏิจักษุสมบัติ

๒) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ ความดำริที่ถูกต้อง) คือ ความดำริในการออกจากกาม การไม่ผูกพยาบาท และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๓) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ เจรจาที่ถูกต้อง) คือ การพูดจาที่ปราศจากวจีทุจริต ๔ ประเภท ได้แก่ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพื่อแฉ้อ

๔) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ การงานที่ถูกต้อง) คือ ประกอบการงานที่ไม่มีโทษ เว้นจากกายทุจริต ๓ ประเภท ได้แก่ ข่าสัตรว์ ลักทรัพย์ และประพฤตินิโคตติในกาม

๕) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) คือ ประกอบแต่สัมมาชีพ งดเว้นจากมิจฉาชีพ กล่าวคือ อาชีพที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย ที่มีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม

๖) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ ความเพียรพยายามที่ถูกต้อง) คือ ความเพียรพยายามในสัมมัปปธาน ๔ ได้แก่ เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรให้บุญกุศลเกิดขึ้น และเพียรรักษาบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

๗) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ ความระลึกที่ถูกต้อง) คือ ความระลึกไปในสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ กาย เวทนา จิต และธรรม

๘) สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจชอบ ความตั้งใจที่ถูกต้อง) คือ ความตั้งใจมั่นในการเจริญฌาน ๔ ได้แก่ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

๒. กิจจญาณ (ปริชาหยังรู้กิจที่ควรทำ) หมายถึง ความหยังรู้กิจอันจะต้องทำในอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ (สภาพที่ควรกำหนดรู้) ทุกขสมุทัย (สภาพที่ควรละเสีย) ทุกขนิโรธ (สภาพที่ควรทำให้แจ้ง) และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (สภาพที่ควรทำให้เกิดขึ้นหรือควรเจริญให้เกิดมีขึ้น)

๓. กตญาณ (ปริชาหยังรู้กิจอันทำแล้ว) หมายถึง ความหยังรู้ว่ากิจอันจะต้องทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างนั้นได้ทำเสร็จแล้ว กล่าวคือ ปัญญาอันหยังรู้ว่าทุกข์เป็นสภาพที่ควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้แล้ว ทุกขสมุทัยเป็นสภาพที่ควรละ เราละได้แล้ว ทุกขนิโรธเป็นสภาพควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาเป็นสภาพที่ควรทำให้เกิดขึ้น เราได้ทำให้เกิดขึ้นแล้ว

ญาณทั้ง ๓ ประเภทนี้ เป็นไปในอริยสัจ ๔ อย่างละ ๓ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค (มีสัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ) จึงเป็น ๑๒ พระพุทธองค์ทรงมีพระปัญญาหยังรู้แจ่มแจ้งในญาณ ๓ ดังกล่าว จึงทรงปฏิญาณพระองค์ว่าทรงบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ตัณหา ๓

ตัณหา แปลว่า ความอยาก หมายถึง ความทะยานอยาก อันเป็นอาการที่มีอยู่ในจิตใจของปุถุชนทั่วไป หรือภาวะจิตที่ดิ้นรนไปในอารมณ์มีรูปเป็นต้น มี ๓ ประเภท ดังนี้

๑. กามตัณหา (ตัณหาในกาม) หมายถึง ความทะยานอยากได้ในวัตถุกามหรือกามคุณ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ อันน่าใคร่น่าปรารถนา น่าชอบใจ เรียกว่า อिฏฐารมณฺ์ ที่ตนยังไม่ได้และหมกมุ่นอยู่ในวัตถุกามที่ได้แล้วจนไม่สามารถละได้ เช่น ความอยากที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจความอยากได้ กามคุณ คือสิ่งสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตาอยากเห็นรูปสวย หูอยากได้ยินเสียงไพเราะ จมูกอยากดมกลิ่นหอม ลิ้นอยากลิ้มลองของอร่อย และกายอยากสัมผัสที่นุ่มสบาย

๒. ภวตัณหา (ตัณหาในภพ) หมายถึง ความหวังอาลัยในภพที่ตนเกิดด้วย เช่น ผู้ที่มีความหวังอาลัยในทรัพย์สมบัติ ลาภ ยศ หรือญาติมิตร

ไม่อยากจะจากไป และความอยากเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไป รวมถึงความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ อยากรับอยากคงอยู่ตลอดไป รวมถึงความติดใจในรูปภพ อรูปภพหรือติดใจในฉันทสมานสมบัติ ความเห็นติดแน่นในภพ และความเห็นว่า เป็นอัตตาและโลกเที่ยง เป็นต้น

๓. วิภวตัณหา (ตัณหาในปราศจากภพ) หมายถึง ความอยากพ้นจากภพที่เกิด ได้แก่ ความอยากอันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ เช่น อยากรฆ่าตัวตายเพราะความผิดหวังอกหัก อยากรทำลาย อยากรให้ดับสูญ ความเห็นติดแน่นในสภาวะที่ปราศจากภพ และความเห็นว่าโลกขาดสูญ เป็นต้น

ตัณหาทั้ง ๓ นี้ เมื่อบุคคลได้ศึกษาเรียนรู้แล้วจะได้นำมาพิจารณาเพื่อบรรเทาความอยาก ความดิ้นรน ทะเยอทะยานในกาม ภพ และความปราศจากภพที่มีอยู่ในจิตใจอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ให้เบาบางลง จะได้ดำรงตนอยู่ในโลกอย่างความสุขตามสมควร

บทที่ ๔

ธรรมหมวด ๔ (จตุกกะ)

อริยสัจ ๔

อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงเป็นอริยะ อริยสัจนี้เป็นหลักธรรมสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เป็นหลักแห่งความจริง มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ เพราะเป็นของทนได้ยาก กล่าวคือ สภาพที่ทนได้ยาก เป็นสภาวะที่บีบคั้น สภาวะที่ขัดแย้ง ทุกข์ในที่นี้ ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ ความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความคับแค้นใจ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ความปรารถนาที่ไม่สมหวัง กล่าวโดยย่อ คือ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์

๒. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด หมายถึง สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา คือ ความทะยานอยาก มี ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) ความอยากในอารมณ์ที่น่าใคร่ เรียกว่า กามตัณหา ๒) ความอยากเป็น เรียกว่า ภวตัณหา และ ๓) ความไม่ยอมอยากเป็น เรียกว่า วิภวตัณหา

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หมายถึง ความดับตัณหาและทุกข์ได้สิ้นเชิง ที่ได้ชื่อว่านิโรธ เพราะดับตัณหาอันเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ได้แก่ นิพพาน

๔. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หมายถึง ทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ ปัญญาอันเห็นชอบว่า สิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนี้ความดับทุกข์ และสิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ที่ได้ชื่อวามรรค เพราะเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ มรรคนั้นมีองค์ ๘ คือ

๑) ปัญญาเห็นชอบ	๒) ความดำริชอบ
๓) การเจรจาชอบ	๔) การงานชอบ
๕) การเลี้ยงชีพชอบ	๖) ความเพียรชอบ
๗) ความระลึกชอบ	๘) ความตั้งใจชอบ

มรรคมีองค์ ๘ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า *มัชฌิมาปฏิปทา* แปลว่า ทางสายกลาง

อริยสัจทั้ง ๔ นี้ ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ สมุทัยเป็นสิ่งที่ควรละ นิโรธเป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้ง และมรรคเป็นสิ่งที่ควรทำให้เจริญ

อิทธิบาท ๔

อิทธิบาท แปลว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. ฉันทะ คือ ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำ ต้องการทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ กล่าวอย่างง่ายคือ รักงาน และรักจุดหมายของงาน มีความรักใคร่ใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะงานอย่างเต็มเปี่ยม สมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ

๒. วิริยะ คือ ความเพียร ได้แก่ ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อบุคคลรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าบุคคลนั้นมีวิริยะแล้ว แม้ว่าจุดหมายนั้นจะสำเร็จได้ยากเพียงใด ย่อมไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งท้าทายที่มุ่งสู่จุดหมายให้สำเร็จ

๓. จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝ่าคิดเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน

ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานใดงานหนึ่ง บุคคลนั้นจะไม่สนใจ ไม่รับรู้เรื่องอื่น ใครจะพูดอะไรเกี่ยวกับเรื่องอื่นก็ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องนั้น งานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษ

๔. วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวาทราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องหรือขัดข้องเป็นต้น ในกิจที่ทำ รู้จักทดลอง และคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง

อิทธิบาท ๔ นี้ เกื้อหนุนและเกี่ยวเนื่องกัน เช่น เมื่อเกิดฉันทะ มีใจรักแล้วก็ทำให้พากเพียร เมื่อพากเพียรก็เอาใจจดจ่อใฝ่ใจอยู่เสมอ และเปิดโอกาสให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง เป็นต้น

อัปมัญญา ๔

อัปมัญญา แปลว่า ภาวะจิตที่แผ่ไปโดยไม่มีประมาณ หมายถึง การแผ่คุณธรรม ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา สู่หมู่มนุษย์และสัตว์โดยไม่จำกัดขอบเขต แต่ถ้าแผ่ไปโดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงบุคคล แต่ยังมีมุ่งจำกัดเฉพาะหมู่คนหรือสัตว์ เรียกว่า พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หมายถึง พรหมโดยสมมติ คือ ท่านผู้เป็นใหญ่ ในที่นี้หมายถึงธรรม ๔ อย่าง ดังนี้

๑. เมตตา (ความรักสันนิทสนม) หมายถึง ความรักที่เว้นจากราคะ ความกำหนัด เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่น สัตว์อื่นมีความสุขความเจริญ มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า การเจริญเมตตาให้พิจารณาเห็นโทษของโทสะ คือ ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น และเห็นอานิสงส์ผลดีของขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นที่ควรประกอบให้มีในจิตใจ เพื่อข่มโทสะนั้นลงให้ได้ แล้วจึงเจริญเมตตาจิตไปในสรรพสัตว์ เมื่อเริ่มปฏิบัตินั้น ควรตั้งเมตตาจิตในตนก่อนในทำนองว่า “ขอให้เรามีความสุข ไม่มีความทุกข์หรือเวรภัยต่อผู้ใด อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจ จงเป็นสุข ๆ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด” ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นพยานเปรียบเทียบให้เห็นว่า ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ จิตของบุคคลนั้นก็จะมีความสุข ในลำดับนั้น ควรเจริญเมตตาจิตไป

ในสรรพสัตว์ โดยไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขตในทำนองว่า “ขอให้สัตว์ทั้งปวงจงอย่ามีเวร อย่ามีความพยาบาทต่อกันและกันเลย อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจ จงมีความสุข รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด”

เมตตานี้เป็นคู่ปรับแก้โทสะ และเป็นคุณธรรมที่ทำให้ลายความรู้สึกพยาบาทโดยตรง เมื่อบุคคลเจริญเมตตา นี้ ย่อมละโทสะและพยาบาทได้ จิตก็จะตั้งมั่นเป็นสมาธิโดยเร็ว

๒. กรุณา (ความสงสาร ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นประสบทุกข์)
หมายถึง ภาวะจิตที่เห็นผู้อื่นตกทุกข์ได้เดือดร้อน ก็คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หรือตั้งใจบำบัดความทุกข์ยากลำบากนั้น การเจริญกรุณา คือ ความสงสาร ความรู้สึกเห็นใจต่อคนหรือสัตว์ที่กำลังประสบความทุกข์ภัยอันตราย ผู้เจริญกรุณาต้องกำหนดใจว่า “ขอคนหรือสัตว์ผู้ประสบทุกข์ จงพ้นจากความทุกข์เถิด” เมื่อกำหนดจิตไว้อย่างนี้บ่อย ๆ ย่อมจะกำจัดวิหิงสา คือ ความคิดเบียดเบียนต่อคนหรือสัตว์ทั้งหลายลงไปได้ และจะไม่เศร้าโศกเสียใจ เมื่อคนหรือสัตว์เหล่านั้นไม่พ้นจากความทุกข์ตามที่ตนต้องการ เพราะภาวะจิตมีแต่ความสงบ

๓. มุทิตา (ความพลอยยินดี) หมายถึง ภาวะจิตที่เห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขและเจริญงอกงาม หรือประสบความสำเร็จ ก็พลอยมีใจแช่มชื่นเบิกบานไปด้วย การเจริญมุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ผู้เจริญมุทิตาต้องกำหนดใจว่า “ขอให้สัตว์ทั้งหลายอย่าได้เสื่อมจากสมบัติที่ได้แล้ว” หรือ “ขอให้สัตว์เหล่านี้ยังยืนอยู่ในสุขสมบัติของตน” เมื่อนึกกำหนดใจเช่นนี้ จิตก็จะกำจัดความไม่ยินดีในสมบัติของผู้อื่นลงไปได้ ความคิดริษยาก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. อุเบกขา (ความวางเฉย) หมายถึง ภาวะจิตที่วางใจเป็นกลาง เช่น ไม่สามารถที่จะแผ่เมตตา กรุณาไปยังคนร้าย หรือผู้ที่กระทำความผิด เช่น คนที่ถูกตำรวจจับ หรือคนที่ได้รับทรัพย์สินเงินทองจากโจร เป็นต้น สถานการณ์เช่นนี้ ผู้เจริญอุเบกขาควรวางจิตให้สงบ และเที่ยงตรง โดยมองเห็นมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่าต่างก็ได้รับผลดีและผลร้ายตามเหตุปัจจัยและกรรมที่ได้กระทำไว้ ไม่เอนเอียงไปตามความชอบหรือความชัง ผู้เจริญอุเบกขา ควรมีความรู้สึกเป็นกลาง ไม่ดีใจหรือเสียใจในเหตุสุขทุกข์ของสรรพสัตว์ โดยกำหนดใจว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน ย่อมเป็นไปตามกรรม ทำกรรม

ใดไว้ ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น” เมื่อคิดอยู่เช่นนี้เรื่อย ๆ จิตก็จะละระคาและ
ปฏิหาริณบุคคลอื่น หรือสัตว์อื่นลงไปได้ และตั้งมั่นเป็นสมาธิโดยเร็ว

บุคคลใดก็ตาม เมื่อจะแผ่คุณธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ ให้เป็นอัปมัณฺญา
ก็ควรแผ่ออกไปในมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายอย่างมีจิตใจสม่ำเสมอทั่วกัน ไม่มี
ประมาณ และไม่จำกัดขอบเขต

บทที่ ๕

คิหิปฏิบัติ

คิหิปฏิบัติ หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน ในชั้นนี้กำหนดให้เรียน ๒ หมวดธรรม ได้แก่ มิตรปฏิรูป ๔ และมิตรแท้ ๔ ดังนี้

มิตรปฏิรูป ๔

มิตรปฏิรูป คือ มิตรเทียม ได้แก่ คนที่ไม่เป็นมิตรแต่ทำตัวเป็นมิตรในสิ่งกาลกสุตระแสดงลักษณะของมิตรเทียมทั้ง ๔ ประเภท ได้แก่ คนปกอลอก คนดีแต่พูด คนหัวประจบ และคนชักชวนในทางฉิบหาย ดังนี้

๑. คนปกอลอก คือ คนที่มุ่งเอาของเพื่อนแต่ฝ่ายเดียว มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว คือ ผู้ที่ไม่เคยให้ คิดเอาแต่ของผู้อื่น เห็นแก่ตัว ไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ผู้อื่นอาจได้รับจากการกระทำของตน

๒) เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก คือ ให้ของเพียงเล็กน้อย แต่ปรารถนาให้ได้ของจากผู้อื่นมาก เอาไรดเอาเปรียบคน ไม่ยอมขาดทุน

๓) มีภัยแก่ตัว จึงรีบทำกิจของเพื่อน คือ เมื่อตนมีภัยจึงช่วยทำกิจของผู้อื่นเสมือนทาส คนประเภทนี้ จะช่วยทำกิจของผู้อื่นเมื่อตนมีภัย มิได้ทำด้วยความรักและความเต็มใจ ทำเพียงเพื่อให้ตนเองรอดพ้นจากภัยเท่านั้น

๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตน คือ คบเพราะรู้ว่าตนจะได้ผลประโยชน์จากเพื่อน ๓ ทาง ได้แก่ กำลังทรัพย์ กำลังกาย และกำลังความคิด

๒. คนดีแต่พูด คือ ผู้ที่กระทำเพียงคำพูด แต่ไม่ลงมือกระทำ มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) เก็บเอาของที่ล่วงแล้วมาปราศรัย คือ คนดีแต่พูด มักอ้างเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วว่าตนจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ให้แต่ไม่ได้ทำ เช่น เมื่อวันนั้นทำไม่มา เราเตรียมของไว้ให้ท่านเรียบร้อยแล้ว นั่งคอยท่าน แต่ไม่เห็นท่านมา เป็นต้น

๒) อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย คือ คนดีแต่พูด ย่อมพูดเหมือนจะสงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ยังมาไม่ถึง เช่น ในวันข้างหน้าถ้ากิจการของเราประสบความสำเร็จ เราจะช่วยเหลือท่าน เป็นต้น

๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้ คือ คนดีแต่พูด มักพูดว่าเราจะให้สิ่งของที่ท่านชอบหรือเหมาะสมแก่ท่าน แต่เมื่อให้จริงกลับไม่เป็นของตามที่พูดไว้ หรือให้ของที่ใช้ประโยชน์มิได้

๔) ออกปากฟังไม่ได้ คือ คนดีแต่พูด เมื่อเพื่อนมีธุระจำเป็น ขอความช่วยเหลือก็มีได้รับการช่วยเหลือ โดยอ้างแต่เหตุขัดข้อง เช่น เมื่อเพื่อนต้องการใช้รถไปทำธุระจำเป็น ทั้งที่รถสภาพดีอยู่แต่กลับบอกเพื่อนว่า “น่าเสียดายจริงรถของเราเสียกำลังซ่อมอยู่” เป็นต้น

๓. คนหัวประจบ คือ คนที่มักคล้อยตามเพื่อนที่จะให้ผลประโยชน์แก่ตนได้ มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) จะทำชั่วก็คล้อยตาม	๒) จะทำดีก็คล้อยตาม
๓) ต่อหน้าสรรเสริญ	๔) ลับหลังนินทา

คนหัวประจบ ๒ ประเภทแรก แสดงให้เห็นถึงความเป็นคนโลเล ฟุ้งไม่ได้ ทำตามใจเพื่อนทุกอย่าง คนหัวประจบจะไม่คัดค้านห้ามปรามแต่กลับสนับสนุนส่งเสริม ไม่ว่าเพื่อนจะทำดีหรือทำชั่วก็ตาม ส่วน ๒ ประเภทหลังมีลักษณะเป็นคนกลับกลอก ตรงกับสำนวนที่ว่า “ต่อหน้ามะพลับลับหลังตะโก” หรือ “หน้าไหว้หลังหลอก” เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อนก็จะพูดสรรเสริญ มิได้มี

ความจริงใจอย่างที่พูด พอกลับหลังก็พูดเอาแต่เรื่องไม่ดี ซึ่งจริงบ้างไม่จริงบ้าง มานินทาว่าร้าย

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย คือ ผู้ชักชวนในทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ ทั้งหลาย ทำให้ชีวิตเสียหายล่มจม มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) ชักชวนดื่มน้ำเมา คือ ชักชวนไปดื่มสุราเมรัย ของมีนเมาซึ่งทำให้ประมาทขาดสติแล้วไปก่อความชั่วต่าง ๆ ตามมาอีกเป็นอันมาก

๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน คือ ชักชวนกันเที่ยวระเริงสนุกสนานในเวลาค่ำคืน ซึ่งเป็นเวลาพักผ่อนของคนโดยทั่วไป เช่น ชักชวนกันไปเที่ยวเตร่ตามสถานบันเทิง เป็นต้น

๓) ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น คือ ชักชวนกันไปดูการแสดงมหรสพต่าง ๆ มากเกินไปทามรุ่งทามค่ำ จนไม่มีเวลาพักผ่อน ทำให้เกิดโทษแก่ร่างกายและชีวิตตามมา

๔) ชักชวนเล่นการพนัน คือ ชักชวนกันไปตามสถานการพนัน บ่อนกาสิโน เพื่อเล่นไพ่ ไฮโล หวยใต้ดิน หรือการพนันทางด้านกีฬา เป็นต้น เป็นเหตุให้เสียทรัพย์สินเงินทอง บ้าน ที่ดินและสิ่งมีค่าอื่น ๆ จนหมดตัว

มิตรปฏิรูป คือ เพื่อนไม่ดี ซึ่งมีลักษณะดังกล่าวมานี้ หากใครคบจะเสื่อมเสีย เปรียบเหมือนปลาเน่า ใครต้องถูกก็พลอยเหม็นไปด้วย เพราะคนที่คบค้าสมาคมกับมิตรเทียม ย่อมมีแต่ความเสียหายล้มเหลวในชีวิต มิตรเทียมนั้นเป็นเหมือนบ้านที่ไฟไหม้ คอยนำแต่ภัยพิบัติมาให้ผู้ที่ทำตาม ก่อความเสียหายแก่ชีวิตอย่างใหญ่หลวง เช่น พระเจ้าอชาตศัตรูที่ทรงคบหาสมาคมกับพระเทวทัตผู้เป็นมิตรชั่ว ทรงเชื่อฟังคำยุยงของพระเทวทัต จึงได้ทำปิตุฆาต (การฆ่าบิดา) อันเป็นอนันตริยกรรม (กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด) เป็นเหตุให้ตัดอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติผลที่จะพึงได้รับในชาตินั้น เพราะฉะนั้น ผู้หวังความเจริญในชีวิต ไม่ควรคบคนชั่วหรือมิตรเทียมเป็นอันขาด ควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล

มิตรแท้ ๔

มิตรแท้ คือ มิตรที่จริงใจ มีความเอื้ออาทรต่อกัน นับว่าเป็น

กัลยาณมิตรซึ่งควรคบค้าสมาคม มิตรแท้ทั้ง ๔ ประเภท ได้แก่ มิตรมีอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีความรักใคร่ ดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ คือ มิตรที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลในสถานการณ์ต่าง ๆ มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว คือ เมื่อเห็นเพื่อนประมาท เพลอสติ ซึ่งจะก่อให้เกิดอันตราย เช่น เห็นเพื่อนดื่มน้ำเมาแล้วขาดสติ อาจถูกทำร้าย หรือขโมยทรัพย์สินไป จึงดูแลใกล้ชิด และตักเตือนเพื่อนเมื่อได้สติ เป็นต้น

๒) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว คือ คอยป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ปลั่งเพลอ เช่น เพื่อนไปข้างนอก ไม่มีคนเฝ้าบ้าน จึงช่วยสอดส่องดูแลป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนจากภัยต่าง ๆ เป็นต้น

๓) เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ คือ เมื่อมีภัยเกิดขึ้นจะอยู่เคียงข้างแล้วช่วยขจัดภัยนั้นออกไป เป็นที่พึ่งพำนักได้ หรือเมื่อเพื่อนมีภัยอันตรายก็สามารถช่วยระงับได้

๔) เมื่อมีธุระช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก คือ เพิ่มทรัพย์ให้มากกว่าที่เพื่อนออกปากขอ เมื่อมีเหตุต้องใช้ทรัพย์แล้วเอ่ยปากขอ มิตรมีอุปการะก็ยินดีออกทรัพย์ของตนช่วยเหลือด้วยความจริงใจ

๒. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข คือ มิตรผู้ไม่ทอดทิ้ง เวลาเพื่อนมีสุขก็สุขด้วย พลอยยินดีด้วย เวลาเพื่อนมีความทุกข์ ก็พลอยทุกข์ด้วย ประหนึ่งว่าทุกข์ของเพื่อนคือทุกข์ของตน มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) บอกความลับของตนแก่เพื่อน คือ ไม่บอกเรื่องอันควรปกปิดของตนแก่คนอื่น แต่บอกแก่เพื่อนผู้เดียวเท่านั้น

๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย คือ รักษาความลับที่เพื่อนบอกตน โดยไม่บอกให้คนอื่นรู้

๓) ไม่ละทิ้งยามวิบัติ คือ เมื่อภัยหรือความวิบัติเสียหายเกิดขึ้น ย่อมไม่ทอดทิ้งกัน อยู่เคียงข้างเสมอ

๔) แม้ชีวิตก็สละให้ได้ คือ เมื่อเห็นว่าชีวิตเพื่อนมีประโยชน์ต่อส่วนรวม

ก็สามารถสละชีวิตของตนแก่เพื่อนได้ เมื่อมีภัยเกิดขึ้นไม่คำนึงถึงชีวิตของตน
คำนึงถึงความปลอดภัยของเพื่อนเป็นสำคัญ

๓. **มิตรแนะนำประโยชน์** คือ มิตรผู้คอยแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์
เป็นไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว คือ ห้ามปรามเพื่อนจากการทำความชั่ว
เช่น ไม่ให้ประพฤติทุจริตผิดศีลธรรม เป็นต้น

๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี คือ แนะนำให้ประกอบความดี เช่น
ให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนา เป็นต้น

๓) ให้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง คือ ให้ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ ละเอียด
ซึ่งยังไม่เคยฟังทำให้ฉลาด

๔) บอกทางสวรรค์ให้ คือ บอกวิธีปฏิบัติที่เป็นทางนำไปสู่สุคติโลก
สวรรค์ เช่น บอกว่าคนที่ทำทานรักษาศีลอยู่เสมอ ย่อมเกิดในสวรรค์ เป็นต้น

๔. **มิตรมีความรักใคร่** คือ มิตรที่มีน้ำใจไมตรี มีความรัก
ความปรารถนาดี มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) ยามทุกข์ ก็ทุกข์ด้วย คือ เมื่อเห็นหรือได้ยินความสูญเสียบุตร
ภรรยาหรือบริวารของเพื่อน ก็รู้สึกเศร้าเสียใจไปด้วย โดยเห็นทุกข์ของเพื่อน
เหมือนกับทุกข์ของตน

๒) ยามสุข ก็สุขด้วย คือ เมื่อได้เห็นหรือได้ยินว่าเพื่อนมีความสุข
สมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ หรือได้เป็นใหญ่ ก็พลอยยินดีชื่นชมไปด้วย ประหนึ่ง
ว่าเป็นความสุขของตน

๓) โต้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน คือ เมื่อมีคนพูดติเตียนเพื่อนว่า
มีรูปชั่วตัวดำ มีชาติตระกูลต่ำ หรือเป็นคนทุศีล ก็ห้ามคนที่กล่าวติเตียนเพื่อน
ไม่ให้พูดอย่างนั้น

๔) รับรองคนที่สรรเสริญเพื่อน คือ เมื่อมีคนพูดยกย่องเพื่อนว่า
มีรูปร่าง น่านับถือ มีชาติตระกูลดี เป็นคนดีมีศีลธรรม ก็สนับสนุนคนที่
สรรเสริญเพื่อนของตน

มิตรแท้ ๔ ประการ ดังกล่าวมานี้ จัดเป็นกัลยาณมิตร คือมิตรที่ดี

ควรคบเพราะเป็นเหตุแห่งความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต บุคคลโดยทั่วไป แม้จะมีเพื่อนน้อยแต่เป็นเพื่อนดี ย่อมดีกว่ามีร้อยเพื่อนแต่คิดริษยา ตั้งเกลียดมีดีที่เค็ม เพื่อนมีดีที่คุณ น้ำเค็มกว่าจะมาเป็นเกล็ดต้องผ่านกรรมวิธี จะมีเพื่อนดีต้องมีการเลือกคบ เพื่อนดีต้องคอยแบ่งปันช่วยเหลือกัน ปรีกษาหารหรือกันได้ หรือใครมีปัญหาที่พูดคุยกันได้ ใครเหงาก็เข้าไปอยู่เป็นเพื่อน ใครไม่สบายก็ไปเยี่ยมเยียน คอยถามไถ่ไม่ทอดทิ้งกัน

บรรณานุกรม

พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก). (๒๕๕๕). *อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑* (พิมพ์ครั้งที่ ๙). โรงพิมพ์มหาภูมิภวราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๘). *สยามสามไตร*. พิมพ์สาย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (๒๕๖๐). *นวโกวาท*. โรงพิมพ์มหาภูมิภวราชวิทยาลัย.

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม. (๒๕๕๒). *จินตากรมหาเถรานุสรณ์* (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธปาพจนบดี (ทองเจือ จินตากร) ๗ มีนาคม ๒๕๕๒). ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ ๓๐). พลีธัมม์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ ๓๘). พลีธัมม์.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาการศึกษา พระปริยัติธรรม*. สืบค้น ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๓ จาก http://www.gongtham.net/my_data/history_gongtham/index.php

วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี

ภาคอนุพุทธประวัติ

บทที่ ๑

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอนุพุทธประวัติ

ธรรม คือ ความจริงที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย เป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตาม ธรรมชาติก็เป็นธรรมดาอยู่อย่างนั้น ผู้รู้ความจริงเหล่านี้ด้วยตนเองและมีใจกรุณาถ่ายทอดให้แก่สาวกได้รู้ตาม เรียกว่า **สัมมาสัมพุทธะ** แต่หากว่ารู้ความจริงดังกล่าวจากองค์สัมมาสัมพุทธะอีกต่อหนึ่งเรียกว่า **อนุพุทธะ** หรือ **สาวกพุทธะ** โดยนัยนี้ **อนุพุทธประวัติ** จึงหมายถึงประวัติของพระสาวกที่รับฟังคำสั่งสอนจากพระสัมมาสัมพุทธะ แล้วพยายามปฏิบัติฝึกหัดกาย วาจา และใจตามจนได้บรรลุมรรคผลตามกำลังความสามารถ พระธรรมสังคหาคารย (ผู้รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยในคราวปฐมสังคายนา) ได้รวบรวมประวัติของพระสาวกเหล่านั้นไว้ในภาษาบาลีโดยสังเขปแบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) *อุปาทาน* ว่าด้วยการสร้างสมความดี ๒) *เอตทัคคะ* คือความพิเศษ และ ๓) *เถรคาถา* เป็นการรวบรวมคำพูดที่พระสาวกเหล่านั้นได้กล่าวไว้ในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้อคิดคติธรรมสำหรับนำไปปฏิบัติ

ขอบข่ายเนื้อหาอนุพุทธประวัติ

ครั้งต่อมาพระเถระชั้นหลังได้ขยายความในภาษาบาลีเหล่านั้นให้กว้างขวางออกไป ทำให้ประวัติของพระสาวกเหล่านั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ในที่นี้ได้กำหนดเป็น ๕ หัวข้อ ดังนี้

ประติมากรรมพระพุทธเจ้าศากยมุนีประทับท่ามกลางพระอสีติมหาสาวกผู้เป็นอนุพุทธะ
ในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร

๑. สถานะเดิม ว่าด้วยเรื่องชื่อเดิมของพระสาวกแต่ละท่าน ชื่อบิดา มารดา วรรณะ สถานที่เกิด การศึกษา การประกอบอาชีพ การแต่งงาน และการดำเนินชีวิตอื่น ๆ เช่น เป็นนักบวช นักพรต เป็นต้น

๒. มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา ว่าด้วยเรื่องสาเหตุที่ชักนำให้พระสาวกเหล่านี้ละทิ้งอาชีพการงาน และลัทธิเดิมเข้ามานับถือพระพุทธศาสนา

๓. การบรรลุธรรม ว่าด้วยเรื่องเหตุการณ์ หัวข้อธรรม และสถานที่ที่พระสาวกเหล่านั้นได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

๔. การประกาศพระพุทธศาสนา ว่าด้วยเรื่องบทบาทและหน้าที่ของพระสาวกที่ได้สนองงานพระศาสดาอย่างไรบ้าง รวมทั้งความสามารถพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องหรือที่เรียกว่า *เอตทัคคะ*

๕. นิพพาน ว่าด้วยเรื่องเหตุการณ์ที่พระสาวกจากโลกนี้ ณ ที่ใดเมื่อไร และอย่างไร

ประโยชน์ของการเรียนอนุพุทธประวัติ

ประวัติพระพุทธรูปมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพระประวัติพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธรูป พระธรรม และพระสาวก ต้องอิงอาศัยกันตลอดเวลา อุปมาพระพุทธรูปเหมือนกับแพทย์ พระธรรมเหมือนกับยา และพระสาวกเหมือนกับคนไข้ หากมีแต่พระพุทธรูป ไม่มีพระธรรม และพระสาวก ก็เปรียบเหมือนมีแพทย์ แต่ไม่มียาและไม่มีคนไข้ ก็ไม่รู้ว่าแพทย์เก่งอย่างไร หากมีแต่พระธรรม แต่ไม่มีพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ก็เปรียบเหมือนมียา แต่ไม่มีแพทย์ผู้รู้จักยา และไม่มีคนไข้ที่หายโรคจากยาขนานนั้น หรือมีทั้งพระพุทธรูปและพระธรรม แต่ไม่มีพระสงฆ์ ก็เปรียบเหมือนมีแพทย์และยา แต่ไม่เคยใช้รักษาใครเลย จะเชื่อได้อย่างไรว่าแพทย์และยานั้นดี ฉะนั้น ประวัติพระสาวกจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพระประวัติพระพุทธเจ้า การศึกษาอนุพุทธประวัติจึงเท่ากับได้ศึกษาพุทธประวัติไปด้วย

บทที่ ๒

พระประวัติพระพุทธเจ้า

ก่อนที่จะศึกษาอนุพุทธประวัติ หรือประวัติของพระสาวก ควรศึกษาพระประวัติพระพุทธเจ้าก่อน ดังนี้

เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ

พระพุทธศาสนามำเนิดในชมพูทวีป ซึ่งเป็นดินแดนที่มีลักษณะคล้ายไบซมพูหรือไบหว่า ประกอบด้วยดินแดนประเทศอินเดีย เนปาล ปากีสถาน บังคลาเทศ อัฟกานิสถาน และภูฏานในปัจจุบัน แต่สมัยพุทธกาล ทางตอนเหนือของชมพูทวีปอันเป็นรอยต่อระหว่างอินเดียกับเนปาล มีแคว้นเล็ก ๆ แคว้นหนึ่งชื่อ **สักกชนบท** ซึ่งเป็นดินแดนของราชวงศ์ **ศากยะ** มีพระราชาปกครองแคว้น พระนามว่า **พระเจ้าสุทโธทนะ** ผู้มีชื่อโคตรว่า **โคตมะ** โดยแคว้นนี้มีเมืองหลวงชื่อว่า **กบิลพัสดุ์**

พระเจ้าสุทโธทนะทรงมีพระอัครมเหสีพระนามว่า **สิริมหามายา** และพระมเหสีพระนามว่า **มหาปชาบดีโคตมี** ซึ่งเป็นพระกนิษฐภคินีของพระอัครมเหสี หลังจากที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงอภิเษกสมรส พระอัครมเหสีได้มีพระประสูติการพระโอรสในดิถีวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนเจ้าชายสิทธัตถะประสูติ
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

สวนลุมพินี ประเทศเนปาล สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ

ณ สวนลุมพินีซึ่งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ จากนั้นพระเจ้าสุทโธทนะจึงโปรดให้ทูลเชิญพระอัครมเหสีและพระโอรสเสด็จเข้าพระนคร ครั้นข่าวการประสูติแพร่ไปถึงอสิตดาบสผู้มีความคุ่นเคยและเป็นที่เคารพนับถือของราชวงศ์ศากยะ จึงเข้าไปเข้าเฝ้าพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อเข้ายังไปพระตำหนัก พระดาบสผู้ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับมหาบุรุษลักษณะ ได้เห็นพระโอรส จึงทำนายว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จากนั้นก็กราบลงที่พระบาทของพระโอรส ทำให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงโน้มพระองค์อภิวาทพระโอรสด้วย

เมื่อพระโอรสประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะโปรดให้ประกอบพิธีเฉลิมฉลองรับพระขวัญและขนานพระนาม โดยการเชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คน มาบริโภคอาหารแล้วคัดเลือกพราหมณ์ ๘ คน ทำนายพระลักษณะพระโอรส ซึ่งพราหมณ์ ๗ คนแรก ทำนายว่าพระโอรสมีคติ ๒ ประการ คือ ถ้าทรงเป็นฆราวาสจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ถ้าเสด็จออกทรงผนวชจะเป็นศาสดาเอกของโลก แต่พราหมณ์คนที่ ๘ ชื่อว่าโกณฑัญญะได้ทำนายคติเดียวว่าพระโอรสจะเสด็จออกทรงผนวชและตรัสรู้เป็นศาสดาเอก

ของโลก จากนั้นที่ประชุมได้ถวายพระนามว่า **สิทธัตถะ** แปลว่า *สมปรารถนา* หมายความว่า *ผู้สร้างความสำเร็จสมปรารถนาแก่ชาวโลกทั้งปวง* ครั้นพระโอรสประสูติได้ ๗ วัน พระนางสิริมหามายาก็สิ้นพระชนม์ เจ้าชายสิทธัตถะจึงอยู่ในความดูแลของพระนางมหาปชาบดีโคตมี

พระเจ้าสุทโธทนะเห็นว่า พระโอรสจะเสด็จออกทรงผนวชคือ ไม่ทรงรับสิริราชสมบัติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ จึงทรงหาทุกวิถีทางเพื่อไม่ให้พระโอรสมีพระทัยเสด็จออกทรงผนวช มีรับสั่งให้ข้าราชการบริพารบำรุงบำเรอโลกิยสุขอย่างเต็มที่ แม้พระองค์จะทรงกีดกันทุกวิถีทางแล้ว แต่ก็ไม่สามารถทำลายอุปนิสัยใฝ่ธรรมของพระโอรสได้เลย กระทั่งทรงสำเร็จการศึกษาจากสำนักครุวิศวามิตร และเมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา พระเจ้าสุทโธทนะโปรดให้สร้างปราสาท ๓ ฤดู เพื่อเป็นที่ประทับอยู่ของพระโอรสแล้วทรงขอเจ้าหญิงยโสธรา (พิมพา) พระธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะแห่งกรุงเทวทหะ มาอภิเษกเป็นพระชายาของพระโอรส ชีวิตของเจ้าชายสิทธัตถะในช่วงนี้จึงเพียงพร้อมด้วยโลกิยสุขอย่างยิ่ง

เสด็จออกทรงผนวชและตรัสรู้

เจ้าชายสิทธัตถะทรงดำรงพระชนมชีพอย่างสมบูรณ์พูนสุข แต่ก็ทรงมีความเบื่อหน่าย คราวหนึ่งเมื่อทรงพระชนมายุ ๒๙ พรรษา ได้เสด็จออกประพาสพระอุทยาน ๔ ครั้ง ได้ทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ ๔ มิติ ได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ตามลำดับ จึงทรงสลดพระทัยและน้อมไปในการผนวช และในขณะนั้นเองทรงทราบข่าวการประสูติของพระโอรสซึ่งทรงขนานพระนามว่า **ราहुล** ต่อมาในวันนั้นเองพระองค์เสด็จไปทรงอธิษฐานเพศบรรพชิต ณ ฝั่งแม่น้ำอนิมา แล้วเสด็จไปแคว้นมคธโดยลำพัง

พระองค์ได้ทรงพำนักอยู่ ณ อนุปิยอัมพวัน แล้วเสด็จไปยังแคว้นมคธ ทรงพบกับพระเจ้าพิมพิสารซึ่งเสด็จมาขอเฝ้า จากนั้นทรงสมัครเข้าสำนักของอาหารดาบสและอุทกดาบสตามลำดับ พระองค์ทรงฝึกจิตจนสำเร็จสมาบัติ ๘ เห็นว่ายังไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ จึงเสด็จไปแสวงหาทางพ้นทุกข์เพียงลำพังที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมและพำนักอยู่ที่นั่น แล้วทรงเริ่มบำเพ็ญทุกรกิริยาเป็นเวลา ๖ ปี

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนเจ้าชายสิทธัตถะประทับราชรถเสด็จประพาสอุทยาน
ได้ทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ ๔ มิติ ได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

จนพระวรกายชুবพอม ภายหลังทรงสันนิษฐานว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้แน่แล้ว จึงทรงยกเลิก ทำให้ปัญจวัคคีย์ซึ่งติดตามมารับใช้พระองค์ผิดหวังว่าทรงคลายความเพียร จึงพากันหนีไปอยู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงกรุงพาราณสี

เวลาเช้าของดิถีวันเพ็ญเดือน ๖ นางสุชาดาได้นำภาตอาหารมาแก่นบนที่โคนต้นไทร ได้พบพระโพธิสัตว์เจ้าชายสิทธัตถะประทับใต้ต้นไม้นั้นเข้าใจว่าเป็นเทวดามารับเครื่องแก่นบน จึงนำข้าวมธุปายาสถวายทั้งภาต เมื่อพระโพธิสัตว์เจ้าชายสิทธัตถะทรงรับแล้วทรงถือภาตไปริมแม่น้ำเนรัญชรา เมื่อทรงสร่งพระวรกายแล้วเสด็จขึ้นมาเสวยข้าวมธุปายาส จากนั้นเสด็จประทับในดงสาละ จวนเวลาเย็นก็เสด็จไปที่ต้นมหาโพธิ์ ทรงนำหญ้าคาที่ไสตถียพราหมณ์ถวายมาระหว่างทางปูลงใต้ต้นมหาโพธิ์แล้วประทับขัดสมาธิ ผินพระพักตร์ไปทิศตะวันออก ทรงอธิษฐานจิตว่าจะไม่ลุกขึ้นจากที่ประทับหากไม่บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ จากนั้นทรงเจริญสมาธิภาวนาจนจิตเป็นสมาธิแล้วตรัสรู้อริยสัจ ๔ ในที่สุดเมื่อตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าได้ประทับเสวยวิมุตติสุข (ความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้น) อยู่ใต้ต้นมหาโพธิ์และบริเวณข้างเคียงเป็นเวลา ๗ สัปดาห์ ดังนี้

สัปดาห์ที่ ๑ ประทับใต้ต้นมหาโพธิ์ต่อไปอีก ๗ วัน ทรงใช้เวลาทบทวนปฏิจาสุมุปบาทที่ตรัสรู้

สัปดาห์ที่ ๒ เสด็จออกจากต้นมหาโพธิ์ไปทรงทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประทับยืนแผงต้นมหาโพธิ์ โดยมีได้กระพริบพระเนตรตลอด ๗ วัน สถานที่นี้ต่อมา เรียกว่า *อนิมิสเจดีย์*

สัปดาห์ที่ ๓ เสด็จกลับมาประทับอยู่ที่กึ่งกลางระหว่างอนิมิสเจดีย์และต้นมหาโพธิ์ ทรงจงกรมอยู่ที่นั่นตลอด ๗ วัน ที่ทรงจงกรมนี้มีชื่อเรียกต่อมาว่า *รัตนจงกรมเจดีย์*

สัปดาห์ที่ ๔ เสด็จไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของต้นมหาโพธิ์ ประทับนั่งขัดสมาธิทรงพิจารณาพระอภิสรรพปฏิภุตตลอด ๗ วัน สถานที่นี้มีชื่อเรียกต่อมาว่า *รัตนขจรเจดีย์*

สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จไปทางทิศตะวันออกของต้นมหาโพธิ์ ประทับอยู่ใต้ต้นไทรหรือต้นอชปาลนิโครธ ซึ่งเป็นที่พักของคนเลี้ยงแพะ เสวยวิมุตติสุขที่นี่ตลอด ๗ วัน

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระโพธิสัตว์เจ้าชายสิทธัตถะทรงรับข้าวมธุปายาส
ที่นางสุชาดานำมาถวาย
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนทรงผจญอิตามาร
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

พุทธคยา ประเทศอินเดีย สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

สัปดาห์ที่ ๖ เสด็จไปทางทิศตะวันตกของต้นมหาโพธิ์ ประทับนั่งที่
ควงไม้จิกหรือต้นมุจลินทร์ เสวยวิมุติสุขที่นี่ตลอด ๗ วัน

สัปดาห์ที่ ๗ เสด็จไปทางทิศใต้ของต้นมหาโพธิ์ ประทับใต้ต้นเกด
หรือต้นราชยตนะ ระหว่างนั้นเอง มีพ่อค้า ๒ คน เป็นพี่น้องกันซื้อตปุลสะและ
ภัลลิกะเดินทางผ่านมาพบพระพุทธเจ้าพอดี เกิดมีศรัทธาจึงนำเสบียงถวาย
แล้วประกาศตนเป็นอุบาสกคู่แรกที่ถือพระพุทธและพระธรรมเป็นสรณะ

เมื่อเสวยวิมุติสุขครบ ๗ สัปดาห์แล้ว จึงเสด็จกลับมาที่ควงไม้ไทร
อีกครั้ง ทรงพระดำริว่า ธรรมที่ตรัสรู้นั้นลึกซึ้ง ยากที่ผู้อื่นจะเข้าใจได้
แต่ทรงพิจารณาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔ ประเภท
กับบัว ๔ เหล่า (ทรงเปรียบกับบัว ๓ เหล่า แต่คัมภีร์ชั้นหลังระบุว่า ๔ เหล่า
ซึ่งมิใช่ไม่มีเหตุผล แต่ขอให้พิจารณาสาระเป็นสำคัญ) ได้แก่ ๑) ผู้มีปัญญา
มากและมีกิเลสน้อยเปรียบเหมือนดอกบัวที่พื้นน้ำพอรับแสงพระอาทิตย์

พระพุทธรูปประดิษฐาน ณ สัตตมหาสถานจำลอง ในวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร
บอกเล่าพุทธกิจระหว่างเสวยวิมุตติสุข ในสัปดาห์ที่ ๖

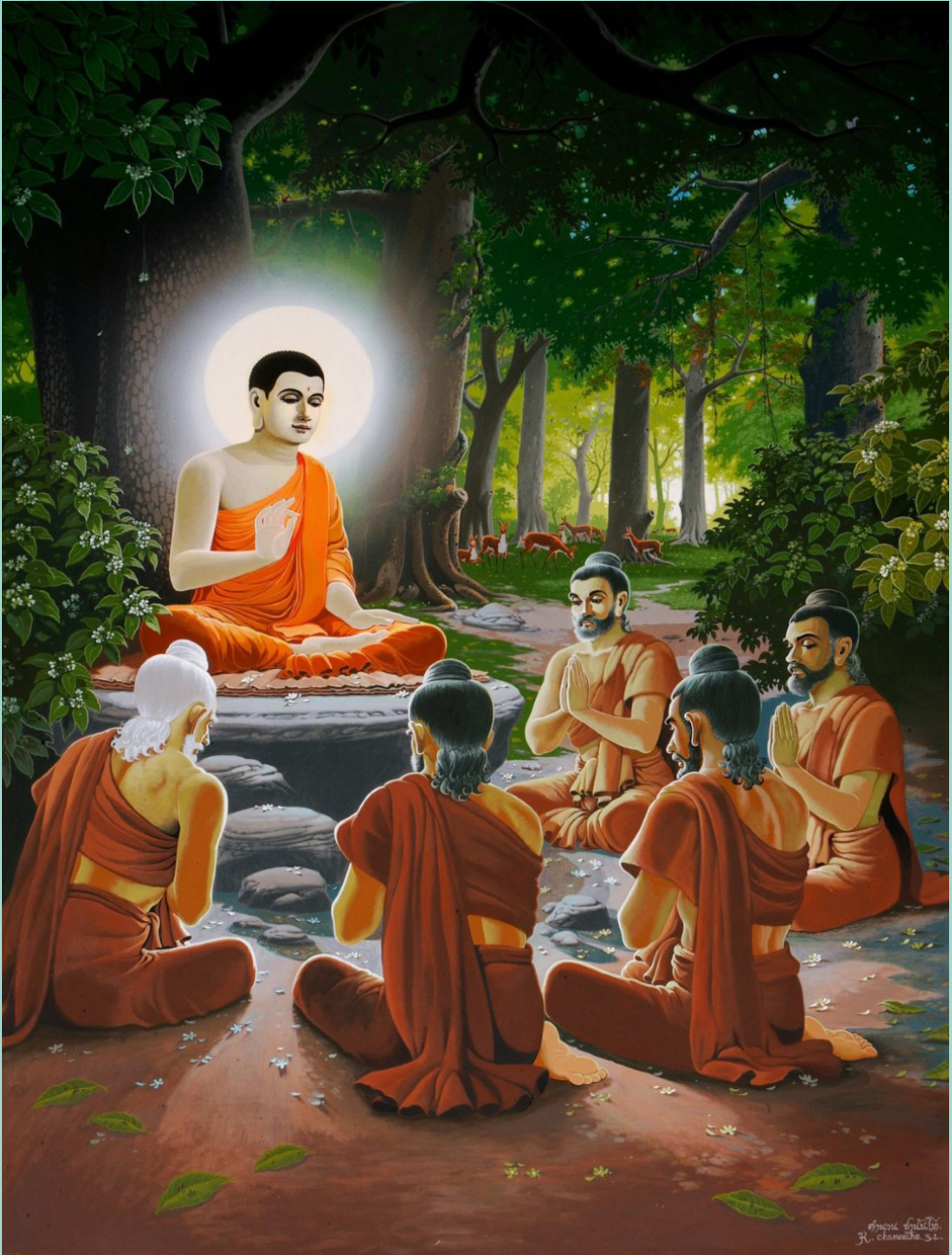
ก็บานทันที ๒) ผู้มีปัญญาปานกลางและมีกิเลสปานกลางเปรียบเหมือนกับดอกบัวที่อยู่เสมอน้ำพร้อมที่จะบานเมื่อรับแสงพระอาทิตย์ในวันรุ่งขึ้น ๓) ผู้มีปัญญาน้อยและมีกิเลสมากเปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำรอโอกาสพ้นน้ำเพื่อบานเมื่อรับแสงพระอาทิตย์ในวันต่อ ๆ ไป และ ๔) บุคคลผู้ไร้ปัญญาเหมือนดอกบัวที่เพิ่งงอกใหม่ ยังอยู่ในโคลนตม มักจะเป็นอาหารของเต่าและปลา

จากจำนวน ๔ ประเภทนี้ ๓ ประเภทแรก พระพุทธเจ้าทรงดำริว่ายังพอที่จะสอนให้ตรัสรู้ธรรมตามได้ ด้วยเหตุนี้ จึงทรงตัดสินพระทัยประดิษฐานพระพุทธศาสนา

ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนา

เมื่อทรงตกลงพระทัยว่าจะประกาศพระศาสนาแล้ว ทรงระลึกถึงบุคคลที่ควรจะแสดงธรรมโปรดก่อน ซึ่งต้องเป็นบุคคลประเภทบัวพ้นน้ำ ทรงระลึกถึงอาหารดาบสและอุทกดาบส แต่ทรงทราบว่าท่านทั้งสองได้เสียชีวิตแล้ว จึงตัดสินพระทัยโปรดปัญจวัคคีย์ แล้วเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เสด็จไปถึงที่นั่นในเวลาเย็นของวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ เมื่อแรกพบพระพุทธองค์ พวกปัญจวัคคีย์แสดงอาการไม่เคารพและไม่เชื่อฟัง พระพุทธองค์จึงตรัสเตือนสติปัญจวัคคีย์ให้ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนา ซึ่งกัณฑ์แรกที่ทรงแสดงในวันรุ่งขึ้นมีชื่อว่า **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** เมื่อทรงแสดงจบ พระโกณฑัญญะได้บรรลุโสดาบัน จึงได้ทูลขออุปสมบทในวันนั้นและพระพุทธองค์ได้ประทานอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ทำให้พระโกณฑัญญะเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา และ ๔ วันต่อมาในวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนากัณฑ์ที่ ๒ ชื่อว่า **อนัตตลักขณสูตร** โปรดปัญจวัคคีย์ จนทุกท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์

เมื่อทรงแสดงพระปฐมเทศนาแล้วก็ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา ๔๕ พรรษา พุทธกิจที่ทรงบำเพ็ญมาสามารถสรุปได้ดังนี้

จิตรกรรมสีอะคริลิกเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์
จัดแสดง ณ มูลนิธิอนุเมตตผลศาลา (วิหารเซียน) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ จังหวัดชลบุรี
ผลงานของอาจารย์ค่านาน ชานันโท

ธรรมเมกขสถูป สารนาถ ประเทศอินเดีย สถานที่ทรงแสดงพระปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์

พรรษาที่ ๑ ทรงจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันพร้อมด้วยพระปัญจวัคคีย์ โปรดและประธานอุปสมบทแก่ยสกุลบุตร พร้อมทรงแสดงธรรมแก่บิดามารดาและอดีตรรยาของพระยสะ ซึ่งต่อมาได้ประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาผู้นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ นอกจากนี้ มีตรของพระยสะอีก ๕๐ คน ทูลขอบวชตามและได้ฟังธรรมบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ทุกท่าน พอสิ้นพรรษา พระพุทธองค์ทรงส่งพระอรหันต์สาวกเหล่านี้ไปประกาศพระศาสนา จากนั้นก็เสด็จไปยังตำบลอูรุเวลาเสนานิคมโดยลำพัง ระหว่างทางทรงแสดงธรรมโปรดชายหนุ่ม ๓๐ คน ชื่อว่า **ภททวัคคีย์** จนทุกคนบรรลอรหันต์แล้วประธานอุปสมบท

พรรษาที่ ๒-๔ ทรงจำพรรษาที่วัดเวฬุวัน พุทธกิจสำคัญในช่วงนี้คือการเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อทรงโปรดพระประยูรญาติ มีพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระนางพิมพา เจ้าชายราหุล เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุให้ทุกพระองค์ทรงได้ดวงตามเห็นธรรม และเจ้าชายศากยะ เช่น เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายอนรุทธะ เป็นต้น ทรงผนวช ตลอดจนเจ้าชายราหุลก็ได้ทรงบรรพชาเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนาด้วย

ในระยะเวลาที่ประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวันนั้น ได้ทรงพบอนาถปิณฑิก เศรษฐีซึ่งเลื่อมใสในพระองค์มาก ได้กราบทูลอาราธนาให้เสด็จไปประทับที่กรุงสาวัตถี ซึ่งอนาถปิณฑิกเศรษฐีได้สร้างวัดเชตวันถวาย

พรรษาที่ ๕ ทรงจำพรรษานี้ที่ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี พระเจ้าสุทโธทนะประชวรหนักจึงรีบเสด็จไปพร้อมพระภิกษุสงฆ์ไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพระพุทธบิดาจนบรรลุปะอรหันต์และนิพพานในที่สุด หลังจากถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว พระนางมหาปชาบดีโคตมีทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุณีถึงสามครั้งแต่ทรงปฏิเสธ

เมื่อพระพระพุทธองค์เสด็จกลับเมืองเวสาลี พระอานนท์ได้ทรงช่วยทูลขอให้พระบรมศาสดาทรงอนุญาตให้มีการอุปสมบทพระภิกษุณี ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตโดยทรงมีเงื่อนไขว่าต้องยอมรับครุธรรม ๘ ประการ ซึ่งพระนางทรงรับปฏิบัติและได้ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา ในพรรษานี้จึงมีพุทธบริษัท ๔ ครบ

พรรษาที่ ๖ ทรงจำพรรษาที่มกุลบรรพต ทรงทรมานหมู่อสูร เทพดา และมนุษย์ให้เสียยศ และเสื่อมใสในพระพุทธศาสนา

พรรษาที่ ๗ พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่กรุงสาวัตถี ในวันเพ็ญเดือน ๘ จากนั้นเสด็จขึ้นไปประทับจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทรงแสดงอภิธรรมปิฎกแก่พระพุทธมารดาและเทวดา เมื่อออกพรรษาแล้ว เสด็จลงมายังโลกมนุษย์ที่กรุงสังกัสสะ วันที่เสด็จลงมา นั้นเรียกว่า วันเทโวโรหนะ

พรรษาที่ ๘ พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับจำพรรษาที่ป่าเกสกพาล มิคทายวัน กรุงสุสมารคิระ แคว้นภัคคะ ทรงแสดงธรรมโปรดโพธิราชกุมาร ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าอุเทน

พรรษาที่ ๙ ทรงรับอาราธนาของโฆสกเศรษฐีไปจำพรรษา ณ วัดที่สร้างมีชื่อว่า โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ขณะประทับอยู่ที่นั่น ทรงแสดงธรรมโปรดพระนางสามาวดี และพระองค์ต้องเผชิญการกลั่นแกล้งต่าง ๆ จากพระนางมาคันทิยา

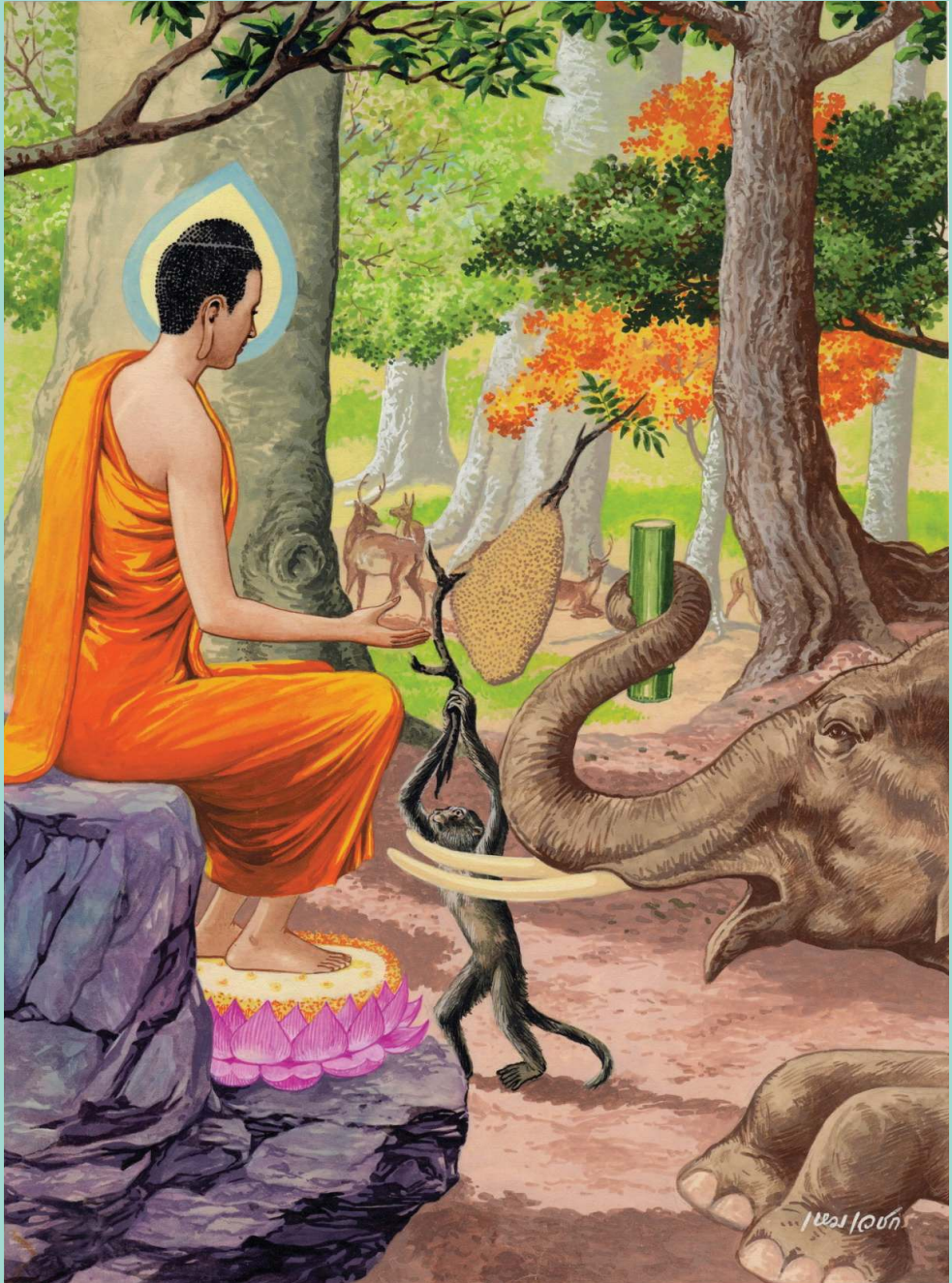
พรรษาที่ ๑๐ พระภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทะเลาะกัน พระพุทธองค์ตรัสเตือนให้สามัคคีกัน แต่ไม่มีใครเชื่อฟัง ทรงเปื้อน่ายพระทัยจึงเสด็จไปอาศัยบ้านปาริไลยกะเป็นที่จำพรรษาที่ควงไม้สาละ ในราวป่ารักขิตวัน

พรรษาที่ ๑๑ เสด็จไปทรงจำพรรษาที่หมู่บ้านของพราหมณ์ชื่อว่า เอกนาลา ในทักษิณาศรีชนบท ทรงแสดงกสิการทวาชสูตรโปรดขาวนาที่ชื่อว่า กสิการทวาชะ

พรรษาที่ ๑๒ ทรงจำพรรษาที่บุจิมณฑพฤกษ์ คือร่มไม้สะเดาที่นเรพฤษ์สิงอยู่ ใกล้กรุงเวรัณฺหา ในพรรษานี้ทรงบัญญัติพระวินัย ตั้งสิกขาบทเป็นข้อปฏิบัติสำหรับพระภิกษุเป็นครั้งแรก

พรรษาที่ ๑๓ พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาที่จาลิกบรรพต มีพระเมฆิยะเป็นพระอุปัฏฐาก พระพุทธเจ้าทรงแสดงเมฆิยสูตรโปรดพระเมฆิยะจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์

พรรษาที่ ๑๔ ทรงจำพรรษา ณ วัดเชตวัน สามเณรราหุลได้ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระเสด็จไปทรงจำพรรษาที่ควางไม้สาละ ในราวป่ารักขิตวัน พรรษาที่ ๑๐
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

พรรษาที่ ๑๕ ทรงจำพรรษาที่วัดนิโครธารามใกล้กรุงกบิลพัสดุ์
ในพรรษานี้พระเจ้าสุปพุตระได้ทรงปิดถนนไม่ให้พระพุทธรองค์เสด็จผ่าน

พรรษาที่ ๑๖ ทรงจำพรรษาที่กรุงอาฬวี ณ อัคคาพเวเจตีย์ เพื่อ
ทรงโปรดอาฬวกยักษ์ ขณะประทับอยู่ทรงแสดงเทศนาหลายเรื่อง เช่น อาฬวกสูตร
นิกขันตสูตร เป็นต้น

พรรษาที่ ๑๗ ทรงจำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์

พรรษาที่ ๑๘-๑๙ ทรงจำพรรษาที่จาลิกบรรพต เฉพาะพรรษาที่ ๑๘
ทรงแสดงธรรมโปรดธิดาช่างทุกแห่งกรุงอาฬวี จนสำเร็จเป็นพระโสดาบัน

พรรษาที่ ๒๐ ทรงจำพรรษา ณ กรุงราชคฤห์ ทรงแต่งตั้ง
พระอานนท์เป็นพระอุปัฏฐากและทรงปราบโจรองคฺุลิมาลให้หมดพยศจนทูลขอ
อุปสมบทในพระพุทธศาสนา

พรรษาที่ ๒๑-๔๔ ทรงจำพรรษาสลับไปมาที่วัดเชตวันและวัดบุพพาราม
กรุงสาวัตถี

พรรษาที่ ๓๕-๓๖ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเชื่อคำยุยงของพระเทว
ทัต ได้แย่งราชสมบัติจากพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นพระบิดา และปลงพระชนม์
ในเวลาต่อมา แล้วทรงขึ้นครองราชย์ในแคว้นมคธ

พรรษาที่ ๔๔ พระอัครสาวกทั้งสองนิพพาน

ปริณิพพาน

พรรษาที่ ๔๕ พระพุทธรองค์มีพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ประทับ
จำพรรษา ณ เวฬุคาม ใกล้กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี พระองค์ประชวร
อย่างหนักจนจะปริณิพพาน แต่ทรงระงับความทรมาณด้วยการเข้าเจโตสมาธิ
ในวันเพ็ญเดือน ๓ ภายหลังพรรษานั้น พระพุทธรองค์เสด็จไปประทับ ณ ปาวาล
เจตีย์ ตรัสปลงพระชนมายุสังขารแก่พระอานนท์ว่าจะปริณิพพานในเวลา
๓ เดือนนับจากนี้

จากนั้น พระพุทธรองค์ก็เสด็จออกจากกรุงเวสาลีไปทรงแสดงธรรม
ในที่ต่าง ๆ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เสด็จถึงกรุงปาวา ทรงรับบิณฑบาต

จิตรกรรมสีอะคริลิกเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน
จัดแสดง ณ มูลนิธิอเนกกุศลศาลา (วิหารเซียน) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ จังหวัดชลบุรี
ผลงานของอาจารย์คำนวน ชานันโท

ศาลาโนทยาน ประเทศอินเดีย สถานที่ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า

เมื่อสุดท้าย (สุกรมัทวะ) ที่บ้านนายจุนทะ เมื่อทรงอนุโมทนาแล้ว ได้เสด็จออกเดินทางต่อไป ระหว่างนั้นประจวบขึ้นแต่ทรงบรรเทาด้วยขันติและฌานสมาบัติ และทรงพักเหนื่อยเป็นระยะ ๆ กระทั่งถึงกรุงกุสินารา เสด็จเข้าไปยังดงไม้สาละแล้วบรรทมสีหไสยาสน์ระหว่างไม้สาละคู่หนึ่ง

ขณะประทับในอิริยาบถนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมตลอดเวลาและทรงแนะนำพระอานนท์เรื่องการปฏิบัติต่อพระบรมศพ ในคืนนั้นสุภัททปริพาชกได้ขอเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาต่าง ๆ พระองค์ทรงตอบปัญหาให้เป็นทีพอใจสุภัททปริพาชกเลื่อมใสทูลขออุปสมบท พระองค์ทรงอนุญาตเป็นพิเศษ จากนั้นพระพุทธองค์ตรัสพระปัจฉิมโอวาทว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด” สิ้นพระสุรเสียงนี้ก็ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานในยามสุดท้ายแห่งคืนพระจันทร์เต็มดวงของเดือนวิสาขะ

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องพุทธประวัติ

บทที่ ๓

ประวัติพระอัญญาโกณฑัญญะ

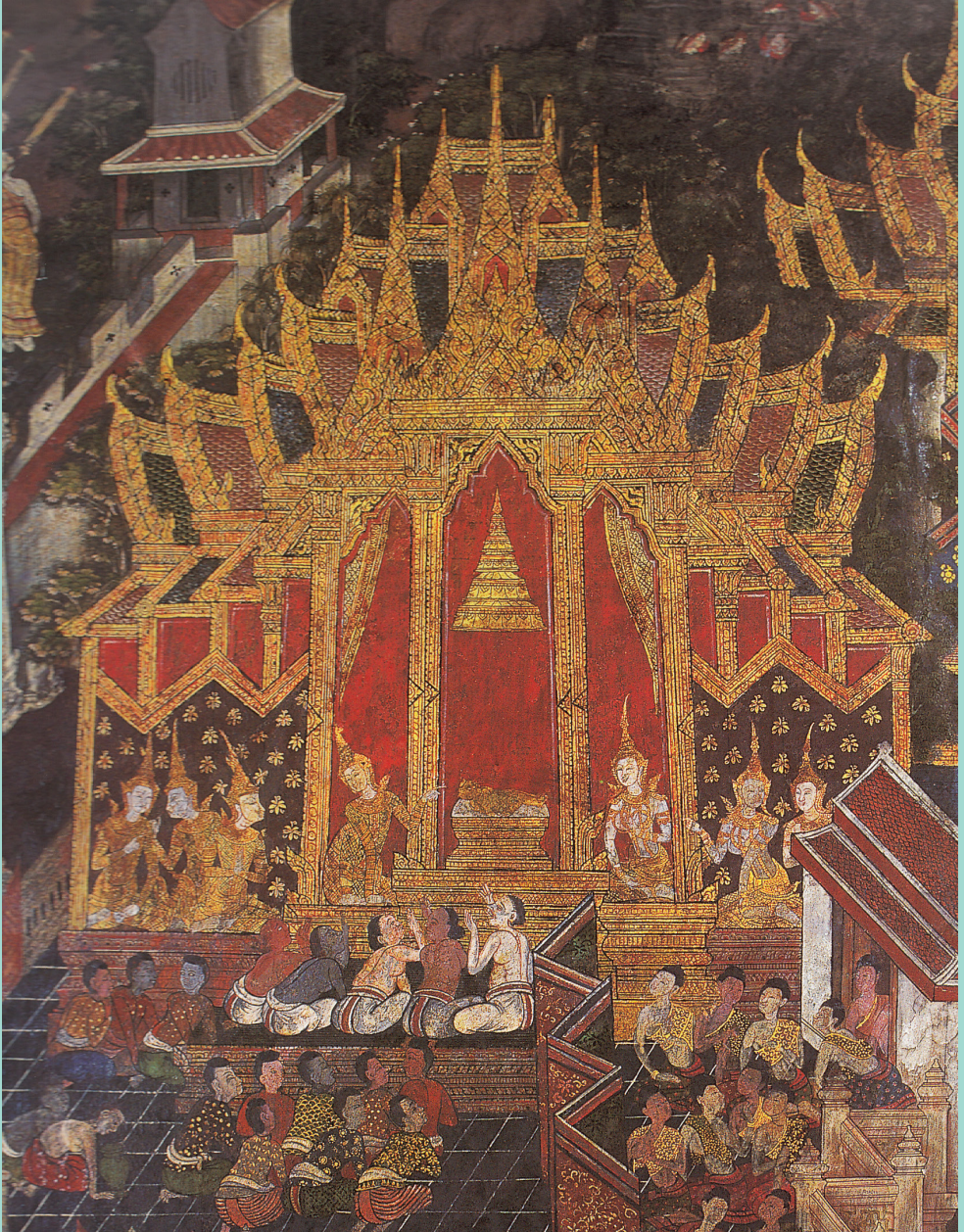

สถานะเดิม

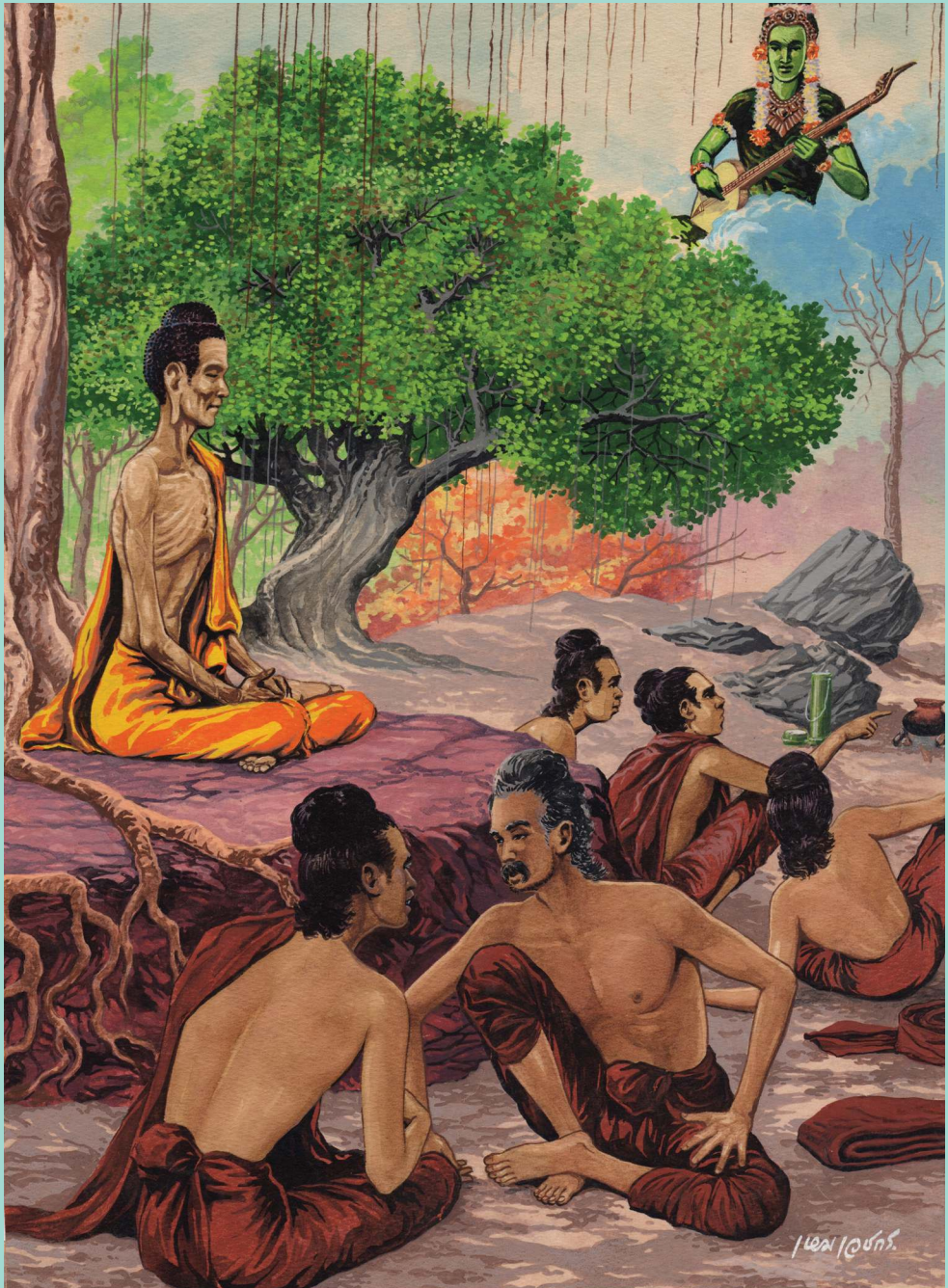
พระอัญญาโกณฑัญญะ เดิมชื่อว่า โกณฑัญญะ เป็นชาวกรุงกบิลพัสดุ์ บิดาเป็นพราหมณ์ตระกูลโทณวัตฤ เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจบไตรเพทจึง เชี่ยวชาญในศาสตร์พยากรณ์ และได้รับเชิญให้ไปทำนายพระลักษณะ และขนานพระนามเจ้าชายสิทธัตถะด้วยผู้หนึ่ง ในพราหมณ์จำนวน ๘ คน นั้นโกณฑัญญะถือว่าหนุ่มที่สุด และเป็นท่านเดียวที่ทำนายว่าเจ้าชายสิทธัตถะ จะเสด็จออกทรงผนวชแล้วตรัสรู้เป็นศาสดาเอกของโลก ขณะที่พราหมณ์อีก ๗ คน ทำนายเป็น ๒ คติ คือ ถ้าเจ้าชายทรงครองเพศฆราวาสจะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ แต่ถ้าเสด็จออกทรงผนวชจะทรงเป็นศาสดาเอก ของโลก

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อพราหมณ์โกณฑัญญะทราบข่าวว่า เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออก ทรงผนวช ก็มีความมั่นใจในคำทำนายของตน จึงได้ชักชวนบรรดาลูก ๆ ของ พราหมณ์ทั้ง ๗ ได้ ๔ คน ได้แก่ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ รวมเรียกว่า ปัญจวัคคีย์ คอยติดตามรับใช้ใกล้ชิด ด้วยคิดว่าถ้าพระองค์สำเร็จโพธิญาณ

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
เล่าเรื่องประวัติของพระอัญญาโกณฑัญญะ

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระโพธิสัตว์เจ้าชายสิทธัตถะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา
โดยมีปัญจวัคคีย์เฝ้าปรนนิบัติรับใช้
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

แล้ว จะได้ทรงเทศนาสั่งสอนพวกตนให้ได้บรรลุธรรมนั้นบ้าง แต่พอเห็น พระโพธิสัตว์เจ้าชายสิทธัตถะทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา หันมาเสวย พระกระยาหาร ก็ผิดหวัง หมดความเลื่อมใส โดยเฉพาะโกณฑัญญะผู้เชื่อมั่น มาตั้งแต่แรก ถึงกับประณามว่าพระองค์ แล้วพาเพื่อนทั้งหมดหนีไปอยู่ที่ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี

การบรรลุธรรม

การที่ปัญจวัคคีย์จากไปกลายเป็นผลดีแก่พระองค์ เพราะมีแต่ความ สงบสัจด์ สะดวกต่อการบำเพ็ญเพียรทางจิต ไม่นานก็ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมา สัมพุทธเจ้า ครั้นตรัสรู้แล้วก็ทรงระลึกถึงอุปการคุณของปัญจวัคคีย์ที่เคยรับใช้ พระองค์มา จึงเสด็จไปป่าอิสิปตนมฤคทายวันเพื่อทรงแสดงธรรมโปรด ทันที ที่เห็นพระพุทธรองค์เสด็จมา ปัญจวัคคีย์ซึ่งมีโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า ก็พูดกันว่า “มาแล้ว ท่านผู้คลายความเพียร เวียนมาเป็นคนมักมาก คงไม่มีใครดูแล สิททำ จึงบากหน้ามาหาพวกเรา เราอย่าต้อนรับ ปูอาสนะไว้ อยาคนั่งก็นั่ง ไม่อยาคนั่งก็ตามใจ”

เมื่อเสด็จมาถึงจริง ต่างก็สืมข้อตกลงดังกล่าว ลูกขี้ยืนต้อนรับ พระพุทธรองค์ แต่ก็ยังปากแข็งอยู่ เรียกพระองค์ว่า “อาวุโส โคดม” พระองค์ ตรัสปรามว่า “อย่าเรียกเราเช่นนั้น เราได้ตรัสรู้แล้ว นั่งลง จะแสดงธรรม ให้ฟัง” ปัญจวัคคีย์ก็ยังไม่เชื่อ เพราะขนาดทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาแทบจะ สิ้นพระชนม์ยังไม่บรรลุ นี่ทรงหันมาเสวยข้าวจนอ้วนแล้วจะมีทางบรรลุได้ อยางไร พระพุทธรองค์ตรัสให้รำลึกว่าตั้งแต่อยู่ด้วยกันมา เคยมีครั้งไหนบ้าง ไหมที่พระองค์ตรัสคำนี้ ทำให้ปัญจวัคคีย์นึกคิดซักจะเชื่อแล้วว่าน่าจะเป็น ความจริง แล้วนั่งลงฟังธรรม

ทรงแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตรอันเป็นพระปฐมเทศนาว่าด้วยเรื่อง ทางสองทางที่ไม่ควรดำเนิน ได้แก่ การหมกมุ่นในกาม และการทรมาน ตนเอง แล้วตรัสทางที่ควรดำเนิน คือ มัชฌิมาปฏิปทา (อริยมรรค ๘) เสร็จแล้วก็ทรงแสดงอริยสัจ ๔ ครบวงจรโดยละเอียด เมื่อสิ้นสุดพระธรรม เทศนา โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมตามที่เป็นอย่างจริงว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง

มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมด มีความดับเป็นธรรมดา” พระพุทธองค์ทรงเปลี่ยนพระอุทานว่า “อณฺวาสิ วต โภ โภณฑทฺถโล อณฺวาสิ วต โภ โภณฑทฺถโล” แปลว่า ท่านผู้เจริญ โภณฑทฺถโละได้รู้แล้วหนอ ๆ เพราะอาศัยคำว่า อัญญาสิ ท่านจึงมีคำนำหน้าชื่อหลังจากอุปสมบทว่า อัญญาโภณฑทฺถโละ

เมื่อโภณฑทฺถโละทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ได้ประทานอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ เพียงตรัสสั้น ๆ ว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุมาเถิด” ท่านจึงได้เป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา

งานประกาศพระศาสนา

ท่านโภณฑทฺถโละกว่าจะได้บวชก็มีอายุมากแล้ว พระพุทธเจ้าทรงยกย่องในเอตทัคคะในทางรัตตัญญู (แปลว่า ผู้รู้ราตรินาน) หมายถึง ผู้มีประสบการณ์มาก อยู่มานาน ผ่านร้อนผ่านหนาวมามาก ท่านได้เป็นกำลังสำคัญรูปหนึ่งในการช่วยประกาศพระศาสนา เพราะอยู่ในจำนวนพระอรหันต์ ๖๐ รูป ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศพระศาสนาครั้งแรก

ท่านทูลลาพระพุทธองค์ไปจำพรรษาอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมณฑากินี ในป่าฉัททันต์เชิงเขาหิมพานต์ ตลอด ๑๒ ปี ซึ่งนาน ๆ จึงจะมาเฝ้าพระพุทธองค์ครั้งหนึ่ง ผลงานที่สำคัญประการหนึ่งของท่าน คือ นำหลานชายผู้ฉลาดเฉียบแหลมชื่อนายปุณณะ ซึ่งเป็นบุตรของนางมันตานีพราหมณี น้องสาวของท่าน มาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระปุณณมันตานีบุตรภายหลังได้เป็นพระธรรมกถึกชั้นยอด ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาพร้อมกับพระเถระรูปอื่น ๆ เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ เป็นต้น

นิพพาน

พระอัญญาโภณฑทฺถโละดำรงอายุสังขารโดยสมควรแก่กาลเวลาแล้วก็นิพพานที่เชิงเขาหิมพานต์ซึ่งเป็นทีที่ท่านขอบจำพรรษา โดยมีพระอรุณรุทระเป็นประธานในการจัดการศพ แล้วนำอัฐิไปถวายพระพุทธเจ้าที่วัดเวฬุวัน พระพุทธองค์ทรงก่อเจดีย์บรรจุอัฐิของท่านไว้เพื่อเป็นที่สักการบูชาของประชาชนต่อไป

บทที่ ๔

ประวัติพระอุรุเวลกัสสปะ

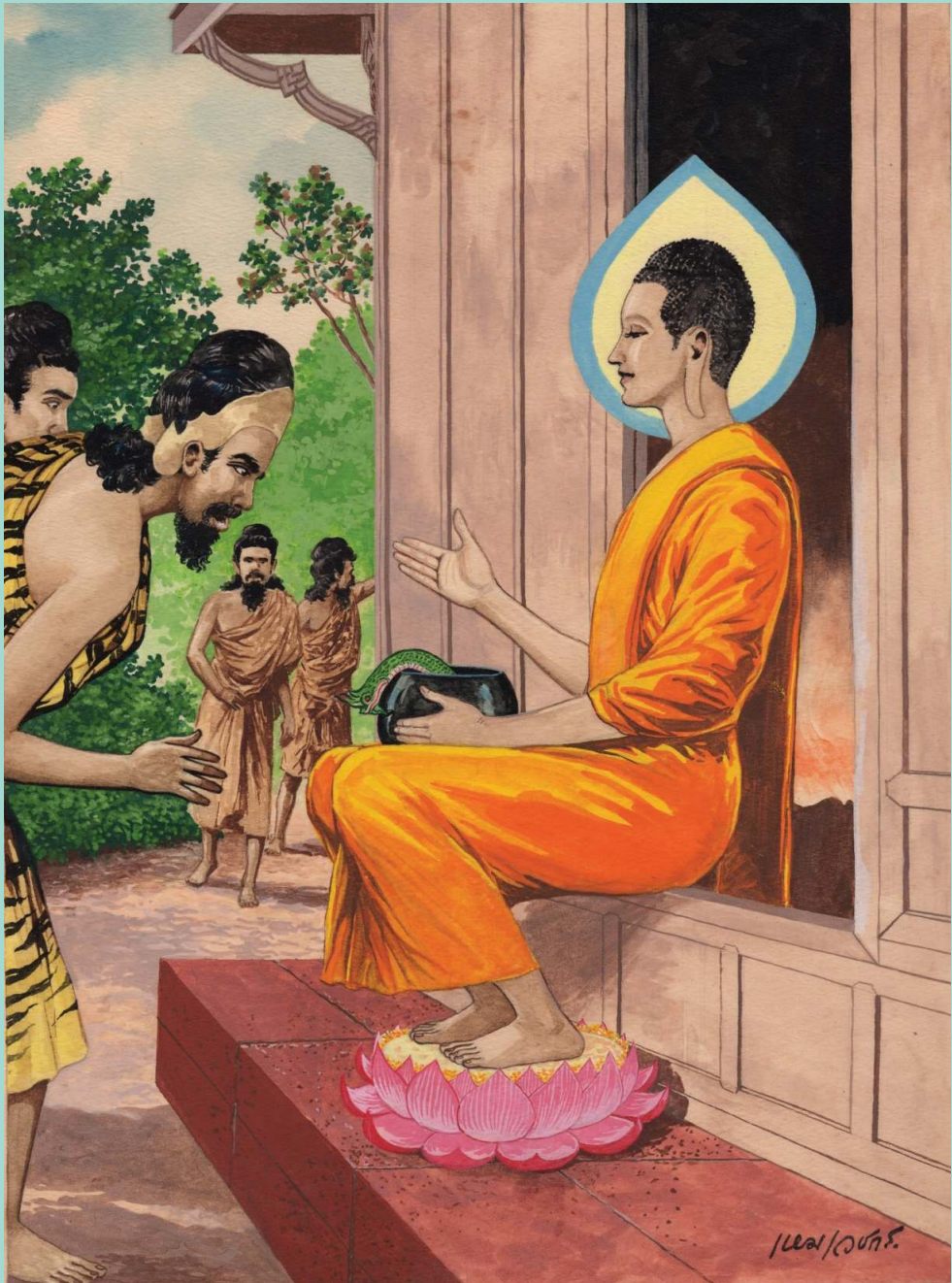
สถานะเดิม

พระอุรุเวลกัสสปะเกิดที่กรุงพาราณสี ในวรรณะพราหมณ์ตระกูลกัสสปะ มีน้องชาย ๒ คน คือ นทีกัสสปะและคยากัสสปะ เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจนจบ ไตรเพท ต่อมาบวชเป็นฤๅษีชฎิลตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลอุรุเวลา แคว้นมคธ จึงได้ชื่อว่า อุรุเวลกัสสปะ

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อท่านอุรุเวลกัสสปะและน้อง ๆ เรียนจบไตรเพทแล้ว เห็นว่าสิ่งที่ตนศึกษามาอำนวยประโยชน์เฉพาะปัจจุบันเท่านั้น จึงชวนกันพร้อมบริวารทั้งหมด ๑,๐๐๐ คน (อุรุเวลกัสสปะมีบริวาร ๕๐๐ คน นทีกัสสปะมีบริวาร ๓๐๐ คน และคยากัสสปะมีบริวาร ๒๐๐ คน) ออกบวชเป็นชฎิลบำเพ็ญพรตด้วยการบูชาไฟ

ครั้นพระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกชุดแรก ๖๐ รูป ไปประกาศพระศาสนาแล้วในพรรษาแรก พระองค์ได้เสด็จโดยลำพังไปยังตำบลอุรุเวลา

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระพุทธองค์ทรงสร้างคามหัตถ์จารย์
แก่อูเรลกัสสะและน้อง ๆ ณ โรงบูชาไฟ
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

เสนานิคม แคว้นมคธ ทรงพิจารณาว่าอุรุเวลกัสสปะและน้อง ๆ เป็นที่นับถือของมหาชนน่าจะเป็นกำลังในการประกาศพระพุทธศาสนาที่แคว้นนี้ พระองค์จึงเสด็จไปทรงขอพำนักอาศัยในอาศรมด้วย แต่แรก ๆ อุรุเวลกัสสปะชกิลไม่เต็มใจบอกให้พระองค์ไปพักในโรงบูชาไฟที่มีงูใหญ่อยู่ วันรุ่งขึ้น อุรุเวลกัสสปะจึงชวนบริวารไปยังโรงบูชาไฟแต่ต้องประหลาดใจเมื่อเห็นพระพุทธองค์ยังปรกติสุข ทว่างูใหญ่นั้นยังเชื่องชดอยู่ในบาตรด้วย

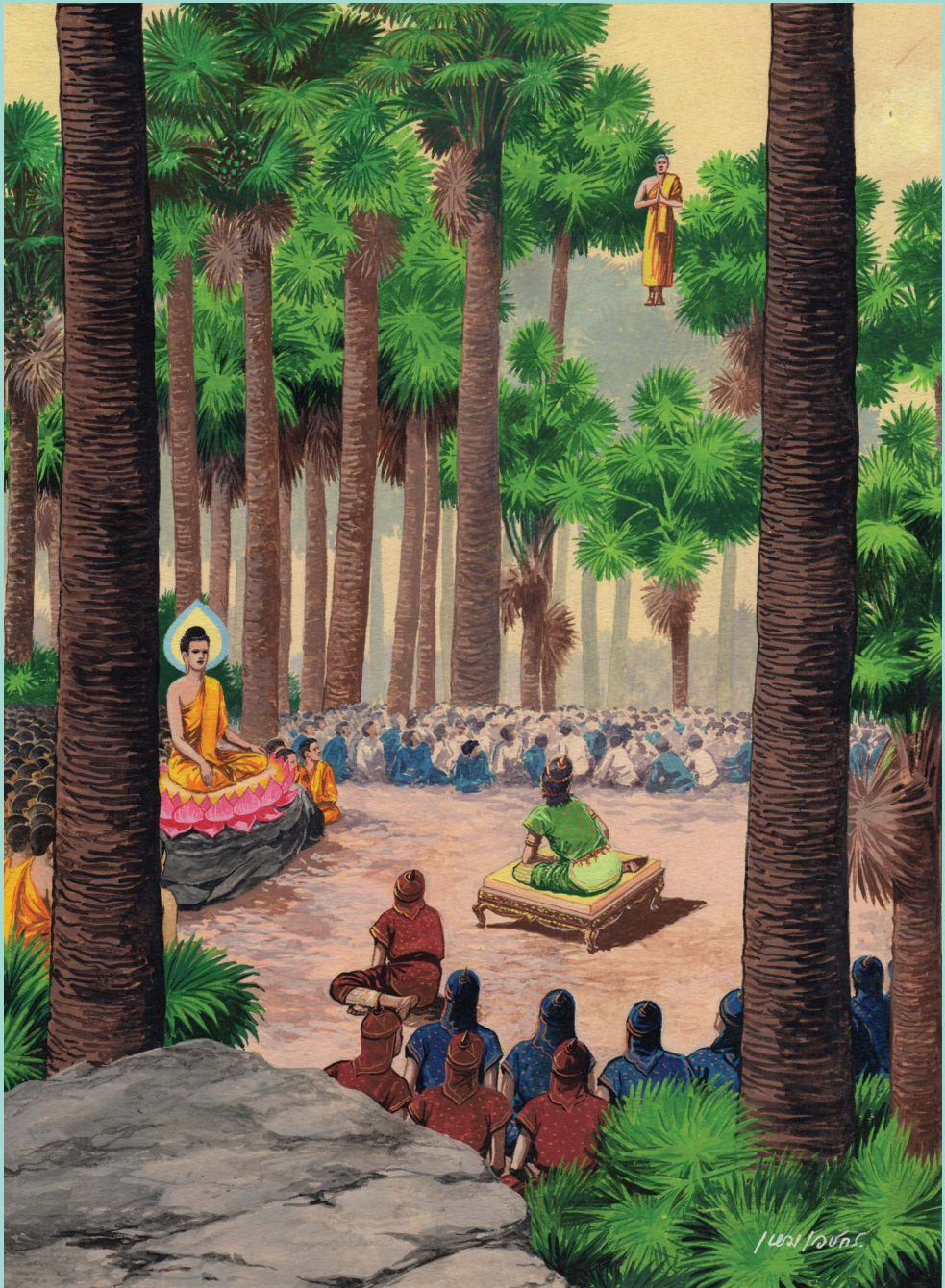
แม้ว่าตลอดการพำนักอาศัยพระพุทธองค์ก็ไม่มีอันตรายใด ๆ อุรุเวลกัสสปะก็ยังไม่นับถือและยังมีทิฐิว่าตนเองเหนือกว่าพระพุทธองค์ กระทั่งพระพุทธเจ้าทรงใช้กุศโลบายต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ว่าลัทธิบูชาไฟนั้น ไม่มีสาระที่จะทำให้บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ ในที่สุดเขาจึงยอมรับความจริงไม่นับถือลัทธิบูชาไฟ แล้วพากันลอบยบริหารแห่งชกิลในแม่น้ำและทูลขออุปสมบทพร้อมทั้งบริวาร ต่อมาน้องทั้งสองพร้อมบริวารก็ทูลขอบวชตามด้วย

การบรรลุธรรม

เมื่อพระพุทธเจ้าประทานอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาแล้ว ก็ทรงนำภิกษุ ๑,๐๐๓ รูป เสด็จไปยังตำบลคยาสีสะ ประทับนั่งบนแผ่นดิน ทรงทำให้พระภิกษุเหล่านั้นบรรลุอรหันต์ด้วยด้วยอาทิตตปริยายสูตร ว่าด้วยเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟ ได้แก่ ไฟราคะ ไฟโทสะ และไฟโมหะ ร้อนเพราะความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์ ความโทมนัส และความคับแค้นใจ

งานประกาศพระศาสนา

พระอุรุเวลกัสสปะได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะด้านเป็นผู้มีบริวารมาก ท่านเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ โดยได้ประกาศตนท่ามกลางมหาชนที่ติดตามพระเจ้าพิมพิสารมาทรงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ ดงตาลหนุ่ม ว่า “ตนเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าแล้ว” มหาชนเหล่านั้นซึ่งมีทิฐิไม่อ่อนน้อมต่อพระพุทธองค์จึงลดทิฐิลง และตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาเรื่องอนุปพุทิกถาและอริยสัจ ๔

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระอรุเวลกัสสปะประกาศตนเป็นพุทธสาวก
เฉพาะพระพักตร์พระเจ้าพิมพิสาร ณ ดงตาลหนุ่ม
ผลงานของอาจารย์เหม เวชกร

พอฟังพระธรรมเทศนาจบ พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยบริวารจำนวนมากได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุโสดาบัน และอีกส่วนหนึ่งก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา

นิพพาน

พระอรุเวลกัสสปะเป็นผู้รู้จักเอาใจใส่ศิษยานุศิษย์และเป็นกำลังสำคัญช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนาในแคว้นมคธ ท่านดำรงชีพอยู่พอสมควรแก่กาลแล้วก็นิพพาน

บทที่ ๕

ประวัติพระสารีบุตร

สถานะเดิม

พระสารีบุตร เดิมชื่อว่า **อุปติสสะ** เป็นชาวตำบลนาลันทา กรุงราชคฤห์ บิดาชื่อนางคันทพราหมณ์ เป็นนายบ้านอุปติสสคาม มารดาชื่อนางสารีพราหมณี อุปติสสะมีเพื่อนรักคนหนึ่งชื่อ โกลิตะ ซึ่งเป็นบุตรของนายบ้านโกลิตคาม ทั้งสองเป็นเพื่อนกินเพื่อนเที่ยว หาความสำราญจากการดูการละเล่นมหรสพต่าง ๆ ตามประสาลูกตระกูลที่มีฐานะ วันหนึ่งหลังจากไปดูมหรสพที่เล่นอยู่นอยอดเขาเกิดความเบื่อหน่าย จึงชวนไปสมัครเป็นศิษย์ของอาจารย์สัญญาชัยปริพาชก ซึ่งเป็นเจ้าสำนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงอุโฆษในขณะนั้น ต่อมาไม่นานก็สำเร็จหลักสูตร อาจารย์จึงชวนให้เป็นอาจารย์ของสำนักนี้ต่อ

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

เมื่ออุปติสสะและโกลิตะเรียนจบรู้สึกว่าการที่อาจารย์สัญญาชัยปริพาชกสอนยังไม่ใช่แนวทางที่ดีที่สุดที่จะนำพาให้ดับทุกข์ได้ จึงตกลงกันอย่างลับ ๆ ว่าจะแยกกันออกไปหาอาจารย์ที่สอนแนวทางที่ดีกว่านี้ และสัญญากันว่าถ้าใครพบก่อนจะกลับมาบอกอีกฝ่าย ต่อมาอุปติสสะได้พบกับพระอัสสชิหนึ่งในปัญจวัคคีย์ขณะออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ เห็นกิริยา

ท่าทางเรียบร้อยน่าเลื่อมใสจึงคิดว่าท่านผู้นี้น่าจะมีอุตริมนุสสธรรม (ธรรมอันยิ่งที่มนุษย์ทั่วไปไม่มี) จึงเข้าไปนมัสการและอาราธนาให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง

พระอัสสชิก็ออกตัวว่าตนเป็นพระเพิ่งบวชใหม่อยู่ ไม่สามารถแสดงธรรมลึกซึ้งได้ แต่อุปติสสะก็ขอให้ท่านแสดงแต่พอสังเขป แล้วพระอัสสชิก็แสดงแก่นของอริยสัจ ๔ ว่า “*ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสแต่เหตุ นั้น และการดับเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีวาตะอย่างนี้*” พอจบธรรมะนี้อุปติสสะได้ดวงตาเห็นธรรมคือบรรลุโสดาบัน แล้วจึงรีบกลับไปบอกแก่โกสิตะตามสัญญา ฝ่ายโกสิตะพอได้ฟังธรรมะดังกล่าวก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน ทั้งสองจึงไปชวนอาจารย์ไปบวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า อาจารย์กลับปฏิเสธและอ่อนวอนทัดทานศิษย์ทั้งสองอยู่หลายครั้ง แต่ทั้งสองก็ไม่ฟังจึงพากันไปขอบวชที่วัดเวฬุวัน ครั้นพระพุทธองค์ประทานอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาแล้ว เพื่อน ๆ สพรหมจารีจึงเรียกชื่อท่านว่า **สารีบุตร** เพราะเป็นบุตรของนางสารี

การบรรลุธรรม

หลังจากบวชได้ ๑๔ วัน พระสารีบุตรก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ (ช้ากว่าพระโมคคัลลานะ ๗ วัน) แต่เป็นการบรรลุธรรมที่ค่อนข้างประหลาด คือพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องเวทนาปริคคหสูตร โปรดที่มนขปริพาชกผู้เป็นหลานของพระสารีบุตร ที่ถ้ำสุกรขาตา เชิงเขาคิชฌกูฏ ขณะนั้นพระสารีบุตรกำลังถวายงานพัดแด่พระพุทธองค์อยู่ ก็ได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นไปด้วย พอทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบพระสารีบุตรจึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ซึ่งตรงกับดิถีมาฆะพอดี ในราตรีวันนั้นได้มีการประชุมใหญ่ที่เรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต ณ วัดเวฬุวัน**

งานประกาศพระศาสนา

พระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถแสดงธรรมหักล้างความคิดเห็นผิด และทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจได้แจ่มแจ้ง เป็นผู้มีความสามารถรองจากพระพุทธเจ้า จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็น

ถ้ำสุกรขาคา
เชิงเขาศิขณภู

เอตทัคคะในด้านเป็นผู้มีปัญญามาก และทรงแต่งตั้งให้เป็นอัครสาวกเบื้องขวา ถ้ามีภิกษุมาทูลลาจะจาริกธรรมไปทางไกล มักตรัสให้ไปลาพระสารีบุตรก่อน เพื่อท่านจะได้สั่งสอนภิกษุนั้น เป็นต้น มีคำเรียกยกย่องพระสารีบุตรอีกอย่างหนึ่งว่า พระธรรมเสนาบดี คือ นายทัพฝ่ายธรรม ถ้ำกองทัพฝ่ายธรรมไปถึงไหนยอมแพ้ประโยชน์สุขถึงนั้น พระพุทธเจ้าทรงเป็นจอมธรรมเสนาเรียกว่า พระธรรมราชา พระสารีบุตรเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในภารุระนี้จึงได้สมญานี้

คุณธรรมที่โดดเด่นข้อหนึ่งของพระสารีบุตรนอกจากผู้มีปัญญามากแล้ว ท่านเป็นผู้มีความกตัญญู เนื่องจากท่านถือว่าพระอัสสชิเป็นอาจารย์รูปแรกที่ทำให้ท่านมาอยู่ในพระพุทธศาสนา ท่านจึงเคารพพระอาจารย์ของท่านมาก เช่น เวลาท่านจะจำวัด ถ้าทราบว่พระอัสสชียู่ทิศใดก็จะนมัสการและหันศีรษะไปจำวัดทิศนั้น เป็นต้น นอกจากนี้ สมัยหนึ่งมีพราหมณ์เฒ่าผู้หนึ่งชื่อว่า ราชะ ปรรณนาจะบวช แต่ไม่มีภิกษุได้รับรองจึงไม่สามารถบวชได้ พระพุทธเจ้าตรัสถามในที่ประชุมสงฆ์ว่าใครรู้จักพราหมณ์คนนี้ไหม พระสารีบุตรกราบทูลว่าจำพราหมณ์คนนี้ได้ เพราะเคยตักบาตรท่านทัพพีหนึ่ง จึงขอรับรองเป็นเหตุให้ราชะได้บวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็ได้มอบหมายให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์

อนึ่ง ศาสนกิจสำคัญในการเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระสารีบุตรนั้น คือ ได้รับประทานพระอนุญาตจากพระพุทธองค์ให้การบรรพชาแต่เจ้าชายราหุล เป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนาด้วย

เหนืออื่นใดพระสารีบุตรปรารถนาอยากให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ยาวนานเพื่ออำนวยประโยชน์แก่มหาชนอย่างกว้างขวาง จึงกราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อความมั่นคงของพระสัทธรรม พระสารีบุตรได้นำคำสอนของพระพุทธองค์มาจัดหมวดหมู่ตั้งแต่หมวดหนึ่งถึงสิบ ต่อมาท่านได้แสดงสังคีตีสสูตรและทสุตตรสูตรท่ามกลางภิกษุสงฆ์จำนวนมากจนได้รับการชื่นชมจากพระพุทธองค์ พระสารีบุตรจึงเป็นพระสงฆ์รูปแรก ที่คิดทำสังคายนาพระธรรมวินัย แต่การยังไม่เสร็จดีท่านก็นิพพานไปก่อน พระมหากัสสปะจึงสานต่อเจตนารมณ์ของท่านจนแล้วเสร็จในกาลต่อมา

จิตรกรรมสีอะคริลิกเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนเจ้าชายราหุลทรงบรรพชาสามเณรโดยมีพระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์
จัดแสดง ณ มูลนิธิเนกกุลศาลา (วิหารเซียน) ในพระสังฆราชูปถัมภ์ จังหวัดชลบุรี
ผลงานของอาจารย์ค่านาน ชานันโท

นิพพาน

พระสารีบุตรท่านบวชได้ ๔๕ พรรษา ในบั้นปลายชีวิต ท่านพร้อมด้วยพระจุนทะน้องชายได้ทูลลาพระพุทธเจ้ากลับบ้านเกิดที่ตำบลนาลันทา เพื่อไปโปรดมารดาที่ยังไม่นับถือพระพุทธศาสนาให้บรรลุนิพพาน เวลาใกล้รุ่งของวันเพ็ญเดือน ๑๒ ท่านก็ดับขันธนิพพาน รุ่งขึ้นพระจุนทะน้องชายได้ทำฌาปนกิจเก็บอัฐิธาตุไปถวายพระพุทธเจ้า ณ วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์โปรดให้ก่พระเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุไว้เป็นที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนสืบไป

บทที่ ๖

ประวัติพระโมคคัลลานะ

สถานะเดิม

พระโมคคัลลานะ เดิมชื่อว่า โกลิตะ เป็นชาวบ้านโกลิตคาม กรุงราชคฤห์ บิดาเป็นพราหมณ์ตระกูล

โมคคัลลานะ เป็นนายบ้าน มารดาคือนางโมคคัลลี บ้านของโกลิตะ อยู่ใกล้กับบ้านของอุปติสสะผู้เป็นเพื่อนรัก ชีวิตในวัยเยาว์จึงคล้ายคลึงกับอุปติสสะ คือ ได้เล่าเรียนและออกบวชในสำนักอาจารย์สัญญาชัยปริพาชก เช่นเดียวกัน

มูลเหตุที่บวชในพระพุทธศาสนา

ตามที่ท่านได้สัญญากับอุปติสสะว่าหากใครได้พบอาจารย์ที่สอนแนวทางที่ดีกว่าสำนักอาจารย์สัญญาชัยปริพาชก กระทั่งอุปติสสะได้พบกับพระอัสสชิได้ฟังธรรมจากท่านแล้วเกิดความเลื่อมใสจึงได้มาชวนโกลิตไปทูลขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ประทานอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ซึ่งเพื่อน ๆ สพรหมจารีจึงเรียกชื่อท่านว่า โมคคัลลานะ

จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เล่าเรื่องประวัติของพระสารีบุตร แสดงภาพอุปติสสมานพ (พระสารีบุตร) และสหาย คือ โกลิตมานพ (พระโมคคัลลานะ) ขณะยังเป็นฆราวาส พบวิรารมานิ่งชมมหรสพ

การบรรลุธรรม

หลังจากบวชได้ ๗ วัน ไปบำเพ็ญเพียรอยู่ที่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ แต่ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นสมาธิได้ เพราะถูกความง่วงครอบงำ พระพุทธเจ้าจึงเสด็จมาทรงแสดงอุบายแก้ง่วง ๗ อย่าง ดังนี้

๑. ถ้านึกถึงเรื่องใดอยู่แล้วง่วง ให้กำหนดสิ่งนั้นให้มากกว่าเดิม แล้วจะหายง่วง

๒. ถ้ายังไม่หาย ให้พิจารณาถึงเรื่องราวได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมา ความง่วงก็จะหาย

๓. ถ้ายังไม่หายให้ท่องข้อความที่กำลังอ่านอยู่ หรือนึกถึงอยู่ดัง ๆ ความง่วงก็จะหาย

๔. ถ้ายังไม่หาย ให้เอาอะไรแยงหูทั้งสองข้าง แล้วความง่วงก็จะหาย

๕. ถ้ายังไม่หาย ให้ลุกขึ้นเอาน้ำล้างหน้า แหงนดูทิศทั้งหลาย ความง่วงก็จะหาย

๖. ถ้ายังไม่หาย ให้นึกถึงอาโลกสัญญา คือ นึกภาพถึงแสงสว่าง ความง่วงจะหาย

๗. ถ้ายังไม่หายให้เดินจงกรม คือ เดินกลับไปกลับมาแล้วความง่วงจะหาย

พระพุทธองค์ตรัสว่าให้ปฏิบัติตามวิธีทั้ง ๗ นี้ ความง่วงจะหายไปแน่นอน แต่ถ้าไม่หายจริง ๆ ให้นอนเสีย จากนั้นพระองค์ให้พระโมคคัลลานะพิจารณาถึงเวทนาว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ท่านปฏิบัติตามพระโอวาทนี้ก็ได้รับบรรลุเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น

งานประกาศพระศาสนา

ผลพวงจากการบรรลุธรรมของพระโมคคัลลานะ คือ ท่านได้อภิญญา (ความสามารถพิเศษ) มีอิทธิฤทธิ์ด้วยจึงได้รับยกย่องในเขตทิศตะแคง พระพุทธองค์ว่า เป็นผู้มั่งมีฤทธิ์มาก ทรงแต่งตั้งให้เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย คู่กับพระสารีบุตร

ด้วยเหตุที่ท่านมีฤทธิ์มาก ท่านจึงใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เป็นสื่อหรือเครื่องมือชักจูงคนมีจิตวิญญูที่มีฤทธิ์ให้คลายจากความเห็นผิด แล้วหันมานับถือพระพุทธศาสนามากมาย บางครั้งได้รับพระพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้มีฤทธิ์ที่เป็นมิชฉาทิฐิ ทำให้เกียรติคุณของพระพุทธศาสนาขจรขยายไปอย่างรวดเร็วมีผู้หันมาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ พระโมคคัลลานะยังมีความรู้เรื่องนวงกรรม (การก่อสร้าง) พระพุทธเจ้าจึงโปรดดูแลการก่อสร้างวัดบุพพาราม ณ กรุงสาวัตถี ที่นางวิสาขาสร้างถวายด้วย

นิพพาน

การที่พระโมคคัลลานะชักจูงให้ผู้คนหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากนั่นเอง ทำให้ส่งผลกระทบต่อลัทธิเดียรฉัตรอื่นอย่างเห็นได้ชัด จนถึงกับว่าจ้างให้โจรมาฆ่าพระโมคคัลลานะ เพื่อตัดกำลังของพระพุทธเจ้า พวกโจรมาล้อมกุฏิพระโมคคัลลานะถึง ๓ ครั้ง แต่ท่านเข้าฌานแล้วหนีไปได้ถึง ๓ ครั้ง แต่ในครั้งที่ ๔ ท่านไม่ยอมหนีจึงถูกพวกโจรทุบจนกระดูกแหลกละเอียด พวกโจรนึกว่าท่านสิ้นชีพแล้วจึงหนีไป พระโมคคัลลานะดำริว่า ตนยังไม่ได้กราบทูลลาพระพุทธองค์จะนิพพานไม่ได้ จึงประสานร่างด้วยอำนาจฌานสมาบัติ แล้วไปกราบทูลลาพระพุทธองค์จึงกลับมานิพพาน ณ ที่เดิม ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ หลังพระสารีบุตรนิพพานแล้วครึ่งเดือน พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปทำฌานปณิกแล้ว รับสั่งให้เก็บอัฐิธาตุไปก่อเจดีย์บรรจุไว้ใกล้ซุ้มประตูวัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์

บทที่ ๓

พระประวัติ

พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรี

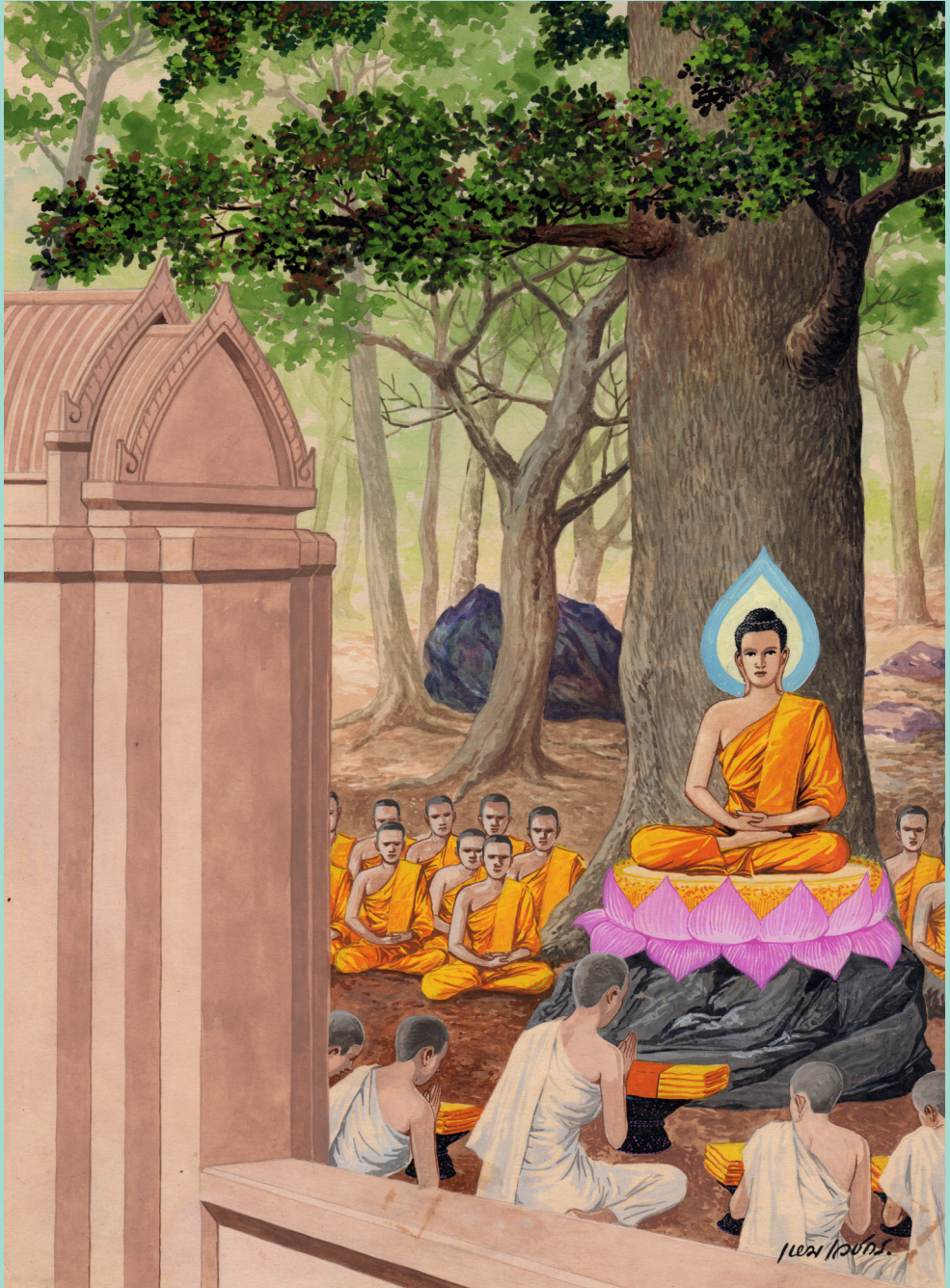

พระสถานะเดิม

พระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นพระธิดาของพระเจ้าอัญชนะกับพระนางยโสธราแห่งกรุงเทวทหะ มีพระนามเดิมว่า **ปชาบดี** เป็นพระกนิษฐภคินี (น้องสาว) ของพระนางสิริมหามายาผู้เป็นพระพุทธมารดา พระองค์จึงทรงมีศักดิ์เป็นพระมาตุจฉา (น้า) ของเจ้าชายสิทธัตถะ

พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระเจ้าสุทโธทนะ ต่อจากพระนางสิริมหามายา มีพระโอรสและพระธิดา พระนามว่า เจ้าชายนันทะและเจ้าหญิงรูปนันทา ซึ่งพระโอรสนั้นมีพระชนมายุใกล้เคียงกับเจ้าชายสิทธัตถะ

เมื่อพระนางสิริมหามายาสิ้นพระชนม์ในขณะที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติได้ ๗ วัน พระเจ้าสุทโธทนะจึงทรงสถาปนาพระนางมหาปชาบดีโคตมีดำรงตำแหน่งพระอัครมเหสี ทรงมอบพระภาระการถวายเกษียรธรรมา (น้านม) แก่เจ้าชายสิทธัตถะ ส่วนพระโอรสของพระนางนั้นทรงมอบหมายให้นางสนมเป็นผู้เลี้ยงดูแล

จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ตอนพระนางมหาปชาบดีโคตมี
ทรงนำนางกษัตริย์บริวารไปทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุณี
ผลงานของอาจารย์เฒ่า เฒ่ากร

มูลเหตุที่ทรงผนวชในพระพุทธศาสนา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสด็จนิวัตกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อทรงโปรดพระประยูรญาติ บรรดาเจ้าชายศากยะ และโกถิยะ เช่น เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายนามานา เจ้าชายเทวทัต เป็นต้น ได้เสด็จออกทรงผนวชเป็นสาวกของพระพุทธองค์ ฝ่ายพระนางมหาปชาบดีโคตมีก็มีพระประสงค์เช่นเดียวกัน แต่ทรงถูกพระพุทธองค์ปฏิเสธด้วยเหตุผลทางสังคม พระองค์มิได้ทรงย่อท้อ ยังมีพระปณิธานอย่างแน่วแน่ที่จะทรงผนวชให้จนได้ ต่อมาจึงได้พาเหล่านางสาวกียานี้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

โดยสมัยนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ในสักกชนบท ครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีประทับอยู่ที่ภูฏาคารในป่ามทวัน นอกกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี พระองค์พร้อมด้วยนางสาวกียานี้จำนวนมาก ปลงผม นุ่งผ้ากาสาฬหสี พวกกันมุ่งหน้าไปยังป่ามทวันเพื่อทูลขออุปสมบทต่อพระพุทธเจ้า

พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงแจ้งพระประสงค์ให้พระอานนท์ พุทธอนุชาทรงทราบ แล้วให้ทรงนำความกราบทูลขออุปสมบท แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต แม้พระอานนท์จะทูลขออย่างไรก็ไม่ทรงอนุญาต ในที่สุดพระอานนท์จึงทรงกราบทูลว่า “บุรุษกับสตรีมีความสามารถไม่ทัดเทียมกัน ใช้หรือไม่ สตรีไม่สามารถบรรลุธรรมได้เหมือนบุรุษใช้หรือไม่” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “เรื่องนี้ไม่มีความแตกต่างเพราะสตรีก็มีศักยภาพเท่าบุรุษ” พระอานนท์จึงกราบทูลว่า “ถ้าเช่นนั้น ไฉนจึงไม่ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีผนวช” ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงยินยอมตามที่พระอานนท์กราบทูลขอ

อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าก็ทรงวางกฎที่เรียกว่า **ครุธรรม ๘** ประการไว้ ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงสามารถปฏิบัติได้ พระองค์ก็ทรงยินดีประทานอุปสมบท เมื่อพระนางทรงทราบก็กราบทูลว่าทรงยินดีปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดตามครุธรรม ๘ ประการ ดังนี้

๑. ภิกษุณีแม้อุปสมบทแล้วได้ ๑๐๐ พรรษา ก็พึงเคารพกราบไหว้พระภิกษุแม้บวชได้วันนั้น

๒. ภิกษุณีจะอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุณีนั้นไม่ได้
 ๓. ภิกษุณีจะไปถามวันอุโบสถกรรมและรับฟังโอวาทจากภิกษุ
 ๔. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว วันออกพรรษาต้องทำปวารณาในสำนักสงฆ์ทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ต้องยอมให้ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนได้ ถ้าได้เห็น ได้ยิน หรือสงสัยว่าภิกษุณีทำผิดสิกขาบทในข้อนั้น ๆ
 ๕. ภิกษุณีถ้าต้องอาบัติร้ายแรง ต้องประพฤตินานัตในสงฆ์สองฝ่าย กล่าวคือ ลงโทษกักบริเวณตัวเองตามกรรมวิธีของสงฆ์ เป็นเวลา ๑๕ วัน
 ๖. ภิกษุณีจะต้องอุปสมบทในสงฆ์สองฝ่าย คือ อุปสมบทจากภิกษุณีสงฆ์แล้วให้ภิกษุสงฆ์อุปสมบทอีกครั้งหนึ่ง
 ๗. ภิกษุณีไม่ฟังคำบริภาษภิกษุ ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ
 ๘. ภิกษุณีไม่ฟังว่ากล่าวตักเตือนภิกษุ แต่ภิกษุว่ากล่าวตักเตือนภิกษุณีได้
- เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงยืนยันและทรงยินดีที่จะปฏิบัติตามครุธรรม ๘ พระพุทธองค์จึงประทานอุปสมบทให้พระนางพร้อมกับบริวาร

การบรรลุธรรม

ภายหลังจากทรงอุปสมบทแล้ว พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีทรงรับเอากรรมฐานจากพระพุทธองค์ไปทรงปฏิบัติ ไม่นานก็ทรงบรรลุเป็นพระอรหันต์ แม้ภิกษุณีที่อุปสมบทพร้อมกับพระเถรีต่างก็บรรลุธรรมในวาระแตกต่างกันในเวลาต่อมา

งานประกาศพระศาสนา

พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีทรงเป็นผู้เคารพในพระธรรมอย่างยิ่ง ถึงกับกราบทูลพระพุทธองค์ว่า “แม้ในทางรูปกาย พระนางจะทรงเปรียบเสมือนพระมารดา แต่ในทางธรรมพระพุทธองค์ทรงเป็นพระบิดาของพระนาง” ด้วยเหตุนี้ พระนางจึงทรงวางพระองค์เป็นพุทธสาวิกาก็ดี ทรงคอยรับฟังพระพุทธโอวาทและปฏิบัติตามคำแนะนำต่าง ๆ ไม่ถือพระองค์ว่าเป็นพระมารดาของพระพุทธองค์แต่อย่างใด จึงเป็นเหตุให้ทรงได้รับยกย่อง

จากพระพุทธองค์ในเอตทัคคะทางรัตตัญญู แปลว่า ผู้รู้ราตรีนาน หมายถึงผู้มีประสบการณ์มาก อยู่มานาน ผ่านร้อนผ่านหนาวมามาก

นิพพาน

พระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีทรงวางพระองค์เป็นประโยชน์แก่ภิกษุณีรุ่นหลังมาตามลำดับ กระทั่งพระชนมายุได้ ๑๒๐ พรรษา ก็เสด็จดับขันธนิพพาน

บทที่ ๘

พระประวัติพระนางเขมาเถรี

พระสถานะเดิม

พระนางเขมาเถรี มีพระนามเดิมว่า **เขมา** เป็นพระธิดาของพระเจ้าสาครราช แห่งกรุงสาครละ แคว้นมัททะ ทรงพระสิริโฉมงามอย่างยิ่ง เมื่อตรุณวัยได้ทรงอภิเษกสมรสเป็นพระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เนื่องจากพระองค์มีพระสิริโฉมงามมากจึงเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าพิมพิสารเป็นอย่างยิ่ง

มูลเหตุที่ทรงผนวชในพระพุทธศาสนาและทรงบรรลุนิพพาน

ในระยะแรกพระนางเขมามิได้ทรงสนพระทัยในพระพุทธศาสนา ทั้งที่พระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นพุทธมามกะและทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี กล่าวคือ ได้ถวายพระอุทยานเวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา และได้ถวายปัจจัยอุปถัมภ์ภิกษุสงฆ์ ณ วัดเวฬุวัน อยู่เป็นประจำ ในเวลาที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน พระเจ้าพิมพิสารก็จะเสด็จไปสดับพระธรรมเทศนาอยู่เสมอและทรงชักชวนพระมเหสีไปเฝ้าพระพุทธองค์

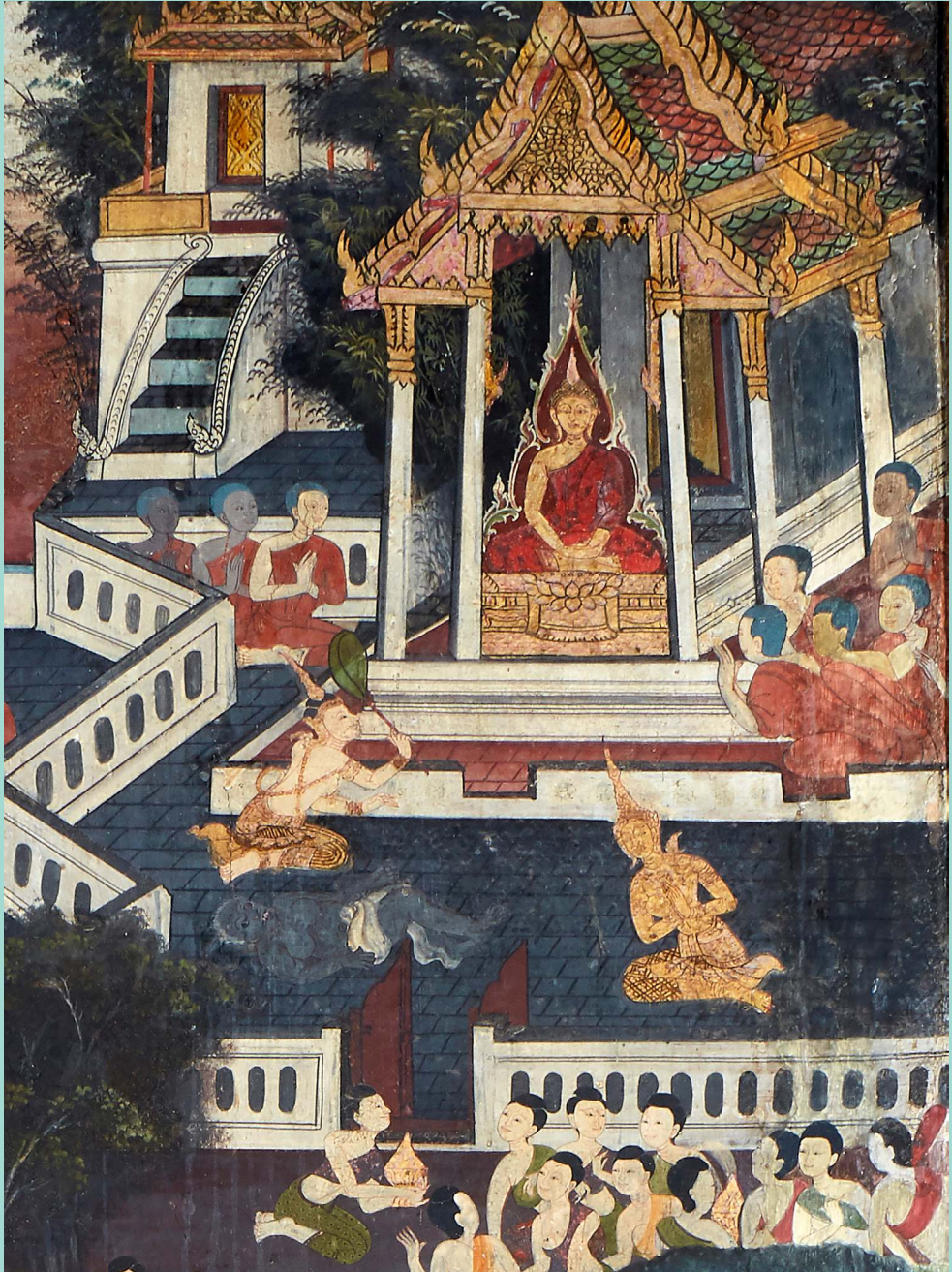
เช่นกัน แต่พระนางทรงปฏิเสธทุกครั้งด้วยเหตุว่า ได้ทรงทราบว่าพระพุทธรองค์มักทรงแสดงพระธรรมเทศนาตำหนิความสวยความงามอยู่เสมอ เช่น ตรีสรารูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน เกิดมาแล้วจะแปรผันและเสื่อมสลายไปในที่สุด เป็นต้น พระนางไม่ทรงทน สดับได้เหมือนมาประทับให้พระพุทธรองค์ทรงตำหนิ จึงทรงปฏิเสธที่จะเสด็จ ไปวัดเวฬุวัน

อย่างไรก็ตาม พระสวามีจึงได้ทรงปรึกษากับกวีแห่งราชสำนักถึง อุบายที่จะชักนำให้พระมเหสีไปสดับธรรมจากพระพุทธรเจ้า แผนการดำเนินการ อย่างลับ ๆ โดยการโปรดให้กวีราชสำนักไปแต่งเพลงบรรยายความรื่นรมย์ของ วัดเวฬุวันว่าสวยงาม น่าเจริญใจอย่างยิ่ง จนในที่สุดพระนางเขมา ก็รับสั่งว่า จะเสด็จไปวัดเวฬุวัน ต่อมาจึงได้ตามเสด็จพระเจ้าพิมพิสารไป

วันที่ทั้งสองพระองค์เสด็จไปวัดเวฬุวัน พระพุทธรองค์ทรงเนรมิตภาพ นางอัปสราทิ้งดงามมาก ยืนถวายงานพัดพระพุทธรองค์ขณะที่ทรงแสดง พระธรรมเทศนา ซึ่งไม่มีผู้ใดมองเห็นยกเว้นพระนางเขมาเพียงพระองค์เดียว พระนางทอดพระเนตรอย่างไม่ละสายพระเนตร ทรงรำพึงว่านางอัปสรานี้ ช่างดงามเหลือเกิน ในขณะที่ทอดพระเนตรอยู่นั้น นางอัปสราก็ค่อย ๆ เปลี่ยน รูปร่างจากเด็กสาวสวยสะพรั่งเป็นวัยรุ่น เป็นสาวใหญ่ เป็นหญิงกลางคน เป็นหญิงแก่ แก่ห่อม หน้่งเหี่ยว ฟันเหยิน ผมหงอก หลังโก่งจนกระทั่ง ล้มลงนอนตายอยู่ใกล้ ๆ พระพุทธรองค์

พระทัยของพระนางเขมาได้เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ จากที่ทรง ยึดติดในความสวยความงาม จนกระทั่งทรงรู้สึกสะอิดสะเอียนในความน่าเกลียด ของร่างกาย เมื่อพระพุทธรองค์ทรงทราบดังนั้น จึงตรัสเตือนสติแผ้วเบาว่า “*เขมา สรรพสิ่งไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน มีเกิดก็มีแปรเปลี่ยนและเสื่อมสลายในที่สุด ดูจากสาวน้อยคนนี้ ในที่สุดก็ถึงซึ่งความตาย*” พระนางทรงเข้าใจความจริง ดังกล่าวนี้นี้จึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

คุณุทธิ์ผู้บรรลุพระอรหันต์แล้วไม่ควรอยู่ครองเรือน เพราะสภาวะ ของความเป็นพระอรหันต์เป็นอุดมเพศจะดำเนินไปได้ยากต่อเพศฆราวาสซึ่ง มีสภาวะรุงรัง ไม่กลมกลืน ไม่เข้ากับสภาวะอันบริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้ พระนาง

จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร เล่าเรื่องพระประวัติพระนางเขมาเถรี แสดงภาพตอนพระนางเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา หลังทอดพระเนตรเห็น รูปนางฟ้าที่พระบรมศาสดาทรงเนรมิตขึ้นเพื่อแสดงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร

จึงทูลขอประทานพระอนุญาตจากพระสวามีในการทรงผนวชเป็นภิกษุณี ซึ่งได้รับพระประทานตามที่ทรงขอ

งานประกาศพระศาสนา

เมื่อทรงผนวชเป็นภิกษุณีแล้ว ทรงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในเขตทิศตะวันออกเฉียงใต้ และมีปัญญามาก และทรงแต่งตั้งให้เป็นอัครสาวิกาเบื้องขวา ด้วยเหตุนี้ จึงทรงใช้ปัญญาอันเฉียบแหลมของพระองค์เป็นเครื่องมือในการประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายออกไป จนพระกิตติศัพท์การถ่ายทอดธรรมะแก่ประชาชนเป็นที่เลื่องลือ เช่น วันหนึ่งพระนางเขมาเถรีทรงพำนักอยู่ที่โตรณะวัตถุ ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงสาวัตถีกับกรุงสาเกต พระเจ้าปเสนทิโกศล แห่งกรุงสาวัตถี ทรงบังเอิญเสด็จผ่านไปทางนั้น และทรงทราบข่าวพระเขมาเถรี ทรงพำนักอยู่ที่กรุงนั้น จึงเสด็จไปทรงสนทนาธรรมด้วย พระเจ้าปเสนทิโกศล ตรีสถามปัญญาอยู่หลายข้อ เช่น พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ทั้งหลาย เมื่อนิพพานแล้วยังคงดำรงอยู่หรือไม่ ทรงได้รับวิสัชนาอย่างแจ่มแจ้ง เป็นที่พอพระทัย ภายหลังพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงเล่าเหตุการณ์และปัญญาธรรมนี้ถวายพระพุทธองค์ ซึ่งทรงรับรองว่าที่พระนางเขมาเถรีทรงวิสันนานั้นถูกต้องทุกประการ เป็นต้น

นิพพาน

การนิพพานของพระนางเขมาเถรีไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่า ทรงนิพพานเมื่อพระชนมายุเท่าใดและที่ใด

ภาคศาสนพิธี

บทที่ ๙

ศาสนพิธี

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับศาสนพิธี

ศาสนพิธี แปลว่า พิธีทางศาสนา หมายถึง วิธี ระเบียบ แบบแผน หรือแบบอย่างที่ใช้ปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา

ศาสนพิธีเป็นสิ่งที่มียู่ในทุกศาสนา แต่มีความแตกต่างกันไปตามความเชื่อและคำสอนของศาสนาหรือลัทธินั้น ๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อมีศาสนาเกิดขึ้นแล้ว จึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นเมื่อศาสนานั้น ๆ มีผู้นับถือมากขึ้น พิธีกรรมอย่างเดียวกัน อาจมีการปฏิบัติเหมือนกันบ้าง แตกต่างกันไปบ้าง ในศาสนิกชนต่างกลุ่มต่างพื้นที่ ต่อมาศาสนิกชนในศาสนา นั้น ๆ จึงได้วางระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติพิธีกรรมแต่ละพิธีไว้เป็นแบบอย่าง เพื่อให้การปฏิบัติพิธีกรรมเรื่องนั้น ๆ เป็นไปในทางเดียวกัน

นักวิชาการบางท่านเปรียบพิธีกรรมหรือศาสนพิธีว่าเป็นเหมือนเปลือกหรือกระพี้ที่ห่อหุ้มแก่นของต้นไม้ คือ แก่นแท้ของศาสนาไว้ แต่ความจริงทั้ง ๒ ส่วนนี้ จะต้องอาศัยกันและกัน กล่าวคือ หากไม่มีแก่นแท้ของศาสนา ศาสนพิธี ก็อยู่ได้ไม่นาน หรือหากมีเฉพาะแก่นแท้ของศาสนา แต่ไม่มีศาสนพิธี แก่นแท้ของศาสนาก็อยู่ได้ไม่นาน เช่นเดียวกับต้นไม้ที่มีแต่เปลือกไม่มีแก่น หรือมีแต่แก่นไม่มีเปลือก ดังนั้น พุทธศาสนิกชนจึงต้องศึกษาทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

ว่า อะไรคือเปลือก อะไรคือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามความมุ่งหมายของหลักธรรมคำสอนต่อไป

ประโยชน์ของศาสนพิธี

ศาสนพิธีที่ถูกต้องทำให้พิธีมีความเรียบร้อย งดงาม ย่อมเพิ่มพูนศรัทธาปสาทะแก่ผู้พบเห็น เป็นเครื่องแสดงเกียรติยศของเจ้าภาพและผู้เข้าร่วมพิธี ทั้งยังเป็นการรักษาวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั่งงามของชาติไว้

ศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา

ศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา มี ๔ ประเภท ดังนี้

๑. กุศลพิธี คือ พิธีกรรมที่เนื่องด้วยการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะตัวบุคคล เช่น การประกาศตนเป็นพุทธมามกะ การเวียนเทียนในวันสำคัญ เป็นต้น

๒. บุญพิธี คือ พิธีทำบุญ เป็นประเพณีในครอบครัวหรือสังคม เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เช่น ทำบุญงานมงคล งานอวมงคล เป็นต้น

๓. ทานพิธี คือ พิธีถวายทานต่าง ๆ เช่น การถวายปาฏิบุคลิกทาน การถวายสังฆทาน ถวายผ้าป่า เป็นต้น

๔. ปกิณกพิธี คือ พิธีเบ็ดเตล็ด เป็นมารยาทและวิธีปฏิบัติศาสนพิธี เช่น วิธีวางโต๊ะหมู่บูชา วิธีวางด้ายสายสิญจน์ วิธีจุดธูปเทียน วิธีกรวดน้ำ เป็นต้น

การจัดโต๊ะหมู่บูชา

โต๊ะหมู่บูชา คือ กลุ่มหรือชุดของโต๊ะที่ใช้ตั้งพระพุทธรูปหรือสิ่งที่ควรเคารพ เช่น พระบรมฉายาลักษณ์ พระบรมรูป รูปบรรพบุรุษ เป็นต้น โดยจัดไว้สำหรับตั้งในงานต่าง ๆ ทั้งงานมงคลหรืองานอวมงคล ทั้งงานหลวงหรืองานราษฎร์ โต๊ะหมู่บูชาจึงประกอบด้วยเครื่องบูชาหรือเครื่องตั้งตามคตินิยมอันแสดงถึงความกตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณ นับเป็นวัฒนธรรมอันดีงามที่มีคุณค่ายิ่งของสังคมไทย

๑. ประเภทของโตะหมู่บูชา

โตะหมู่บูชา คำว่า “หมู่” นี้ เป็นการเรียกชื่อตามจำแนกได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑) โตะหมู่บูชาที่มีมาแต่เดิม มี ๕ หมู่ ได้แก่ หมู่ ๔ หมู่ ๕ หมู่ ๖ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ จำนวนโตะที่รวมตั้งอยู่บนโตะรองเท่านั้น ส่วนโตะตัวรองไม่นับเข้าในจำนวน แต่ที่นิยมใช้กันทั่วไปคือหมู่ ๔ หมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙

๒) โตะหมู่บูชาประยุกต์ คือ เป็นโตะหมู่ที่ใช้โตะเคียง มี ๓ หมู่ ได้แก่ หมู่ ๒ หมู่ ๓ และหมู่ ๔

๓) โตะหมู่บูชาพิเศษ คือ โตะหมู่ที่จัดไว้เป็นพิเศษโดยพิจารณาตามความเหมาะสมขนาดของอาคาร มี ๕ หมู่ ได้แก่ หมู่ ๑๑ หมู่ ๑๒ หมู่ ๑๓ หมู่ ๑๔ และหมู่ ๑๕

๒. ข้อควรทราบในการจัดโตะหมู่บูชา

๑) โตะหมู่บูชาต้องตั้งอยู่ขวามือของพระสงฆ์ซึ่งเป็นประธานในพิธีเสมอ และควรหันหน้าโตะหมู่ไปทางทิศตะวันออกหรือทิศเหนือ

๒) วิธีตั้งให้วางเครื่องตั้งตามลำดับความสูงของโตะแต่ละตัว คือตัวสูงสุดตั้งพระพุทธรูป แจกั้น เชิงเทียน และกระถางธูป ตามลำดับ เป็นต้น

๓) ถ้าเป็นห้องประชุมอบรม โตะหมู่บูชาต้องอยู่ด้านหน้าของผู้ประชุมอบรม และมีธงชาติอยู่ด้านขวาและพระบรมฉายาลักษณ์หรือพระบรมสาทิสลักษณ์อยู่ด้านซ้ายของพระหัตถ์พระพุทธรูป

๔) เทียนชนวนสำหรับใช้จุดเทียนและธูปที่ใช้บูชา ควรดูไส้เทียนให้เรียบร้อย เวลาจะใช้จะได้ไม่เกิดปัญหา และด้ามเทียนชนวนควรมีความยาวพอดีกับความสูงของโตะหมู่

๕) ผ้ากราบตรงหน้าโตะหมู่ควรใช้ผ้าที่สะอาดเพื่อรองกราบ จะได้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

๓. วิธีการจัดโตะหมู่บูชา

ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะวิธีการจัดโตะหมู่บูชาที่มีมาแต่เดิม และที่นิยมใช้กัน ๔ หมู่ ได้แก่ หมู่ ๔ หมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ ดังนี้

ตัวอย่างการจัดโต๊ะบูชาหมู่ ๔

๑) โต๊ะบูชาหมู่ ๔

โต๊ะบูชาหมู่ ๔ นิยมจัดกระถางรูป ๑ กระถาง เชิงเทียน ๒ คู่ พาน
ฟุ่ม ๒ พานและแจกันดอกไม้ ๑ คู่ ดังภาพตัวอย่าง

ตัวอย่างการจัดโต๊ะบูชาหมู่ ๕

๒) โต๊ะบูชาหมู่ ๕

โต๊ะบูชาหมู่ ๕ นิยมใช้น้อยถ้าจัดเต็มรูปแบบก็จะประกอบด้วย เครื่องสักการบูชา ได้แก่ กระจ่างรูป ๑ กระจ่าง เขิงเทียน ๔ คู่ พานพุ่ม ๕ พาน และแจกันดอกไม้ ๒ คู่ ดังภาพตัวอย่าง

ตัวอย่างการจัดโต๊ะบูชาหมู่ ๗

๓) โต๊ะบูชาหมู่ ๗

โต๊ะบูชาหมู่ ๗ เป็นชุดที่นิยมใช้กันมากที่สุดในพิธีทำบุญทั่วไป เพราะมีขนาดพอเหมาะกับสถานที่ที่ประกอบพิธี เครื่องสักการบูชาที่นิยมใช้ประกอบด้วย กระจกธูป ๑ กระจก เชิงเทียน ๔ คู่ พานพุ่ม ๕ พาน และแจกันดอกไม้ ๑ คู่ ดังภาพตัวอย่าง

ตัวอย่างการโต๊ะบูชาหมู่ ๔

๔) โต๊ะบูชาหมู่ ๔

โต๊ะบูชาหมู่ ๔ นิยมใช้จัดในงานพิธีใหญ่ คือ มีสถานที่กว้างขวาง เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น เครื่องสักการบูชาที่จัดประกอบด้วย กระจกธูป ๑ กระจก เขิงเทียน ๕ คู่ พานพุ่ม ๗ พาน และแจกันดอกไม้ ๒ คู่ ดังภาพตัวอย่าง

อนึ่ง พึงทราบว่า การจัดโต๊ะบูชาข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างที่ทางราชการนิยม ฉะนั้น การจัดรูปแบบอื่นนอกเหนือจากนี้จึงไม่ถือว่าผิดแปลกแต่อย่างใด

เครื่องสักการบูชา

เครื่องสักการบูชาที่พุทธศาสนิกชนรู้จักกันดี คือ รูป เทียน และดอกไม้ ซึ่งโบราณจารย์ได้ตีความ ทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นสัญลักษณ์สำหรับบูชาพระรัตนตรัย ดังนี้

๑. รูป ๓ ดอก เป็นเครื่องหมายบูชาพระพุทธคุณ มี ๓ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ

๒. เทียน ๒ เล่ม เป็นเครื่องหมายบูชาพระธรรม แบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ พระธรรม และพระวินัย

๓. ดอกไม้ เป็นเครื่องหมายบูชาพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์มาจากต่างเชื้อชาติ ต่างสกุลแต่เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วก็อยู่ในพระธรรมวินัยเดียวกันตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน

ด้วยเหตุนี้ รูป เทียน และดอกไม้ จึงเป็นเครื่องสักการบูชาแด่พระรัตนตรัย ซึ่งในศาสนพิธีกำหนดให้ผู้บูชาจุดเทียนเป็นลำดับแรก โดยนัยว่าบรรดาพระรัตนตรัยนั้น พระธรรมมีมาก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้มาค้นพบ

นอกจากนั้น ยังมีเครื่องสักการบูชาพิเศษซึ่งเดิมมิใช่เฉพาะในราชสำนัก ต่อมาได้นำมาใช้ในพิธีทั่วไป ได้แก่ เครื่องบูชากระบะมุก เครื่องบูชาทองน้อย และเครื่องสักการะรูปเทียนแพ ดังนี้

๑. เครื่องบูชากระบะมุก เป็นเครื่องบูชาที่จัดชุดบูชา คือ รูป เทียน พุ่มดอกไม้ในกระบะมุก แกวหน้าตั้งพุ่มดอกไม้ขนาดเล็ก ๔ พุ่ม แกวหลังตั้งเชิงปักรูปไม้ระกำขนาดเล็กตรงกลางติดรูป ๑ ดอก ตั้งเชิงเทียน ๒ ข้างข้างละ ๒ เล่ม รวมเป็น ๔ เล่ม และเมื่อนับรวมรูปเทียนรวมเป็น ๕ จึงเรียกว่าเครื่องบูชาเครื่อง ๕ หรือเครื่อง ๕ นิยมใช้ตั้งบูชาหน้าตู้พระธรรม ในการ

เครื่องนมัสการ
กระบะมุก

สวดพระอภิธรรมในพิธีหลวง นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำเป็นชุดกระบะปิดทอง และขยายความยาวเพิ่มขึ้น เพื่อให้ตั้งพุ่มดอกไม้ได้ครบ ๕ พุ่ม นำไปเป็นเครื่องบูชาที่โต๊ะหมู่ แทนกระถางธูปเชิงเทียนในพิธีทำบุญต่าง ๆ สิ่งที่ใช้ในการจัดเครื่องบูชากระบะมุกและกระบะทอง ประกอบด้วยเครื่องบูชา ๓ อย่าง ดังนี้

๑) พุ่มดอกไม้ ๔ พุ่ม (สำหรับกระบะมุก) ๕ พุ่ม (สำหรับกระบะทอง) ตั้งเรียงแถวหน้า

๒) เชิงธูป ปักธูปไม้ระกำ ๑ ดอก ตั้งแถวหลังตรงกลาง

๓) เชิงเทียน ปักเทียน ๔ เล่ม ตั้ง ๒ ข้างของธูป ข้างละ ๒ เล่ม ซึ่งการจุดบูชา ให้จุดเรียงลำดับตั้งแต่เทียนเล่มแรกไปจนครบ

๒. เครื่องบูชาทองน้อย หรือเรียกกันทั่วไปว่า เครื่องทองน้อย ใช้สักการบูชาผู้ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น เดิมพระมหากษัตริย์ทรงใช้เป็นเครื่องสักการะพระบรมศพ พระบรมอัฐิบูรพกษัตริย์ ต่อมาใช้ได้ทั่วไปทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ พระสงฆ์ และสามัญชนทั่วไป ในกรณีสักการบูชา พระบรมสารีริกธาตุ พระบรมศพ พระบรมอัฐิ และพระบรมรูปบูรพกษัตริย์

เครื่องทองน้อย

เครื่องสักการะรูปเทียนแพ

เคารพศพหรืออัฐิของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และสำหรับประธานจุดบูชาธรรม
ในพิธีแสดงพระธรรมเทศนา

สิ่งประกอบและการจัดเครื่องบูชาทองน้อย มี ๓ อย่าง ได้แก่ ๑) พุ่มดอกไม้หรือพุ่มตาดทอง ๓ พุ่ม ตั้งอยู่ด้านนอก ๒) เชิงธูป ปักธูปไม้ระกำ ๑ ดอก ตั้งด้านในซ้ายมือผู้จัด และ ๓) เชิงเทียน ปักเทียน ๑ เล่ม ตั้งคู่กับธูปด้านขวามือผู้จัด ซึ่งทั้ง ๓ สิ่ง ตั้งรวมอยู่ในพานทอง พานมุก หรือพานแก้ว

การตั้งและการจุดเครื่องบูชาทองน้อยเพื่อสักการะ มีวิธีการปฏิบัติ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) จะบูชาสิ่งใด ให้ตั้งหันพุ่มดอกไม้ไปทางสิ่งนั้น ๒) เจ้าภาพเคารพศพ อัฐิ หรือรูปภาพ ให้ตั้งหันพุ่มดอกไม้เข้าหาศพ อัฐิ หรือรูปภาพนั้น ๓) ต้องการให้ศพหรืออัฐิบูชาพระ ให้ตั้งหันพุ่มดอกไม้ออกด้านนอก หันด้านรูปเทียนเข้าหาศพหรืออัฐิ และ ๔) การจุดเครื่องทองน้อย ให้จุดธูปก่อนจึงจุดเทียน

๓. เครื่องสักการะรูปเทียนแพ เป็นเครื่องสักการะสำหรับแสดงความเคารพอย่างสูงต่อผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ใช้เมื่อจะสักการะหรือขอมาโทษ

การจัดรูปเทียนแพตามแบบของสำนักพระราชวัง ซึ่งเป็นแบบที่ถูกต้องจัดเรียงลำดับจากด้านบนลงมา คือ กรวยดอกไม้ รูป เทียน ถ้าเป็นพิธีที่จะมีประธานมาสักการะ ให้ปิดกรวยกระทงดอกไม้ไว้ก่อน เพื่อให้ประธานเป็นผู้เปิดกรวยสักการะ ถ้าเป็นการตั้งสักการะที่ไม่มีพิธีเปิดกรวยให้เจ้าของบ้านหรือสถานที่นั้น เป็นผู้เปิดกรวยถวายราชสักการะเอง เพราะการตั้งไว้โดยไม่เปิดกรวยกระทงดอกไม้ จัดว่ายังไม่ได้สักการะ ดังนั้น การถวายรูปเทียนแพเพื่อสักการะแต่บุคคลทุกระดับต้องเปิดกรวยก่อนเสมอ

การปฏิบัติพิธี

การปฏิบัติพิธี คือ การปฏิบัติพิธีกรรมในการทำบุญ หรือถวายทาน รวมทั้งมารยาทที่พุทธศาสนิกชนพึงแสดงออก และเรื่องที่ควรทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติในขั้นตอนของพิธีนั้น ๆ เช่น การอาราธนาศีล การอาราธนาพระปริตร การอาราธนาธรรม การประเคน การกรวดน้ำ เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการจัดพิธีทำบุญ

วิธีแสดงความเคารพ

การแสดงความเคารพต่อบุคคล หรือสิ่งที่ควรเคารพมีวิธีแตกต่างกันไป ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูป หรือปูชนียสถาน เช่น สถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น และพระภิกษุสามเณร การแสดงความเคารพเป็นวัฒนธรรมประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทยได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา สรุปลงได้ ๓ ประการ ได้แก่ การประนมมือ การไหว้ และการกราบ ดังนี้

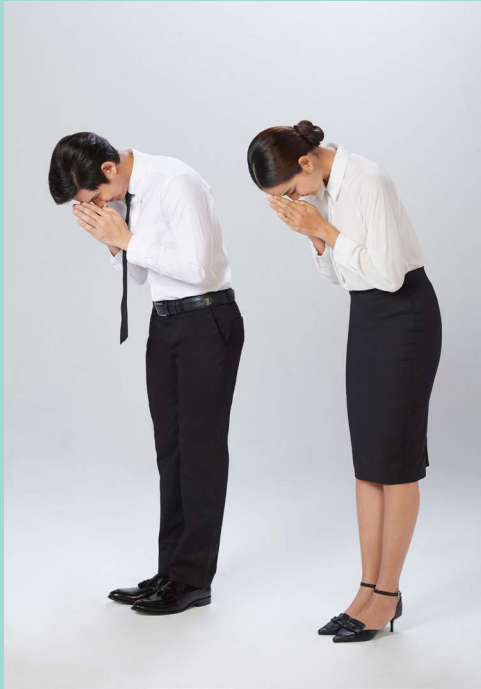
๑. การประนมมือ ตรงกับคำบาลีว่า **อัญชลี** หมายถึง การกระพุ่มมือทั้งสองขึ้นประนมระหว่างอกเป็นการแสดงความเคารพแบบธรรมดา ในกรณีที่นั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ฟังเทศน์ สนทนากับพระสงฆ์ เป็นต้น

การประนมมือ

ซึ่งมีวิธีการปฏิบัติ คือ ยกมือทั้งสองขึ้นให้ฝ่ามือประกบกัน นิ้วทุกนิ้วแนบชิด ตรงกันชี้ขึ้นข้างบน กระพุ่มมือทำเป็นรูปดอกบัวตูม ตั้งกระพุ่มนี้ไว้ระหว่าง ทรวงอก ปลายนิ้วชี้ขึ้นตรง ๆ ไม่อง้ง่าไปข้างหน้า เย้มาทางตัว หรือเอียงไป ทางซ้าย เอียงไปทางขวา ไม่ยกให้สูงเกินไปจนถึงค้ำคางหรือจรดปาก หรือ ห้อยต่ำลงมาแค่สะดือ หรือวางไว้แค่เข่า ศอกทั้งสองแนบชิดชายโครง ไม่ เกร็งข้อจนเกินไป วางท่าให้สบาย ๆ ตั้งใจทำให้เรียบร้อยด้วยความตั้งใจจริง

๒. การไหว้ ตรงกับคำบาลีว่า **นมัสการ** วันทา หรือ วันทนา หมายถึง การยกกระพุ่มมือที่ประนมแล้วนั้นขึ้นจรดหน้าผากเป็นการแสดงความเคารพ ที่สูงขึ้นไป ควรทำในกรณีที่พระนั่งบนเก้าอี้ หรือยืนอยู่ ในเวลาพบพระสงฆ์ ระหว่างทาง ในเวลาจะลากลับ หรือเวลาประเคนของแก่พระสงฆ์เสร็จแล้ว เป็นต้น ซึ่งมีวิธีการปฏิบัติ คือ ให้ประนมมือขึ้นก่อนแล้วยกกระพุ่มมือนั้น ขึ้นสูงเสมอหน้า โดยให้นิ้วหัวแม่มือจรดถึงระหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้จรดไทรผม

การไหว้บุคคลระดับต่าง ๆ

พร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อยพองามแล้วลดมือลง ทำอย่างนี้เพียงครั้งเดียว เวลายกมือขึ้นและลดมือลงขณะไหว อย่าทำให้เร็วนัก อย่าให้ช้านัก ควรทำ โดยละมุนละไมจึงจะงามเหมาะตา

๓. การกราบ ตรงกับคำบาลีว่า อภิวาท หมายถึง การหมอบราบ ลงกับพื้นพร้อมทั้งกระพุ่มมือ เป็นการแสดงความเคารพแบบสูงสุด ในบรรดา การแสดงความเคารพที่มีปฏิบัติกันอยู่ โดยเฉพาะการกราบนี้ได้รวม การประนมมือ และการไหว้ไว้ในวิธีปฏิบัติด้วย การกราบใช้ ๒ วิธี ได้แก่ วิธีกราบ พระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ และวิธีกราบฆราวาสทั่วไปตลอดถึงอัฐิและศพ ดังนี้

๑) วิธีกราบพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ ผู้ชายให้นั่งกระโหย่งคุกเข่า ตั้งตัวตรงเรียกว่า ท่าเทพบุตร ผู้หญิงนั่งคุกเข่าราบกับพื้น ปลายเท้าเหยียด ออกด้านหลักเรียกว่า ท่าเทพธิดา มือทั้งสองประนมนิ้วชิดเรียบเสมอกัน ยกตั้ง อยู่ระหว่างอก นี้เป็นจังหวะที่ ๑ เมื่อจะกราบยกมือทั้งสองที่ประนมอยู่นั้น ขึ้น

ถึงหน้าผาก ปลายนิ้วจรดไรผมแล้วก้มหน้าลง พร้อมกับขยับมือทั้งสองลงถึงพื้น แขนมือกราบห่างกันระยะประมาณหนึ่งฝ่ามือ ศอกทั้งสองกางออกคร่อมเข้าทั้งสอง หน้าจรดพื้นระหว่างมือทั้งสอง หลังแอ่นราบ นี่เป็นจังหวะที่ ๒ เมื่อเงยลำตัวขึ้นตั้งตรง พร้อมกับชักมือทั้งสองมาอยู่ในท่าจังหวะที่ ๑ ถ้าจะกราบให้ครบ ๓ ครั้ง เมื่อเงยลำตัวตรงแล้ว มือทั้งสองไม่ต้องพักตามจังหวะที่ ๒ ยกผ่านขึ้นจรดหน้าผาก แล้วก้มกราบเลยทีเดียว ครบ ๓ ครั้ง จึงพักอยู่ในจังหวะที่ ๑ การกราบแบบนี้เรียกว่า **เบญจางคประดิษฐ์**

๒) วิธีกราบขรवासทั่วไปตลอดถึง**อัฐิและศพ** ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย นั่งพับเพียบบรรดาเวลากราบเอี้ยวตัวก้มลง มือทั้งสองประชิดกันแล้วขยับออกไปที่พื้นตั้งไว้รับหน้าผากเวลาก้มลง ไม่แบกราบเหมือนกราบพระ และกราบเพียงครั้งเดียว

การกราบคฤหัสถ์ทั่วไป

การกราบศพพระสงฆ์

การกราบศพคฤหัสถ์

การจัดสถานที่ในพิธีทำบุญ

สถานที่จัดงานเป็นเรื่องเจ้าภาพต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมเป็นอันดับแรกว่า งานเล็ก งานใหญ่ มีทางเข้าออกสะดวกหรือไม่ อาสน์สงฆ์ โต๊ะหมู่บูชา จะตั้งที่ใด ที่นั่ง ประธานพิธีหรือผู้ร่วมงาน จะตั้งแบบใด เป็นต้น ในวิชานี้จะกล่าวถึงการจัดสถานที่งานพิธีทั่ว ๆ ไป พอเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ดังนี้

๑. จัดตั้งโต๊ะหมู่บูชาพร้อมที่กราบไว้ด้านใดด้านหนึ่งของสถานที่ประกอบพิธี

๒. จัดอาสน์สงฆ์ตั้งต่อจากโต๊ะหมู่บูชา โดยควรให้โต๊ะหมู่อยู่ด้านขวาของพระสงฆ์

๓. การปูลาดอาสน์สงฆ์ ให้ปูพรมหรือเสื่อด้านประธานสงฆ์ทับผืนต่อ ๆ ไปจนถึงท้ายอาสน์สงฆ์ ไม่ควรปูติดเป็นผืนเดียวกับที่นั่งสตรี และปูอาสนะเฉพาะพระสงฆ์แต่ละรูปอีกทีหนึ่ง

๔. จัดโต๊ะสำหรับวางเครื่องไทยธรรมไว้ด้านท้ายอาสน์สงฆ์

๕. จัดที่นั่งของประธานพิธีให้อยู่ต่ำกว่าที่นั่งพระสงฆ์รูปที่ ๑ เล็กน้อยหันหน้าเข้าหาพระสงฆ์

๖. จัดที่นั่งผู้ร่วมงานอื่น ๆ ไว้ด้านหลังประธาน

๗. จัดที่นั่งผู้ร่วมงานอื่น ๆ หันหน้าไปทางประธาน ให้ห่างจากโต๊ะประธานประมาณ ๑.๕๐ เมตร หรือ ๒.๐๐ เมตร ให้แถวยาวไปตามอาสน์สงฆ์หรือจัดที่นั่งผู้ร่วมงานอื่น ๆ หันหน้าเข้าหาพระสงฆ์เช่นเดียวกับประธาน แต่ต้องจัดแถวนี้ให้ต่ำกว่าแถวที่ประธานนั่ง ๑ แถว จัดยาวไปตามอาสน์สงฆ์

๘. การจุดธูปเทียนที่โต๊ะหมู่บูชา เพื่อบูชาพระรัตนตรัย เป็นกำหนดการแรกของการทำบุญทุกประเภท เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าพิธีได้เริ่มต้นแล้ว เจ้าภาพจึงควรเป็นผู้จุดเอง โดยจุดเทียน (จุดเล่มขวาพระหัตถ์ พระพุทธรูปก่อน) ก่อนธูป แล้วตั้งใจบูชาพระรัตนตรัย

การอาราธนา

การอาราธนา คือ การนิมนต์หรือการเชื่อเชิญให้พระสงฆ์ประกอบพิธีต่าง ๆ ในพิธีการทางพระพุทธศาสนา เช่น ให้ศีล เจริญหรือสวดพระพุทธรูปมนต์ แสดงพระธรรมเทศนา เป็นต้น ในการอาราธนาต่าง ๆ พิธีกร มรรคทายก หรือผู้ทำหน้าที่อาราธนา ต้องศึกษาขั้นตอนและคำกล่าวมาให้พร้อมว่าถึงขั้นตอนใดต้องกล่าวคำอาราธนาใด

๑. วิธีการปฏิบัติในการอาราธนา

การอาราธนาต่าง ๆ ไม่ควรกล่าวดังหรือเบาเกินไป นอกจากนั้น มีแนวการปฏิบัติ ดังนี้

๑) พิธีเจริญหรือสวดพระพุทธรูปมนต์ ถ้าพระสงฆ์นั่งบนอาสน์สงฆ์ เจ้าภาพ และผู้ร่วมพิธีนั่งเก้าอี้ ผู้อาราธนาเข้าไปยืนระหว่างเจ้าภาพกับแถวพระสงฆ์ตรงพระสงฆ์รูปที่ ๓ หรือ ๔ (นับจากท้ายแถว) หันหน้าไปทางโต๊ะหมู่บูชา ประนมมือน้อมไหว้พระพุทธรูป แล้วยืนประนมมือตั้งตัวตรง กล่าวคำอาราธนาศีล เมื่อรับศีลจบแล้ว ฟังน้อมไหว้แล้วยืนตั้งตัวตรงกล่าวคำอาราธนาพระปริตรต่อ จบแล้วน้อมไหว้อีกครั้งหนึ่ง แล้วถอยหลังออกไป ถ้าพระสงฆ์นั่งบนอาสน์สงฆ์ หรือบนอาสนะที่ต่ำก็ตาม แต่เจ้าภาพและผู้มาร่วมพิธีนั่งอยู่กับพื้น ผู้อาราธนาต้องเข้าไปนั่งคุกเข่าหน้าแถวพระสงฆ์รูปที่ ๒ หรือ ๓ (นับจากหัวแถว) กราบพระที่โต๊ะหมู่บูชาด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วประนมมือตั้งตัวตรง กล่าวคำอาราธนาตามแบบที่ต้องการ

๒) พิธีเจริญหรือสวดพระพุทธรูปมนต์ที่มีการแสดงพระธรรมเทศนา รวมอยู่ในพิธีนั้นและต่อเนื่อง พิธีกรหรือผู้นำกล่าวอาราธนาฟังอาราธนาศีล และอาราธนาพระปริตรเพื่อให้พระสงฆ์เจริญหรือสวดพระพุทธรูปมนต์เสร็จก่อน ซึ่งก่อนเริ่มพิธีแสดงพระธรรมเทศนา ประธานจะจุดเทียนส่องธรรมหรือเครื่องทองน้อยบูชาธรรม เมื่อองค์แสดงพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์แล้ว จึงกล่าวคำอาราธนาธรรม

๓) มีข้อสังเกตบางประการที่บางพื้นที่มีธรรมเนียมปฏิบัติแตกต่างกัน เช่น ในพิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม บางแห่งต้องอาราธนาธรรมก่อน แล้วพระจึงสวด ถ้าไม่อาราธนาพระจะยังไม่สวด ด้วยเหตุผลว่าพระอภิธรรม

พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมศพ ศาสตราจารย์พิเศษ ทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยุธยา

ที่พระจะสวดนั้นคือพระธรรมทั้งสิ้น แต่บางแห่งเมื่อขรวาสาสมาทานศีลเสร็จ พระก็สวดพระอภิธรรมเลยโดยไม่ต้องอาราธนาธรรม แล้วระหว่างอาราธนาธรรมหรือไม่อาราธนาธรรมแบบไหนถูกแบบไหนผิดกันแน่ แบบนี้จัดว่าเป็น **ค่านิยมพื้นถิ่น** ซึ่งโบราณจารย์ไม่นิยมก้าวก่ายกัน แต่หากว่าการอ่านคำว่า “พรหมา” ใน พรหมา จ โลกาศิปติ ว่าจะเป็น “พรหม - มา” หรือ “พฺร่า - มา” นี้จัดว่าเป็น**หลักวิชา**ที่สามารถตรวจสอบและตัดสินตามคัมภีร์ได้ว่า คำนี้อ่านว่าอย่างไร เป็นต้น ฉะนั้น ถ้าค่านิยมพื้นถิ่นเป็นแบบใดก็ไม่ควรตะตะต้อง แต่ถ้าผิดหลักวิชา สามารถช่วยกันแก้ไขให้ถูกต้องได้

๒. คำอาราธนาและคำกล่าวอื่น ๆ

๑) คำอาราธนาศีล ๕

การอาราธนาศีล ๕ เริ่มต้นหลังจากการบูชาพระรัตนตรัยแล้ว จากนั้นกล่าวคำอาราธนาศีล ดังนี้

มยฺ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขนฺตถาย ทิสฺรณฺเนน สห ปณฺจ สीलานิ ยาจาม
 ทุติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขนฺตถาย ทิสฺรณฺเนน สห ปณฺจ สीलานิ ยาจาม
 ตติยมฺปิ มยฺ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขนฺตถาย ทิสฺรณฺเนน สห ปณฺจ สीलานิ ยาจาม

นอกจากนี้ การอาราธนาศีล ๘ ให้เปลี่ยนคำว่า **ปณฺจ** เป็น **อฏฺฐ** และหากมีรับศีลคนเดียวให้เปลี่ยนคำว่า **มยฺ** เป็น **อหํ** และเปลี่ยนคำว่า **ยาจาม** เป็น **ยาจามิ** เมื่ออาราธนาศีลแล้วพระสงฆ์จะได้กล่าวนำสรณคมน์ ศีล ๕ และอานิสงส์การรักษาศีล ๕ (โดยย่อ) ให้อุบาสกอุบาสิกา กล่าวตามลำดับ ดังนี้

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ

ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ

ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ตติยมปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺณามิ
ตติยมปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺณามิ
ตติยมปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺณามิ

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
มฺุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิฯ

อิมานิ ปณฺจ สิกฺขาปทานิ
สีเลน สุคตฺติ ยนฺติ
สีเลน โภคสมฺปทา
สีเลน นิพฺพุตฺติ ยนฺติ
ตสฺมา สีลํ วิโสธเย ฯ

๒) คำอาราธนาพระปริตร

วิปตฺติปฏฺิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทฺุขวินาสาย ปริตฺตํ พฺรุธ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏฺิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตํ พฺรุธ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏฺิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย ปริตฺตํ พฺรุธ มงฺคลํฯ

๓) คำอาราธนาธรรม (แบบกรมการศาสนา)

พรหฺมา จ โลกธาปตี สหฺมปติ กตณฺชลี อนธิวัรํ อยาจถ
สนฺตีธ สฺตตฺตาปฺปรชฺกขชาติกา เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมี ปชฺช

๔) คำถวายสังฆทาน (สามัญ)

การกล่าวคำถวายสังฆทานให้ตั้ง นโม (๓ จบ) ก่อน จากนั้น กล่าวคำถวายสังฆทานพร้อมคำแปล ดังนี้

อิมานิ มยํ ภนฺเต, ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอนฺชยาม, สาธฺ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิกฺคณฺหาตุ อมฺหากํ, ทิฆรตฺตํ, หิตาย สุขายฯ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหาร พร้อมทั้งบริวารเหล่านี้ แต่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหาร พร้อมทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนานเทอญ.

มีข้อควรทราบบางประการ คือ ถ้ำถวายสังฆทานหลังเที่ยงวันไปแล้ว ไม่ควรมีอาหารสด ถ้าเป็นอาหารแห้ง ก็ไม่จำเป็นต้องประเคน เพราะไม่อำนวยแก่พระวินัยพระสงฆ์ ประเคนเฉพาะของฉันได้หลังเที่ยงวันและของควรแก่การบริโภค เช่น น้ำดื่ม น้ำปานะ เป็นต้น นอกจากนี้ การถวายสังฆทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ให้เปลี่ยนจากคำว่า ภตฺตานิ เป็น มตฺกภตฺตานิ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๖๐). *ศาสนพิธีและมารยาทไทย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทองย้อย แสงสินชัย. (๒๕๕๗). *พิธีกรควรรู้* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). สหธรรมิก.
- ธรรมะนะโม [namo125]. (๒๕๖๓, ๒๙ พฤษภาคม). “ปัญหาภิกษุณี คิดให้ ดีก็ไม่ยาก” สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). [วิดีโอ]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=d9C6me13hh4>
- บรรจบ บรรณรุจิ. (๒๕๕๙). *พุทธปาฐกถาจารย์ ดำเนินหรือเรื่องจริง* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (๒๕๕๓). *พุทธประวัติ* (พิมพ์ครั้งที่ ๕). สหธรรมิก.
- พระโสภิตวิริยาลังการ (วิที เขมาราโม). (๒๕๕๗). *วัฒนธรรมในการจัดโต๊ะ หมูบูชาตามแบบสมเด็จพระวันรัต (ทรัพย์ โฆสกมหาเถร)* (พิมพ์ครั้งที่ ๒) พิมพ์เนื่องในโอกาส ๘๔ ปี พระธรรมสิทธิเวที (ถมยา อภิจาโร). กรุงเทพฯ เวชสาร.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๖๑). *ตอบ ดร.มาติน: คลื่น อริยชน สตรีหลุดพ้น ขึ้นเหนือมหาพรหม* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ผลิตภัณ์.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา สังฆปริณายก. (๒๕๕๔). *บันทึกของศุภาสินี*. (พิมพ์ถวายเป็นปฏิการะ ในงานฉลองอายุวัฒนมงคล ๗ รอบนักษัตรสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (อมพโร) เจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๐). *คู่มือหลักสูตรธรรมศึกษา ชั้นโท*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (๒๕๕๕). *พุทธสาวก พุทธสาวิกา* (พิมพ์ครั้งที่ ๒) จัดพิมพ์ฉลองพุทธชยันตี ๒,๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า). ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (๒๕๖๑). *พระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก*. สยามปริทัศน์.

วิชาเบญจศีลและเบญจธรรม

บทที่ ๑

วินัย

ระเบียบวินัย

มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศ ตลอดจนระดับโลก การอยู่ร่วมกันในสังคม จึงต้องมีกฎเกณฑ์สำหรับปฏิบัติ ร่วมกัน เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของกันและกัน เป็นหลัก ประกันความปลอดภัย ด้านชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ครอบครัว ความเชื่อถือ และสติปัญญา หากสังคมสับสนวุ่นวายจะทำให้โอกาสในการดำเนินชีวิตที่ดี หายไป เหมือนห้องเรียนที่ไม่มีระเบียบ โตะเก้าอี้วางเกะกะ มีนักเรียนเดินกัน ไปมาในขณะที่ครูกำลังสอน นักเรียนที่เรียนอยู่ก็อาจจะฟังไม่รู้เรื่องและสับสน

กิจการต่าง ๆ ต้องอาศัยระเบียบวินัยมาจัดสรรทั้งสิ้น เช่น การผ่าตัด ศัลยแพทย์จะต้องการวินัยมาก จะต้องจัดระเบียบเครื่องมือที่ใช้ตามลำดับ การทำงานอย่างเคร่งครัด ต้องตกลงกันไว้ก่อนว่า ขั้นตอนใดจะใช้เครื่องมือ ใด และส่งเครื่องมือให้ถูกต้อง พยาบาลที่จัดเตรียมเครื่องมือต้องพร้อมและ ต้องจัดให้ถูกลำดับทุกอย่าง ผิดพลาดเพียงนิดเดียวก็ไม่ได้ เพราะงานนั้น ต้องดำเนินไปด้วยเวลาที่จำกัด และอยู่ในช่วงของความเป็นความตาย ฉะนั้น กิจการที่มีความสำคัญ มีความซับซ้อน มีความเป็นความตายเข้ามาเกี่ยวข้อง

ต้องมีวินัยที่เคร่งครัดมากขึ้น เมื่อพิจารณาในระดับสังคม หากสังคมไม่มีระเบียบ มีโจรผู้ร้าย มีขโมย มีการทำร้ายกัน มีความหวาดระแวงกิจการงานของสังคม การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ก็หมดความคล่องตัวหรือขัดข้องไปหมด

วินัยทำให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบ มีความคล่องตัว จะประกอบกิจการใดก็ได้ผล ดังนั้น การกำหนดวินัยจึงหมายถึงรวมถึงการตราบทบัญญัติ กฎหมาย ข้อบังคับ ข้อกำหนด หรือกฎใด ๆ ก็ตาม การกำหนดวินัยต้องคำนึงถึงความมุ่งหมายว่า วินัยนั้นมีความมุ่งหมายชัดเจนแล้วหรือไม่ที่จะช่วยให้ชีวิตและกิจการงานเป็นไปได้อย่างดี เมื่อเรากำหนดวินัยได้ดี โอกาสในการพัฒนาชีวิตจะเกิดขึ้น ความเป็นอยู่และกิจการต่าง ๆ จะเป็นไปด้วยความคล่องตัวและนำไปสู่จุดหมายดังตามที่ต้องการ

วินัยสัมพันธ์กับศีล

วินัยมีคำที่ใช้คู่กันคำหนึ่ง คือ **ศีล** ซึ่งในภาษาไทยนำไปใช้ในความหมายแคบ และบางครั้งก็แตกต่างกับคำว่า **วินัย** แท้ที่จริงศีลและวินัยเป็นคำที่คู่เคียงกัน ดังได้กล่าวข้างต้นว่า วินัย คือ การจัดวางความเป็นอยู่และการจัดระบบสังคมให้มีระบบระเบียบ เมื่อคนปฏิบัติตามวินัยจนเกิดเป็นคุณสมบัติเฉพาะบุคคล คือกลายเป็นความประพฤติตามปกติ คุณสมบัติที่เกิดขึ้นนั้นเรียกว่า ศีล ฉะนั้น วินัยจึงเป็นเครื่องฝึกคนให้มีศีล ผู้ที่มีศีลจึงผู้ที่มีวินัย หรือที่เรียกว่า คนมีวินัย

วินัยเป็นเรื่องภายนอกที่พระพุทธเจ้าทรงจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาหรือการพัฒนามนุษย์ โดยมีองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยที่การพัฒนามนุษย์ในระดับพื้นฐานหรือระดับพฤติกรรมนั้นเรียกว่า ศีล จะเห็นว่าวินัยกับศีลสัมพันธ์กัน พระพุทธเจ้าตรัสว่าวินัยหรือศีลคือแสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดั่งงาม และเป็นรุ่งอรุณของการศึกษา ดังที่ทรงอุปมาว่า เมื่อพระอาทิตย์จะอุทัยย่อมมีแสงเงิน แสงทองขึ้นมา ก่อนฉันใด ชีวิตที่ดั่งงามจะเกิดขึ้นโดยการถึงพร้อมด้วยศีลหรือความมีวินัยเป็นสิ่งที่บ่งบอกเบื้องต้นด้วยฉันนั้น ถ้าคนตั้งอยู่ในวินัยคือมีศีลแล้วก็เป็นสัญญาณว่ามนุษย์จะมีการพัฒนาและมีชีวิตที่ดั่งงามต่อไป

ความหมายของศีล

คำว่า ศีล มีความหมายหลายนัย นักวิชาการหลายท่านได้สรุปความหมายของศีลไว้ว่า ความสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาวาจาให้อยู่ในสภาวะปกติธรรมดา ไม่ใช่กายวาจาไปทำชั่วพูดชั่วก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น การทำกิจหน้าที่ประจำวันอย่างปกติธรรมดา การดำรงอยู่ในกรอบของกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ ในสังคมอย่างปกติ โดยการรักษากายและวาจามั่นคงอยู่ในสุจริตธรรม เช่น รักษาและปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เป็นต้น

ศีลคือการรักษาความปกติของมนุษย์

ความปกติเป็นสภาวะพื้นฐานของความสงบเรียบร้อยของทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต พระสงฆ์ก็มีปกติอย่างหนึ่ง ชาวบ้านก็มีปกติอย่างหนึ่ง คนประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้นว่า ครู ชาวประมง ก็มีปกติอย่างหนึ่ง หรือแม้แต่โจรก็มีปกติอย่างหนึ่ง สภาวะปกติของคนแต่ละกลุ่มนั้นไม่เหมือนกัน เช่น ชาวบ้านเวลาปลวกขึ้นบ้านก็แจ้งบริษัทกำจัดปลวกหรืออาจจะกำจัดด้วยตนเองโดยวิธีการต่าง ๆ แต่พระสงฆ์จะไปกำจัดด้วยตัวเองหรือสั่งให้ใครไปกำจัดเหมือนชาวบ้านนั้นก็ผิดปกติของพระสงฆ์ เวล่านักเรียนมาโรงเรียน ครูอบรมสั่งสอนก็ไม่ผิดปกติของครู ชาวประมงออกหาปลาก็ไม่ผิดปกติของชาวประมง โจรออกขโมยทรัพย์ตามบ้านเรือนต่าง ๆ ก็ไม่ผิดปกติของโจร แต่ถ้าครูไม่อบรมสั่งสอนนักเรียน ชาวประมงไม่ออกหาปลา โจรไม่ออกขโมยทรัพย์สินบ้านเรือนต่าง ๆ ก็ถือว่าผิดปกติ หรือแม้แต่ในฤดูฝน ฝนก็จะตกเป็นปกติ เป็นเหตุให้การเกษตรเจริญงอกงาม แต่หากว่าปีใดถึงฤดูฝนแล้วฝนไม่ตกปีนั้นก็กลายเป็นปีที่ผิดปกติไป เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความปกติดังกล่าวจัดเป็นศีลทั้งหมดหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น ชาวบ้านที่กำจัดปลวกที่ขึ้นบ้านเป็นปกติ ชาวประมงที่ออกหาปลาในทะเลเป็นปกติ โจรที่ออกขโมยทรัพย์สินตามบ้านเรือนต่าง ๆ เป็นปกติ เป็นต้น ความปกติเหล่านี้ไม่จัดว่าเป็นศีล เพราะศีลหรือความปกติในทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นปกติในทางที่ดี กล่าวคือ ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียนผู้อื่นทั้งร่างกาย ชีวิต หรือทรัพย์สิน

ฉะนั้น สังคมแต่ละสังคมประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่มหลายสถานะย่อมมีศีลหรือความปกติที่แตกต่างกันออกไป เช่น หมู่บ้านแห่งหนึ่งมีทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านอาศัยอยู่ พระสงฆ์มีศีล ๒๒๗ ข้อกำกับอยู่ ส่วนชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนก็มีศีล ๕ ข้อกำกับอยู่ พระสงฆ์จะฉันข้าวมีมือเย็นเหมือนชาวบ้านไม่ได้เพราะผิดศีลของพระสงฆ์ แต่ชาวบ้านสามารถกินข้าวมีมือเย็นได้โดยไม่ผิดศีล เป็นต้น จะเห็นว่าหมู่บ้านดังกล่าวแม้จะเป็นพุทธศาสนิกชนเหมือนกันแต่ก็ศีลที่กำกับแตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาในระดับสังคมไทยซึ่งไม่จำเพาะพุทธศาสนิกชน บ้านเมืองเรานั้นอยู่อาศัยโดยไม่จำกัดเชื้อชาติหรือศาสนา คนแต่ละกลุ่มก็มีประเพณีวัฒนธรรม หรือจารีตที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ บ้านเมืองจึงต้องตรากฎระเบียบหรือกฎหมายต่าง ๆ ขึ้นให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บ้านเมืองอยู่ในสภาวะปกติสุข ดังนั้น พระสงฆ์หรือชาวบ้านในหมู่บ้านดังกล่าวนอกจากจะมีศีลเฉพาะตนกำกับอยู่แล้วก็มีกฎระเบียบหรือกฎหมายของบ้านเมืองกำกับอยู่ด้วย ดังนั้น เมื่อมนุษย์อยู่ในสถานะหรือสังคมใด ก็ต้องรักษาความปกติของสถานะหรือสังคมนั้น และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น จึงจะทำให้ตนเองและสังคมเกิดสันติสุขตลอดไป

ความมุ่งหมายในการบัญญัติศีล

มนุษย์เกิดมาย่อมมีสภาพร่างกายและจิตใจที่แตกต่างกัน เปรียบเสมือนบ้านเรือน เป็นอภัยภตธรรม คือ ไม่จัดเป็นบุญเป็นบาป อย่างดีก็เพียงปรากฏให้เห็นอยู่ภายนอกเป็นของสวยของงามแตกต่างกันบ้างเท่านั้นสาระสำคัญอยู่ที่ผู้ที่อยู่ในบ้านเรือนนั้นว่าเป็นใคร เช่น ถ้าเป็นที่ประทับของพระราชอาชฎาธรรม สถานะนั้นก็เป็นพระราชวังอันพึงเคารพ ในทางตรงข้าม ถ้าเป็นที่อยู่ของโจรผู้ร้าย สถานะนั้นก็เป็นที่น่ารังเกียจไม่น่าเข้าใกล้ร่างกายก็เช่นเดียวกัน นอกจากธรรมะแล้วก็ไม่มีอะไรที่จะจัดแบ่งร่างกายให้ดีขึ้นสูงต่ำได้ ฉะนั้น ก็พึงทำตัวเราเป็นผู้ครอบครองร่างกายนั้นให้เป็นผู้มีธรรมะ อบรมคุณสมบัติให้สมบูรณ์ รู้จักเกื้อกูลผู้อื่น ทำชีวิตให้มีสาระไม่เสียเปล่าเพื่อให้สมควรแก่การครองอัตภาพ

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวางแบบแผนแห่งความประพฤติไว้เป็นพื้นฐาน การตั้งใจประพฤติตามบทบัญญัตินั้นเรียกว่าศีล เมื่อรักษาศีลให้บริบูรณ์แล้ว ก็จะมีแนวทางสำหรับประพฤติความดีและสามารถปฏิบัติตามธรรมอย่างอื่น ได้ยั่งยืนไม่แปรผัน ศีลจึงเป็นคุณธรรมพื้นฐานให้คนประพฤติดีให้คงที่ เปรียบ เหมือนการเขียนหนังสือครั้งแรกต้องอาศัยเส้นบรรทัดเป็นหลัก ตัวหนังสือ ที่เขียนจึงจะตรงบรรทัด เมื่อชำนาญแล้วก็เขียนไปได้ไม่ต้องมีเส้นบรรทัดฉนั้นใด เมื่อคนเริ่มจะประพฤติดี ไม่ได้ถืออะไรเป็นหลัก ใจไม่มั่นคง อาจเอนเอียงไปในทางทุจริตได้ เมื่อรักษาศีลให้บริบูรณ์จนเป็นปกติแล้ว ก็สามารถประพฤติ คุณธรรมอย่างอื่นได้อีกฉนั้น

บทที่ ๒

เบญจศีล

พระพุทธเจ้าทรงเห็นโทษที่มนุษย์เบียดเบียนกันทั้งร่างกาย ชีวิต และ ทรัพย์สิน โทษจากมุสาวาทหรือกล่าวคำเท็จ และโทษจากดื่มน้ำเมา ทำให้เกิดความประมาท จึงทรงบัญญัติเบญจศีลขึ้นเป็นข้อกำหนดเพื่อให้มนุษย์มีคุณธรรมพื้นฐานหรือมนุษยธรรมซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่มวลมนุษย์และสรรพสัตว์ให้สังคมอยู่กันโดยปกติสุข ข้อกำหนดนี้เรียกว่า สิกขาบท ๕ หรือนิยามเรียกกันเป็นสามัญว่า ศีล ๕ มี ๕ ข้อ ได้แก่ ๑) ปาณาติปาตา เวรมณี ๒) อทินนาทานา เวรมณี ๓) กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี ๔) มุสาวาทา เวรมณี และ ๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี ดังนี้

สิกขาบทที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี

สิกขาบทนี้ แปลว่า เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง คือเว้นจากการฆ่าสัตว์ คำว่า สัตว์ ในที่นี้หมายถึงมนุษย์และดิรัจฉาน ไม่ว่าจะเพศ วัย หรือขนาดใดก็ตาม ตลอดจนถึงกำลังปฏิสนธิอยู่ในครรภ์ เรียกว่าสัตว์ทั้งหมด การบัญญัติสิกขาบทข้อนี้ มุ่งให้มนุษย์มีความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่

ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตและร่างกาย ข้อดเว้นในสิกขาบท
ข้อนี้มี ๓ ประการ ได้แก่ การฆ่า การทำร้ายร่างกาย และทรมาน ดังนี้

๑. การฆ่า เป็นการทำให้ตาย จำแนกโดยเจตนาได้ ๒ ประเภท
ได้แก่ การฆ่าโดยจงใจ (สจิตตกะ) หมายถึง การฆ่าที่ผู้กระทำมีเจตนาจะฆ่า
เพราะโลภ ความพยาบาท หรือสาเหตุอื่นแล้วพยายามใช้อุบายหรือเครื่องมือ
ทำให้สัตว์ตาย เช่น ปล้นฆ่าเจ้าของบ้าน ช่มชู้แล้วฆ่า เป็นต้น และการฆ่า
โดยไม่จงใจ (อจิตตกะ) หมายถึง การฆ่าที่ผู้กระทำไม่ได้เจตนาแต่บังเอิญทำให้
สัตว์ตาย เพราะบันดาลโทสะ ปองกันตัว หรือไม่ได้ตั้งใจ เช่น การตีสั่งสอน
เพื่อให้ทลาบจำ แต่บังเอิญตีถูกจุดสำคัญทำให้สัตว์ตาย เป็นต้น

การฆ่าสำเร็จด้วยการกระทำ ๒ อย่าง คือ ฆ่าด้วยมือตนเอง
(สาหัตถิกประโยค) และสั่งให้คนอื่นฆ่า (อาณัติกประโยค) จะด้วยใช้เครื่องมือ
กลอุบาย ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า รับใช้ผู้อื่นไปฆ่า หรือแม้แต่การที่มนุษย์ฆ่าตนเอง
(อัตตวินิบาตกรรม) นับเป็นปาณาติบาต เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

๒. การทำร้ายร่างกาย เป็นการกระทำให้มนุษย์ได้รับความเจ็บปวด
ไม่ถึงตายแต่ได้รับความทุกข์ คือ อวัยวะของผู้นั้นเกิดความเสียหายจนสูญเสีย
สมรรถภาพ มีลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑) พิการ คือ ทำให้เสียอวัยวะ เช่น แขน ขา เป็นต้น

๒) เสียโฉม คือ ทำให้มีตำหนิตามร่างกายโดยเฉพาะใบหน้า ให้ความ
งามลดลงแต่ไม่ถึงกับพิการ เช่น สาดน้ำกรดที่หน้าจนทำให้เกิดตำหนิ
บนใบหน้า เป็นต้น

๓) ทำให้เจ็บลำบาก คือ ทำให้ทรมานการลำบากใจ ไม่ถึงกับเสียโฉม
แต่เสียความสำราญ

การทำร้ายร่างกายนับเป็นปาณาติบาต เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

๓. ทรมาน เป็นการทำให้ดิรัจฉานลำบากโดยไม่มีเมตตาปราณี
มีลักษณะ ๕ ประการ คือ

๑) ใช้การ คือ การใช้งานเกินกำลังและไร้ความปราณี เช่น ให้อาหาร
เข็นของหนัก ขณะใช้งานก็เข็นตี ไม่เลี้ยงดูตามสมควร ปล่อยให้หอดอยาก

ชูปหอม เป็นต้น จัดเป็นทรกรรม อย่างไรก็ตาม การใช้ดิรัจฉานที่เป็นพาหนะ หรือใช้งานตามปกติ เช่น เทียมเกวียน ไถนา ลากเข็น เป็นต้น นักปราชญ์ บางท่าน ไม่จัดเป็นทรกรรม เพราะถือว่าสัตว์เป็นพาหนะเป็นทรัพย์สินของมนุษย์ อย่างหนึ่ง แต่เจ้าของต้องดูแลเอาใจใส่บำรุงเลี้ยงดูตามสมควรด้วยความปราณี

๒) กักขัง คือ การผูก รััด หรือรั้งดิรัจฉานไว้ในที่คับแคบหรือไม่สามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้ จนอดอยากอดโรย จัดเป็นทรกรรม ส่วนดิรัจฉาน ประเภทที่เลี้ยงสัตว์ในกรงหรือผูกไว้เพื่อดูเพื่อชม ลักษณะนี้นักปราชญ์บางท่าน ไม่จัดเป็นทรกรรม แต่เจ้าของต้องบำรุงเลี้ยงดูให้เป็นสุขตามสภาพ

๓) นำไป คือ การนำดิรัจฉานไปผิดอิริยาบถหรือผิดธรรมชาติทำให้ได้รับความลำบาก เช่น ผูกมัดหรือหามสุกรโดยนำหัวลง หันเท้าขึ้น ทำให้สัตว์นั้นได้รับความทุกข์ทรมาน ตื่นรน เพราะเลือดไหลลงหัวต้องชูศีรษะไปตลอดทาง หรือนำปลาเป็น ๆ หลายตัวขังในช่องทับเปียดกั้น ปล่อยให้ ตื่นกระเสือกกระสน เป็นต้น จัดเป็นทรกรรม

๔) เล่นสนุก คือ การนำดิรัจฉานมาเล่นเพื่อความสนุกสนาน แต่ดิรัจฉานได้รับความลำบาก เช่น หักปีกตัดก้นขางหนึ่งปล่อยให้บินแล้ววิ่งไล่จับ นำประทัดมาผูกกับหางสุนัขแล้วจุดไฟให้สุนัขนั้นตกใจกลัววิ่งไป เป็นต้น จัดเป็นทรกรรม

๕) ผจญสัตว์ คือ การนำดิรัจฉานมาต่อสู้กันหรือแข่งขันพนันกันเพื่อความสนุกสนาน ไม่เห็นแก่ความทุกข์ของดิรัจฉาน เช่น ชนโค ชน กระบือ ตีไก่ กัดปลา เป็นต้น จัดเป็นทรกรรม

ทรกรรมนับเป็นปาณาติบาต เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

สิกขาบทที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี

สิกขาบทนี้ แปลว่า เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ คำว่า สิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ หมายถึง สิ่งของมีเจ้าของหวงแหนยึดถือกรรมสิทธิ์อยู่ สิ่งของหรือวัตถุทุกอย่างที่บุคคลสามารถเข้ายึดถือเป็นกรรมสิทธิ์ได้ซึ่งเรียกว่า ทรัพย์สิน สามารถจำแนกประเภทได้ ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) สังหาริมทรัพย์

หมายถึง ทรัพย์เคลื่อนที่ได้ ได้แก่ ทรัพย์ที่เคลื่อนได้เองเพราะมีวิญญาณ (สวิญญาณกทรัพย์) เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้น และทรัพย์ที่คนทำให้เคลื่อน (อวิญญาณกทรัพย์) เช่น สมุด ดินสอ ปากกา เงิน ทอง เป็นต้น และ ๒) อสังหาริมทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น ที่ดิน บ้านเรือน ที่ปลูกอย่างถาวรบนที่ดิน เรือกสวนไร่นา เป็นต้น ทรัพย์เหล่านี้มีเจ้าของถือกรรมสิทธิ์อยู่ เรียกว่า สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ คำว่า **เจ้าของ** หมายถึง ผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน คือมีสิทธิครอบครอง ใช้สอย เก็บผลประโยชน์ และจำหน่ายทรัพย์สิน เช่น ถ้าสร้อยทองคำเป็นของใคร คนนั้นก็เป็นเจ้าของ ถ้าที่ดินเป็นของหลวง (รัฐ) หลวงก็เป็นเจ้าของ เป็นต้น

ส่วนคำว่า **การถือเอา** หมายถึง การถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นไปจาก ความครอบครองของเจ้าของด้วยเจตนาทุจริตหรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า **ลัก** การลัก สำเร็จด้วยการกระทำ ๒ อย่าง ได้แก่ ๑) ลักด้วยตนเอง (สาหัตถิกประโยค) และ ๒) ใช้ให้คนอื่นลัก (อาณัติกประโยค) จะด้วยใช้ให้ลักด้วยวาจา บังคับ หรือสมยอม ก็ตาม นับเป็นอนินนาทาน เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

การบัญญัติสิกขาบทข้อนี้ มุ่งให้มนุษย์มีความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านสินทรัพย์และกรรมสิทธิ์ ข้อใดเว้นในสิ่งขาบทข้อนี้มี ๓ ประการ ได้แก่ การโจรกรรม การเลี้ยงชีพ อนุโลมโจรกรรม และกิริยาเป็นฉายาโจรกรรม ดังนี้

๑. **โจรกรรม** เป็นกิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยการขโมย จำแนกได้ ๑๔ วิธี คือ

๑) **ลัก** หมายถึง การเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการซ่อนเร้น มี ๓ วิธี ได้แก่ ๑) ขโมย คือ การลอบทำสิ่งที่ตนไม่มีสิทธิ์หรือไม่ได้รับอนุญาต ๒) ย่องเบา คือ การย่องเข้าไปลักของเขาเพื่อไม่ให้เจ้าของรู้ตัว และ ๓) ตัดช่อง คือ การลักลอบเข้าไปในบ้านผู้อื่นเพื่อลักของ

๒) **ฉก** หมายถึง การฉวยหรือชิงเอาโดยเร็วในเวลาที่เขาของเปลือแล้ว วิ่งหนีไป มี ๒ วิธี ได้แก่ ๑) วิ่งราว คือ การวิ่งเอาของแล้ววิ่งหนีไป และ ๒) ตีชิง คือ การทำร้ายเจ้าของทรัพย์แล้วแย่งเอาทรัพย์สินไป

๓) **กรรโชก** หมายถึง การชูเอาด้วยกิริยาท่าทางหรือพูด หรือที่นิยม

เรียกว่า ชู้ หรือ จี้ เช่น ชู้ว่าถ้าไม่ให้ หรือไม่บอกที่เก็บทรัพย์สินเงินทองจะฆ่าเสีย เป็นต้น

๔) ปล้น หมายถึง การยกพวกไปหักโหมแย่งชิงทรัพย์สินโดยที่เจ้าของไม่รู้ตัว การยกพวกที่ว่านั้นในทางกฎหมายต้องมีจำนวนตั้งแต่สามคนขึ้นไป จึงจะเรียกว่าปล้น

๕) ตู หมายถึง การกล่าวอ้างหรือทักท้วงเอาของผู้อื่นว่าเป็นของตัวเอง

๖) ฉ้อ หมายถึง โกง คือ การใช้อุบายหรือเล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงเอาของของผู้อื่นที่ตกอยู่ในมือตน นิยมเรียกว่า ฉ้อโกง เช่น รับฝากเงินเขาไว้ เมื่อเจ้าของมาขอคืน กลับปฏิเสธว่าไม่ได้รับเงินดังกล่าวไว้ เป็นต้น

๗) หลอก หมายถึง ทำให้เข้าใจผิดสำคัญผิดเพื่อเอาสิ่งของของผู้อื่น คือ การพูดปดนั่นเอง เช่น บางคนจะขอเงินเขาตรง ๆ เกรงว่าเขาจะไม่ให้ จึงพูดปดว่าตนจะเดินทางไปจังหวัดอื่น แต่ถูกขโมยทรัพย์สินจนหมดตัว จึงขอเงินค่ารถ ผู้ฟังสงสารเพราะหลงเชื่อจึงให้เงินค่ารถไป เป็นต้น

๘) ลวง หมายถึง การถือเอาสิ่งของของผู้อื่นโดยการใช้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อทำให้เจ้าของทรัพย์สินหลงผิด เช่น พ่อค้าแม่ค้าใช้ตาชั่งโกนน้ำหนักสินค้า เป็นต้น

๙) ปลอม หมายถึง การทำของไม่แท้หรือไม่จริงตามสภาพของสิ่งนั้น เพื่อให้หลงผิดว่าเป็นคนนั้นหรือสิ่งนั้น เช่น ทำธนบัตรปลอมเพื่อไปซื้อสินค้าหรือขายของปลอมปน เช่น ขายน้้ำผึ้งปนน้ำตาลเพื่อให้ได้ปริมาณมาก เป็นต้น

๑๐) ครอบงำ หมายถึง การยืมหรือกู้ทรัพย์สินของผู้อื่นแล้วยึดเอาเป็นของตน เป็นการฉ้อโกงอย่างหนึ่ง เช่น ยืมเงินเขาไปใช้แล้วไม่ยอมส่งคืน กู้หนีไปแล้วไม่ส่งต้นทุนและดอกเบี้ย เป็นต้น โดยนัยนี้ การลอบนำสินค้าหนีภาษีผ่านด่านภาษีศุลกากรก็เรียกว่า ครอบงำภาษี

๑๑) เบียดบัง หมายถึง การถือหรือยึดเอาเศษไว้เป็นประโยชน์ของตน คือ การกินเศษกินเลย เช่น ลูกจ้างเบียดบังเอากำไรเล็กน้อยของร้านเจ้านายมาเป็นของตนเสีย คือไม่ส่งกำไรเต็มเม็ดเต็มหน่วย ข้าราชการเบียดบังเวลาเล็ก ๆ น้อย ๆ ของทางราชการไว้ทำกิจส่วนตัว เช่น ใช้เวลาราชการขายของออนไลน์โดยไม่ทำงานราชการให้ลุล่วง เป็นต้น

๑๒) สับเปลี่ยน หมายถึง การถือเอาของของตนที่ด้อยค่ากว่าไปเปลี่ยนแล้วเอาสิ่งของของคนอื่นมาเป็นของตนแทน เช่น ตนจับสลากได้ของที่มีราคาน้อยแต่สับเปลี่ยนของที่ดีหรือมีราคาดีกว่ามาเป็นของตน เป็นต้น

๑๓) ลักลอบ หมายถึง การลอบกระทำหรือลอบนำสิ่งของที่ต้องห้ามในหรือนำเข้าประเทศ เช่น การต้มเหล้าเถื่อน การลอบนำสินค้าหนีภาษีเข้าประเทศ เป็นต้น โดยนัยนี้ สิ่งของต้องห้ามนั้นอาจเรียกว่า ของเถื่อนหรือสินค้าเถื่อน

๑๔) ยักยอก หมายถึง การเอาทรัพย์ของตนที่จะต้องถูกยึดเอาไว้ที่อื่น เช่น เป็นหนี้โดนฟ้องล้มละลาย ยักยอกทรัพย์ของตนมิให้ถูกขายทอดตลาดหรือตกเป็นของเจ้าหนี้ หรือเอาทรัพย์ของผู้อื่นที่อยู่ในความดูแลรักษาของตนไปโดยทุจริต เช่น เจ้าหน้าที่เก็บรักษาเงินของธนาคารยักยอกเอาเงินนั้นมาเป็นของตน เป็นต้น นอกจากนี้หมายรวมการเอาทรัพย์ที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของร่วมอยู่ด้วยมาเป็นของตนหรือบุคคลที่สามโดยทุจริต

วิธีการทั้ง ๑๔ อย่างนี้ เป็นการโจรกรรม ของที่ถูกโจรกรรมมาเรียกว่า **ของโจร** ผู้ใดกระทำ ผู้นั้นจึงเรียกว่า **โจร** นับเป็นอาชญากรรม เป็น การละเมิดสิทธิของผู้อื่น

๒. การเลี้ยงชีพอนุโลมโจรกรรม เป็นการแสวงหาทรัพย์สินในทางที่ไม่บริสุทธิ์ คือไม่ได้กระทำอย่างโจรกรรมโดยตรง แต่อนุโลมจัดเป็นการโจรกรรม จำแนกได้ ๓ วิธี คือ

๑) สมโจร หมายถึง การกระทำที่สนับสนุนการโจรกรรม คือรู้เห็นเป็นใจกับโจร เช่น รับซื้อของที่โจรกรรมมา หรือให้ที่หลบซ่อนตัวแก่โจร เป็นต้น ตลอดจนการกระทำอื่น ๆ ที่สนับสนุนให้โจรทำโจรกรรมได้

๒) ปอกลอก หมายถึง การคบหากับคนอื่นด้วยความไม่ซื่อสัตย์ คือทำให้เขาหลงเชื่อเพื่อหวังเอาทรัพย์สินเขา เมื่อเขาหมดทรัพย์สินสิ้นเนื้อประดาตัวแล้วก็เลิกคบ เช่น เห็นเพื่อนร่ำรวยก็ทำที่ผูกมิตรสมัครรักใคร่จนเขาตายใจเพื่อให้เขาบำรุงเลี้ยงดูตามสมควร เมื่อเขาตกทุกข์ได้ยากก็ห่างหนีตีจาก เป็นต้น

๓) รับสินบน หมายถึง การถือเอาทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่

เขาให้เพื่อให้ช่วยกระทำการใด ๆ ไม่ว่าจะการนั้นจะดีหรือไม่ดี โดยในที่นี้หมายถึง การไม่ดี เช่น ตำรวจรับสินบนจากประชาชนเพื่อให้ละเว้นการออกใบสั่ง ในข้อหาขับรถฝ่าไฟแดง เป็นต้น การรับสินบนนี้แม้จะได้ทรัพย์นั้นมาโดยที่เจ้าของเต็มใจแล้วจัดเป็นการเลียงชีพอนุโลมโจรกรรมเพราะเป็นการส่งเสริมให้คนกระทำความผิดกฎหมาย

วิธีการทั้ง ๓ อย่างนี้ อนุโลมจัดเป็นการโจรกรรม นับเป็นอทินนาทาน เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

๓. กิริยาเป็นฉاياโจรกรรม เป็นการทำทรัพย์ของผู้อื่นให้สูญหาย หรือเสียหาย หรือฉวยมาเป็นของตน ซึ่งต้องชดใช้คืน จำแนกได้ ๒ วิธี คือ

๑) ผลาญ หมายถึง การทำลายสิ่งหามทรัพย์ของผู้อื่น เช่น โค กระบือ สร้อย แหวน เงิน ทอง เป็นต้น ให้สูญหายหรือเสียหาย ทั้งด้วย โทสะ เช่น โกรธเขาจึงลอบเผาบ้านเขา หรือด้วยพยาบาท เช่น ผูกใจเจ็บจึง แอบไปปล่อยโคของเขาในคอกให้สูญหายไป หรือแม้ไม่มีเจตนาจะเอาทรัพย์ ของเขามาเป็นของตนเพียงแต่คะนองไปทำลายทรัพย์เขาให้เสียหาย เช่น นำหินไปขว้างปาเล่นแต่โดนกระजरถยนต์แตก เป็นต้น

๒) หยิบฉวย หมายถึง การถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความมั่งง่าย คือเอาสะดวกเข้าว่า ไม่ได้บอกให้เจ้าของรับรู้ เช่น บุตรหลานหยิบเงินญาติ ไปใช้ด้วยคิดว่าเป็นญาติของตน เพื่อนหยิบปากกาของเพื่อนอีกคนไปใช้ด้วย คิดว่าเพื่อนคนนั้นคงไม่ว่าอะไร เป็นต้น การถือเอาเช่นนี้หากญาติหรือเพื่อน ไม่พอใจเพราะถูกทำลายความไว้วางใจก็จัดเป็นโจรกรรม ต้องชดใช้แต่หากญาติ หรือเพื่อนพอใจคือไม่ได้ว่าอะไรก็นับว่าเป็นวิสาสะไม่จัดเป็นโจรกรรม คำว่า วิสาสะ หมายถึง ความคุ้นเคย ความสนิทสนม ถือว่าเป็นกันเอง เช่น เป็น ญาติกัน เป็นเพื่อนกัน เป็นต้น เรียกว่าคนวิสาสะกัน คนมีวิสาสะกันนี้อาจ ถือวิสาสะถือเอาสิ่งของคนเป็นกันเองไปใช้ได้โดยไม่ต้องบอกให้เจ้าของรู้ก่อน อย่างไรก็ตาม การถือวิสาสะที่ไม่จัดเป็นโจรกรรมนั้น มีลักษณะการถือที่ถูกต้อง กล่าวคือ เจ้าของทรัพย์เป็นผู้เป็นกันเองเคยสั่งอนุญาตไว้ เจ้าของทรัพย์ยังมีชีวิต อยู่ และทรัพย์ที่ถือเอาเป็นสิ่งที่เจ้าของไม่หวงหรือพอใจที่จะให้ ฉะนั้น หากถือวิสาสะที่ไม่อยู่ในลักษณะนี้จัดเป็นโจรกรรม

วิธีการทั้ง ๒ อย่างนี้ นับเป็นอนินนาทาน เป็นการละเมียดสิกขาบท
ข้อนี้

สิกขาบทที่ ๓ กาเมสุมิจจจาจารา เวมณี

สิกขาบทนี้ แปลว่า เว้นจากประพตติผิดในกาม คำว่า กาม หมายถึง
การรักใคร่กันในการร่วมสังวาส คือ มีเพศสัมพันธ์ ส่วนคำว่า มิจจจาจ
หมายถึง ความประพตติผิดในกาม คือ การล่วงละเมิด ลักลอบ หรือล่วงล้ำ
ทางเพศกับบุคคลต้องห้าม

การบัญญัติสิกขาบทข้อนี้ มุ่งให้มนุษย์มีความประพตติหรือดำเนิน
ชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่
ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน และไม่ทำลายสายตระกูลวงศ์
ผู้อื่น ข้อดเว้นของสิกขาบทข้อนี้มี ๒ ประเภท ได้แก่ ผู้หญิงต้องห้าม และ
ผู้ชายต้องห้าม ดังนี้

๑. ผู้หญิงต้องห้าม ผู้หญิงต้องห้ามของผู้ชายมี ๓ ประเภท คือ

๑) ผู้หญิงที่มีสามีแล้ว คือ ผู้หญิงที่อยู่กินกับชายในฐานะภรรยาสามี
จะได้ทำพิธีแต่งงานกันหรือไม่ก็ตาม จะได้จดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม และ
ได้อยู่กินเป็นสามีภรรยา กัน แม้แต่ผู้หญิงที่ผู้ชายเลี้ยงไว้เป็นอนุภรรยา ก็จัด
เป็นหญิงในประเภทนี้ โดยจะหมดภาวะผู้หญิงที่มีสามีแล้วก็ต่อเมื่อสามีเสียชีวิต
หรือหย่าขาดกับสามีแล้ว โดยนัยนี้ ผู้หญิงที่สามีถูกจองจำและยังไม่ได้หย่า
ขาดจากกันก็ยังคงอยู่ในฐานะเป็นหญิงต้องห้าม จนกว่าจะหมดสภาวะดังกล่าว

๒) ผู้หญิงที่มีผู้ปกครอง คือ หญิงสาวที่ไม่เป็นอิสระแก่ตนเพราะอยู่ใน
การปกครองดูแลของบุพการีหรือผู้อุปการะ ผู้หญิงประเภทนี้ถ้าผู้ชายต้องการ
ให้เป็นภรรยา ต้องติดต่อขอร้องจากผู้ใหญ่ให้ถูกต้องตามประเพณี โดยนัยนี้
การประพตติผิดในกามในต่อผู้หญิงประเภทนี้จึงเป็นการทำลายน้ำใจผู้ใหญ่
ทั้งฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย

๓) ผู้หญิงที่มีจารีตรักษา คือ ผู้หญิงที่มีศีลธรรม จารีต หรือกฎหมาย
คุ้มครองรักษา ซึ่งจำแนกได้ ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) ผู้หญิงที่เป็นญาติของตน คือ
ผู้หญิงที่อยู่ในสายเลือดเดียวกัน ได้แก่ นับขึ้น ๓ ชั่วคน เช่น ย่าทวด ยายทวด

ย่า ยาย มารดา เป็นต้น และนับลง ๓ ชั่วคน เช่น บุตรสาว หลานสาว เหลนสาว เป็นต้น ๒) ผู้หญิงที่อยู่ใต้บทบัญญัติของศาสนา คือ หญิงที่ประพฤติพรหมจรรย์ เช่น ภิกษุณี แม่ชี เป็นต้น และ ๓) ผู้หญิงที่กฎหมายห้ามไว้ เช่น ผู้หญิงยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้หญิงพิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

ผู้หญิงต้องห้าม ๓ ประเภทนี้ หากล่วงละเมิด ลักลอบ หรือล่วงล้ำทางเพศนับเป็นกาเมสุมิจจาจาร เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

๒. ผู้ชายต้องห้าม ผู้ชายต้องห้ามของผู้หญิงมี ๒ ประเภท คือ

๑) ผู้ชายอื่นที่นอกจากสามีของตน คือ ผู้ชายทุกคนนอกจากสามีตน เป็นชายต้องห้ามสำหรับหญิงที่มีสามีและยังอยู่กินกับสามี

๒) ผู้ชายที่มีจารีตรักษา คือ ผู้ชายที่มีศีลธรรม จารีต หรือกฎหมายคุ้มครองรักษาเช่นเดียวกับผู้หญิง จำแนกได้ ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) ผู้ชายที่เป็นญาติของตน คือ ผู้ชายที่อยู่ในสายเลือดเดียวกัน ได้แก่ นับขึ้น ๓ ชั่วคน เช่น ปู่ทวด ตาทวด ปู่ ตา บิดา เป็นต้น และนับลง ๓ ชั่วคน เช่น บุตรชาย หลานชาย เหลนชาย เป็นต้น ๒) ผู้ชายที่อยู่ใต้บทบัญญัติของศาสนา คือ ผู้ชายที่ประพฤติพรหมจรรย์ เช่น ภิกษุ สามเณร เป็นต้น และ ๓) ผู้ชายที่กฎหมายห้ามไว้ เช่น ผู้ชายยังไม่บรรลุนิติภาวะ ผู้ชายพิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

ผู้ชายต้องห้าม ๒ ประเภทนี้ หากล่วงละเมิด ลักลอบ หรือล่วงล้ำทางเพศนับเป็นกาเมสุมิจจาจาร เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

นอกจากนั้น แม้ประพฤติดิถีในกามระหว่างเพศเดียวกัน โดยการล่วงละเมิด ลักลอบ หรือล่วงล้ำทางเพศแม้ระหว่างเพศเดียวกัน เช่น เพศชายกับเพศชาย เพศหญิงกับเพศหญิง เป็นต้น ก็อนุโลมนับเป็นกาเมสุมิจจาจาร เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

สิกขาบทที่ ๔ มุสาวาทา เวมณี

สิกขาบทนี้ แปลว่า เว้นจากมุสาวาท คำว่า มุสา หมายถึง เท็จ คือไม่เป็นความจริง หรือโกหก ส่วนมากเข้าใจกันแต่ว่าคำพูดที่เป็นเท็จ แต่สิกขาบทข้อนี้หมายรวมถึงการกระทำที่เป็นเท็จด้วย

ความเท็จเกิดขึ้นได้ ๒ ทาง คือ **เท็จทางวาจา** หมายถึง พูดออกมาเป็นคำเท็จ คือ พูดไม่จริงหรือพูดปดเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เช่น ไม่รู้จักพูดว่ารู้ ไม่เห็นก็พูดว่าเห็น เป็นต้น และ**เท็จทางกาย** หมายถึง การแสดงกิริยาอาการอันเป็นเท็จ คือ ทำความเท็จด้วยร่างกาย เช่น เซียนจดหมายโกหกให้การเท็จ ทำหลักฐานปลอม ตีพิมพ์ข่าวเท็จเผยแพร่ เป็นต้น ตลอดจนการไปให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น สันนิษฐานในเรื่องที่ใช่ พักหน้าในเรื่องที่ไม่ใช่ เป็นต้น

การบัญญัติสิกขาบทข้อนี้ มุ่งให้มนุษย์มีความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จโกหกหลอกลวงตัดรอนผลประโยชน์หรือแกล้งทำลาย ชื่อดเว้นของสิกขาบทข้อนี้มี ๓ ประเภท ได้แก่ มุสา อนุโลมมุสา และปฏิสวาะ ดังนี้

๑. มุสา มี ๗ ประเภท คือ

๑) ปด หมายถึง การโกหกตรง ๆ นิยมเรียกว่า โปปด เช่น ไม่รู้จักบอกว่ารู้ ไม่เห็นก็บอกว่าเห็น ไม่มีก็บอกว่ามี เป็นต้น แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ ได้แก่ ๑) ส่อเสียด คือ การพูดเพื่อจะยุยงเขาให้แตกกัน ๒) หลอก คือ การพูดเพื่อจะโกงเขา ๓) ยอ คือ การพูดเพื่อจะยกย่องเชิดชูในเชิงประจบสอพลอ และ ๔) กลับคำ คือ การพูดแล้วเปลี่ยนคำพูด ไม่เป็นไปตามที่พูดไว้

๒) ทนسابาน หมายถึง การพูดโกหกเพื่อเน้นให้คนเชื่อโดยการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษตน เช่น สามีสาบานกับภรรยาว่าจะซื้อสัตว์ต่อภรรยาแต่นอกใจไปคบชู้กับหญิงอื่น เป็นต้น

๓) ทำเล่ห์กระเท่ห์ หมายถึง การอวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์เป็นอุบายลวงให้คนหลงเชื่อและนิยมยกย่อง ตนเพื่อแสวงหาลาภ เช่น อวดรู้วิชาคงกระพันว่าฟันไม่เข้ายังไม่ออก อวดวิชาเสน่ห์ยาแฝดว่าทำให้คนรักคนหลง อวดคุณวิเศษให้หายให้เบอร์ เป็นต้น

๔) มารยา หมายถึง การแสดงอาการหลอกคนอื่นเพื่อให้เขาหลงเชื่อ เช่น ไม่ป่วยก็แกล้งทำเป็นป่วย เจ็บน้อยก็แกล้งทำเป็นเจ็บมาก เป็นคนทุศีล ทำท่าทางให้เขาเห็นว่าเป็นคนมีศีล เป็นต้น

๕) ทำเลศ หมายถึง การพูดปดแบบมีเลศนัยหรือพูดเล่นสำนวน คือ พูดคลุมเครือให้ผู้ฟังคิดผิดเอาเอง เช่น เห็นคนวิ่งหนีเข้ามาเมื่อมีผู้มาถามว่า เห็นคนวิ่งหนีมาทางนี้ไหม ผู้ตอบไม่ยอมให้คนหนีถูกจับตัวแต่ตนไม่ยอมพูดโกหกตรง ๆ จึงย้ายที่ยืนแล้วพูดเล่นสำนวนว่า “ตั้งแต่มายืนที่นี่ไม่เห็นใครวิ่งมาเลย” เป็นต้น

๖) เสริมความ หมายถึง การพูดเสริมเกินความเป็นจริง คือ เรื่องจริงมีน้อยแต่คนพูดอยากจะทำให้คนฟังเห็นเป็นเรื่องใหญ่ จึงพูดหรือทำกิจการ ทำท่าทางให้ผู้ฟังเห็นเป็นเรื่องใหญ่โต เช่น เห็นไฟไหม้บ้านหลังหนึ่งแต่บอกคนอื่นว่าไฟไหม้หมู่บ้านหนึ่ง คนอื่นก็เข้าใจคลาดเคลื่อนว่าไฟไหม้ทั้งหมู่บ้าน หรือโฆษณาชวนเชื่อสรรพคุณสินค้าเกินความจริง เป็นต้น

๗) อ้าความ หมายถึง การพูดความจริงไม่หมด คือ ปกปิดความ บางตอนไว้เพื่อให้เข้าใจคลาดเคลื่อนเป็นอย่างอื่นโดยหวังจะปกปิดความผิดของตน เช่น นักเรียนกลับจากโรงเรียนแวะไปบ้านเพื่อน ชวนกันไปเที่ยวเล่น การพนันทำให้กลับบ้านดึก เมื่อผู้ปกครองถามว่าไปไหนมา ก็ตอบเพียงว่าไปบ้านเพื่อน เป็นต้น

มุสาทั้ง ๗ ประเภท นี้ นับเป็นมุสาวาท เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

๒. อนุโลมมุสา หมายถึง ถ้อยคำที่เป็นไปตามมุสา คือแม้ผู้พูดไม่ได้มุ่งจะโกหกผู้ใดเพียงแต่ต้องการให้ผู้ฟังเจ็บใจ จำแนกได้ ๒ ประเภท คือ

๑) เสียดแทง หมายถึง การพูดให้ผู้อื่นเจ็บใจโดยอ้างเรื่องไม่มีมูลความจริง มี ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) ประชด คือ การแกล้งทำหรือพูดแดกดันด้วยความไม่พอใจโดยการยกเขาให้สูงกว่าพื้นเพเดิม เช่น พูดว่าของแพงอย่างนี้เหมาะกับคนรวยอย่างเธอดีแล้ว เป็นต้น และ ๒) ด่า คือ การใช้ถ้อยคำว่าหรือตำหนิผู้อื่นให้เสียหาย หรือกดเขาให้ต่ำกว่าพื้นเพเดิมของเขาคำด่านั้นมักใช้คำหยาบหรือคำที่สื่อไปในทางที่ไม่ดี เช่น ตำหนิว่า เธอทำตัวแบบนี้ น่าจะมาจากช่องโจรแน่ ๆ เป็นต้น

๒) สับปลับ หมายถึง การพูดปดด้วยความคะนองปาก พูดกลับไปกลับมาหาความแน่นอนหรือความน่าเชื่อถือไม่ได้ แต่ผู้พูดไม่ได้ตั้งใจให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เช่น รับปากแล้วไม่ทำตามที่ได้รับนั้น เป็นต้น

อนุโลมมุสาทั้ง ๒ ประเภทนี้ แม้ไม่เป็นการพูดเท็จโดยตรงแต่นับเป็นมุสาวาท เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

๓. ปฏิสวระ หมายถึง การฝืนคำรับปาก คือ รับปากคนอื่นแล้วกลับใจไม่ทำตามที่ได้รับปากไว้ มี ๓ ประเภท คือ

๑) ผิดสัญญา หมายถึง การตกลงทำสัญญาร่วมกัน แต่ภายหลังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ทำตามข้อสัญญานั้น เช่น สัญญาว่าจะไม่นอกใจกัน แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปคบชู้ระหว่างคบกันอยู่ สัญญากันว่าเมื่อครบกำหนดสามเดือนแล้วจะคืนหนังสือแต่พอครบกำหนดก็ไม่ยอมคืน เป็นต้น อย่างไรก็ตามมีการตกลงอย่างหนึ่งที่ไม่นับเป็นปฏิสวระ คือ สัญญากันแล้วภายหลังมีเหตุจำเป็นไม่อาจทำได้ เช่น สัญญากันว่าเมื่อครบกำหนดสามเดือนแล้วจะคืนหนังสือเพื่อน เมื่อครบกำหนดก็ป่วย ไม่สามารถเดินทางมาได้ แต่แจ้งให้เพื่อนรับทราบ หรือตกลงกับครูที่ปรึกษาแล้วว่าจะไปพบ เมื่อถึงวันนัดพบมีความจำเป็นต้องไปงานศพญาติ แต่แจ้งให้ครูที่ปรึกษารับทราบแล้ว เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ไม่นับเป็นปฏิสวระ

๒) เสียสัตย์ หมายถึง การให้รับปากแก่ผู้อื่นฝ่ายเดียวว่าจะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ภายหลังบิดพลิ้วไม่ทำตามที่ได้รับปากไว้ เช่น ข้าราชการถวายสัตย์ปฏิญาณว่าจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตภายหลังกลับฝ่าฝืน หรือลอกรายงานเพื่อนแล้วรับปากครูว่าจะไม่ทำความผิดอีก แต่ภายหลังกลับลอกเหมือนเดิม เป็นต้น

๓) คินคำ หมายถึง การรับปากคนอื่นว่าจะให้แล้วไม่ให้ เช่น รับปากว่าจะให้ทุนการศึกษาแล้วไม่ให้ เป็นต้น

ปฏิสวระทั้ง ๓ ประเภทนี้ แม้ไม่เป็นการพูดเท็จโดยตรงแต่นับเป็นมุสาวาท เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

นอกจากนั้น มีคำพูดเท็จประเภทหนึ่งที่ไม่นับว่ามุสาวาทคือไม่เป็นมุสา อนุโลมมุสา หรือปฏิสวระ อย่างใดอย่างหนึ่ง นับเป็นช้อยกเว้น

เพราะแม้เป็นคำพูดเท็จแต่ผู้พูดไม่ประสงค์จะให้ผู้ฟังเชื่อ เรียกว่า **ยถาสัญญา** ผู้พูดไม่ละเมิดสิกขาบทข้อนี้ มี ๔ ประเภท ดังนี้

๑. **โวหาร** หมายถึง ชั้นเชิงหรือสำนวนแต่งหนังสือหรือคำพูดที่ใช้กันจนเป็นธรรมเนียม เช่น คำลงท้ายจดหมายที่ลงตามธรรมเนียมว่า ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง ความจริงไม่ได้นับถืออย่างยิ่งเลยหรืออาจไม่นับถือเลยก็ได้ แต่ก็ต้องทำตามธรรมเนียม เป็นต้น

๒. **นิยาย** หมายถึง เรื่องที่แต่งขึ้นซึ่งมีเนื้อเรื่องแตกต่างกับเรื่องจริง เช่น แต่งหรือเล่านิยายนิทานว่าต้นไม้พูดภาษาคน สัตว์พูดกับคน หรือเรื่องพิลึกอื่น ๆ อีกจำนวนมากที่ไม่ใช่เรื่องจริง เป็นต้น โดยผู้แต่งหรือผู้เล่าไม่ได้ตั้งใจจะโกหก

๓. **สำคัญผิด** หมายถึง การพูดไปเพราะเข้าใจผิด เช่น เข้าใจผิดว่าโรงเรียนหนึ่งเป็นโรงเรียนหญิงล้วนมาโดยตลอด ใครมาถามก็บอกว่าเป็นโรงเรียนหญิงล้วนแท้จริงเป็นโรงเรียนสหศึกษา เป็นต้น

๔. **พลั้ง** หมายถึง การพูดไปโดยไม่ทันคิด คือ จะพูดอย่างหนึ่งแต่เผลอปากพูดไปอีกอย่าง เช่น จะบอกว่าวันที่ยี่สิบเอ็ด แต่เผลอไปพูดว่ายี่สิบเจ็ด เป็นต้น

คำพูดเท็จทั้ง ๔ ประเภทนี้ จะเห็นว่าผู้พูดพูดไปตามธรรมเนียม ไม่ได้เจตนาพูดให้คนอื่นเข้าใจผิดจึงไม่นับเป็นมุสาวาท ไม่เป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

สิกขาบทที่ ๕ สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี

สิกขาบทนี้ แปลว่า เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยที่ทำให้เกิดความประมาท โดยนัยนี้ หมายถึงสิ่งเสพติดด้วย คำว่า **เมรัย** หมายถึง น้ำเมาที่เกิดจากหมักหรือแช่ คือน้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่น เช่น สาโท เหล้าดิบ เครื่องดื่มผสมสารแอลกอฮอล์ทุกชนิด เป็นต้น และคำว่า **สุรา** หมายถึง น้ำเมาที่เกิดจากการกลั่น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **เหล้า** ส่วนคำว่า **สิ่งเสพติด** ได้แก่ ฝิ่น และสิ่งเสพติดอย่างอื่น เช่น เฮโรอีน ยาบ้า ยาอี เป็นต้น เมื่อดื่มหรือเสพสิ่งเหล่านี้ในปริมาณมากจะมีอาการที่เรียกว่า **เมา** การบัญญัติ

สิกขาบทข้อนี้ มุ่งให้มนุษย์มีความประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาท ขาดสติสัมปชัญญะ

โทษของการดื่มสุราเมรัยมี ๖ ประการ ดังนี้

๑. ทำให้เสียทรัพย์สิน เพราะต้องเสียเงินซื้อและหากดื่มกับผู้อื่นก็ยิ่งเสียเงินซื้อมากขึ้น บางครั้งอาจต้องซื้อกับแกล้มอีกด้วย หากเมาจะทำให้ขาดสติอาจลุกลามถึงขั้นทำลายทรัพย์สินหรือร่างกายผู้อื่น และต้องชดใช้ค่าเสียหายให้ผู้อื่นด้วย เป็นต้น

๒. ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท เพราะคนที่เมมาถึงขั้นขาดสติ จะไม่สามารถควบคุมตนเองได้ อาจปลั่งพลาดพูดหรือกระทำสิ่งที่ไม่เหมาะสม เกิดการกระทบกระทั่งลงไม้ลงมือ ทำร้ายร่างกาย ตีรันฟันแทง หรือในที่สุดแม้ฆ่ากันตายเลยก็มี การกระทำเหล่านี้แม้คนในครอบครัวก็อาจได้รับผลกระทบเช่นกัน

๓. ทำให้เกิดโรค เช่น โรคหัวใจ ตับแข็ง โลหิตในสมองแตก โรคระบบประสาท เป็นต้น ซึ่งอาจส่งผลถึงขั้นเสียชีวิต

๔. ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง ถูกเหยียดหยามและตำหนิติเตียนว่าเป็นคนขี้เหล้าเมายาหรือขี้คุก เพราะไปพูดและทำสิ่งที่ไม่ดี หรือทำสิ่งที่ไม่ดี เช่น ขับรถชนคนตาย ทะเลาะวิวาท หรือกระทั่งถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย เป็นต้น

๕. ทำให้ไม่รู้จักรถกาย เพราะเมื่อเมาแล้วอาจกล้าทำในสิ่งที่ไม่กล้า เช่น แก้วผ่ากลางถนน เอะอะโวยวายตามที่สาธารณะ เป็นต้น

๖. ทำให้บั่นทอนกำลังปัญญา คือ สมองมีงง จะคิดจะสั่งการอะไรก็เฉื่อยชา หลงลืมได้ง่าย หรือในที่สุดสติอาจฟื้นเพื่อนได้

โดยนัยนี้ ทางพระพุทธศาสนาจึงจัดสิกขาบทข้อนี้เป็นข้อที่ไม่ควรละเมิดที่สุด เพราะเป็นเหตุให้เกิดความประมาทซึ่งอาจทำให้เกิดการละเมิดสิกขาบทข้ออื่น ๆ ได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความหมายของสุราเมรัยจะเห็นว่าสิ่งเสพติดไม่จัดอยู่น้ำเมาดังกล่าว เหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติสิ่งเสพติดเข้าในสิกขาบทข้อนี้ เนื่องจากสิ่งเสพติดยังไม่มีในสมัยพุทธกาล

อย่างไรก็ตาม พระพุทธองค์ทรงวางหลักที่เรียก **มหาประเทศ** ไว้เป็นหลักอ้างอิงเทียบเคียงว่า สิ่งใดที่ไม่ได้ทรงห้ามไว้หรือไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ ถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งไม่ควรก็จัดเป็นสิ่งไม่ควร หรือถ้าเป็นสิ่งที่ควรก็จัดเป็นสิ่งที่ควร ด้วยเหตุนี้ ในทางบ้านเมืองได้จัดสิ่งเสพติดเป็นสิ่งที่ไม่ควรคือเป็นเหตุให้ผู้เสพเกิดความประมาททั้งยังผิดกฎหมายทั้งผู้ค้า ผู้เสพ และผู้ครอบครอง ดังนั้น ผู้เสพฝิ่น และสิ่งเสพติดอย่างอื่น เช่น เฮโรอีน ยาบ้า ยาอี เป็นต้น จึงนับเป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้

การดื่มน้ำเมาประการหนึ่งที่เป็นข้อยกเว้น คือ ไม่นับเป็นสุราเมรัย มัชชปมาทัฏฐฐาน คือ น้ำเมาที่ผสมในอาหาร เพื่อจะแก้กลิ่นคาวหรือชุกกลิ่นขุรส ถ้าสีกลิ่นรสของไม่ปรากฏ เรียกว่าเป็น**อภัพพาริก** ไม่นับเป็นการละเมิดสิกขาบทข้อนี้ นอกจากนี้ ทางการแพทย์มีการใช้สิ่งเสพติดเพื่อบำบัดผู้ป่วย เช่น แพทย์ฉีดยาฝิ่นเพื่อบรรเทาอาการปวด เป็นต้น การที่แพทย์กระทำเช่นนี้เป็นการใช้สิ่งเสพติดเพื่อเป็นยา ไม่ได้เพื่อผู้อื่นตั้งอยู่ในความไม่ประมาทด้วยเหตุนี้ จึงไม่นับเป็นการส่งเสริมให้ผู้ป่วยละเมิดสิกขาบทข้อนี้

มนุษย์ควรรักษาเบญจศีล เพราะเป็นระเบียบวินัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญ ถ้ามนุษย์เรามีพื้นฐานคือมีศีลบริสุทธิ์สมบูรณ์ดีแล้ว ก็สามารถพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นได้ ในทางตรงกันข้าม หากเป็นผู้ไม่มีศีล จะทำอะไรก็ไม่เจริญงอกงาม ฉะนั้น มนุษย์ควรรักษาสิกขาบทห้าข้อนี้ เพื่อให้สังคมอยู่ด้วยกันปกติสุข และเป็นระเบียบเรียบร้อยสืบไป

บทที่ ๓

วิริติและอานิสงส์ของการรักษาศีล

วิริติ

คำว่า **วิริติ** มีความหมายเหมือนกับคำว่า **เวรเมถิ** คือ ความตั้งใจงดเว้นจากการละเมิดศีล เพราะการรักษาศีลไม่ใช่เพียงแค่งดการเบียดเบียนผู้อื่นทางร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สินเท่านั้น กล่าวคือ แม้บางครั้งคนที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นอาจเป็นเพราะยังไม่มีโอกาส เช่น นักโทษที่ถูกคุมขังยังไม่มีโอกาสออกไปทำร้ายหรือขโมยของใคร ก็ไม่อาจเรียกว่าคนมีศีล เป็นต้น เนื้อหาของการรักษาศีลจึงอยู่ที่เจตนาและความตั้งใจสมาทานคือตั้งใจรับไปปฏิบัติ ฉะนั้น เจตนาและความตั้งใจงดเว้นจากความชั่ว เรียกว่า **วิริติเจตนา** จำแนกได้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. **สัมปัตตวิริติ** หมายถึง การงดเว้นเมื่อประสบซึ่งหน้าหรืองดเว้นได้ทั้งที่มีโอกาส คือ ไม่ได้สมาทานหรือไว้ปฏิญญาว่าตนละเว้นจากละเมิดสิกขาบทข้อนั้น ๆ เช่น เมื่อเห็นยุงกัดอยู่ที่แขนพอที่จะตบตีฆ่าให้ตายได้ เห็นเงินผู้อื่นหล่นจากกระเป๋าเขาพอที่จะลักได้ แต่ก็งดเว้นไม่ฆ่าไม่ลัก เป็นต้น

๒. **สมาทานวิริติ** หมายถึง การงดเว้นด้วยการสมาทานคือตั้งใจรับไปปฏิบัติ กล่าวคือ ได้ตั้งใจไว้ก่อนแล้วว่า จะงดเว้นสิกขาบทข้อนั้น แม้เมื่อมีโอกาสที่จะทำชั่วก็งดเว้นตามที่ตั้งใจไว้

การสมาทานศีลนั้นจะสมาทานด้วยตนเองโดยการตั้งใจว่าตนจะงดเว้นจากการละเมิดสิกขาบทข้อนั้น ๆ เองก็ได้ หรือจะสมาทานด้วยการรับจากผู้อื่นซึ่งเป็นผู้ทรงศีล เช่น ภิกษุ สามเณร เป็นต้น ก็ได้ โดยการสมาทาน จะกำหนดเวลาเฉพาะหรือไม่กำหนดเวลาคือตั้งใจปฏิบัติตลอดชีวิตก็ได้ เช่น จะสมาทานศีล ๕ ทุกวันพระ หรือตั้งใจจะไม่ละเมิดสิกขาบทข้อ ๕ ตลอดพรรษานี้ เป็นต้น

๓. **สมุจเจทวิริติ** หมายถึง การงดเว้นได้เด็ดขาด ซึ่งเป็นวิถีของ อริยบุคคล

อานิสงส์ของการรักษาเบญจศีล

การรักษาเบญจศีลมีอานิสงส์หรือประโยชน์อย่างน้อย ๓ ประการ ดังนี้

๑. **ศีลพาไปสู่สุคติ** (สีเลน สุคตฺติ ยนติ) คำว่า **สุคติ** มีสองระดับในภาษาบาลีความหมายระดับใกล้เคียง คือ หมายถึงทางดำเนินที่ดี กล่าวคือ คนรักษาศีลจะมีทางชีวิตที่ราบรื่น ดำเนินชีวิตสะดวกสบาย ประกอบอาชีพได้คล่องตัวไม่ต้องโทษคดีต่าง ๆ เป็นต้น ถ้าพิจารณาดูว่าครูที่สอนหนังสือเป็นปกติ ชาวบ้านที่กินข้าวมือเย็นเป็นปกติ จะต้องต้องโทษคดีต่าง ๆ หรือไม่ คำตอบคือไม่ได้โทษ เพราะคนเหล่านี้ปฏิบัติการเช่นนั้นบนพื้นฐานการไม่เบียดเบียนผู้อื่นเป็นปกติ แต่ในภาษาไทยนั้นนิยมให้ความหมายระดับใกล้เคียง คือ หมายถึง ภูมิที่ถือว่าไปเกิดแล้วมีความสุขความสบายโดยมุ่งเน้นตอนปั่นปลายของชีวิต กล่าวคือ คนที่ไม่รักษาศีล จิตใจจะระส่ำถึงแต่สิ่งที่ไม่ดี ไม่สามารถมีธรรมที่เข้มแข็งมาเป็นหลักให้แก่จิตใจและระคองสติไว้ไม่ได้ จิตใจหลงไหลพินเพื่อน เมื่อตายก็จะตายอย่างไรสดีแล้วไปสู่ทุคติ คือ นิรยคติ ตีรัจฉานคติ หรือ เปตคติ ในขณะที่คนรักษาศีล มีจิตใจตั้งมั่น มีสติได้ง่าย ไม่หลงไหล เมื่อตายก็จะตายอย่างมีสติ แล้วไปสู่สุคติ คือ มนุษยคติหรือเทวคติ

๒. **ศีลทำให้มีโภคทรัพย์** (สีเลน โภคสมุปทา) ศีลทำให้ผู้ที่รักษาบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สิ่งของที่ใช้อุปโภคบริโภค เมื่อคนที่มีศีลนั้นอาศัยความไม่ประมาทเป็นเหตุ คือ ไม่เอาเวลาไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขต่าง ๆ เช่น เล่น

การพนัน คีบสุราเมรัย เป็นต้น ทำให้มีเวลาขยันทำงาน ด้วยเหตุนี้ ทรัพย์ที่มีอยู่เดิมก็ไม่รั่วไหลออกไป ทรัพย์ที่ชวนขายขยันทำมาหากินก็เพิ่มพูนยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ถ้าหากพิจารณาสังคมในวงกว้างจะเห็นว่าองค์กรต่าง ๆ ล้วนต้องการบุคลากรที่มีศีล คือ มีความประพฤติทั้งกายวาจาเรียบร้อย ดังนั้น ในการสมัครเข้าทำงาน ผู้มีศีลย่อมอาจได้รับการพิจารณาก่อน หรือแม้แต่บุพการีที่มีทรัพย์สมบัติ เมื่อถึงคราวที่จะมอบทรัพย์นั้นให้แก่ทายาท ย่อมต้องพิจารณาเลือกสรรผู้มีศีล มีธรรม เพื่อความมั่นใจว่าผู้นั้นจะสามารถรักษาทรัพย์สมบัติที่มอบให้ได้ และสามารถใช้จ่ายทรัพย์นั้นไปทำประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เป็นต้น

๓. ศีลช่วยดับทุกข์ (ศีเลน นิพพตฺติ ยนฺติ) ศีลช่วยให้ดับทุกข์ได้ทั้งส่วนผลและส่วนเหตุ การดับทุกข์ในส่วนผลนั้นมีได้หมายถึงความทุกข์ประจำสังขารทั่วไป เช่น ปวดหัว ตัวร้อน ปวดฟัน เป็นต้น แต่หมายถึงความทุกข์กายทุกข์ใจที่เกิดเป็นผลจากการไม่รักษาศีล ยกตัวอย่างเช่น คนไม่รักษาศีลจะคอยทำลายชีวิตสัตว์ (ฆาตกร) ก็ต้องหวาดระแวงใจไม่กล้าออกไปไหน เพราะกลัวถูกตำรวจจับ คนที่คอยจับจ้องลักษณะโมฆะของของผู้อื่นตลอดจนในสังคมคอยเบียดบังสมบัติของหลวงหรือภาษีประชาชน (โจร) ก็ต้องคอยหวาดกลัวว่าเจ้าของหรือทางการจะจับไปดำเนินคดี หรือคนที่โกหกคู่ครองของตนว่าไปทำงานแต่แท้จริงแล้วไปเที่ยวอยู่กับหญิงหรือชายอื่นหรือแม้แต่คนที่มีคู่ครองแล้ว (ชู้) ก็ต้องคอยระแวงว่าคู่ครองของตนจะจับได้จนไปถึงทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าทั้งฆาตกร โจร หรือชู้ จะต้องใช้ชีวิตอย่างหวาดระแวงใจว่าตำรวจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะให้บทลงโทษตามแต่ความผิดอย่างไร ดังนั้น หากคนรักษาศีลหรือรักษากายวาจาให้เป็นปกติเรียบร้อยดีงามแล้วความทุกข์ในส่วนผลนี้จะไม่เกิดขึ้น

ส่วนการดับทุกข์ในส่วนเหตุ ต้องประพฤติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา จะเห็นว่าไม่เพียงแค่มีสีลอย่างเดียวจึงจะดับทุกข์ในส่วนเหตุได้ แต่การดับทุกข์ในส่วนนี้จำเป็นต้องมีศีลเป็นรากฐานเบื้องต้น เพราะศีล ทำให้คนมีความประพฤติดีงามเป็นปกติ ทำให้ใจเป็นปกติหรือมีความสุข ถ้าหากคนรักษาศีลดีจะมีความสุขชื่นใจ มีปิติ เอิบอímใจว่า ตนได้ประพฤติดีงามจากการรักษาศีล จิตใจก็พลอยสบายเป็น สมาธิ ได้ง่าย และจะพาให้เกิดปัญญา ได้ด้วย อุปมาเหมือนกับคนจะเด็ดผลไม้ที่อยู่ที่สูงตนเองก็จะเด็ดเองไม่

ได้ ศิลปินเปรียบเหมือนที่ยืนหรือพื้นเหยียบ ถ้าไม่มีที่ยืนหรือพื้นเหยียบก็จะไปเด็ดผลไม้ไม่ได้ แต่ลำพังเฉพาะที่ยืนหรือพื้นเหยียบอย่างเดียวก็หาพอไม่จำเป็นต้องมีอุปกรณ์หรือบันไดที่จะเหยียบยันขึ้นไปตลอด หรือแม้แต่ปีนขึ้นไปด้วยตนเองก็อาศัยต้นไม้เป็นพื้นเหยียบ พอถึงก็เอื้อมมือถึงแล้วเด็ดได้ผลไม้ได้ในที่สุด กำลังแขนที่จะเด็ดนั้นเปรียบเหมือนสมาธิ ส่วนเครื่องมือที่ใช้หรือแขนของเรานั้นเปรียบเหมือนปัญญาเป็นตัวทำให้สำเร็จด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงอุปมาว่า ศิลปินเปรียบเหมือนรากฐานการกิจการงานต่าง ๆ รวมถึงการดับทุกข์ให้สำเร็จ เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้ไตรสิกขาข้ออื่นแสดงออกอย่างสามัคคี ถ้าหากประมาทรักษาศีลอย่างเดียว การดับทุกข์ก็ไม่สำเร็จ

โดยนัยนี้ เบลูจศิลปะจึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานพื้นฐานของความประพฤติของมนุษย์สำหรับรักษาสภาพสังคมให้อยู่ในภาวะเกื้อกูล เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีงามและการพัฒนาที่สูงขึ้นไป

บทที่ ๔

เบญจธรรม

ดังที่ทราบแล้วว่า พระพุทธศาสนาถือว่าความจริงที่เป็นเหตุเป็นผลกันของสิ่งทั้งหลายเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิดก็ตาม ธรรมชาติก็เป็นธรรมดาอยู่อย่างนั้น ความจริงนี้เรียกว่า **ธรรม** เมื่อพระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้ว จึงนำความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาตินี้มาทรงประกาศเผยแผ่ให้เข้าใจง่ายโดยการจัดตั้งระบบระเบียบเป็นกฎในหมู่มนุษย์เรียกว่า **วินัย** โดยนัยนี้ พระศาสนาที่ทรงจัดตั้งขึ้นจึงเรียกว่า **ธรรมวินัย**

ลักษณะและความสำคัญของธรรม

ด้วยเหตุที่ธรรมมีอยู่แล้วในธรรมชาติจึงไม่เป็นของเก่าล้ำสมัย เพราะประกอบด้วยเหตุผล สามารถทดลอง ค้นคว้า หรือพิสูจน์ได้ และให้ประโยชน์แก่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ จึงเป็นสิ่งที่ใช้ได้และเหมาะสมแก่ยุคสมัย ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมีจำนวนมากแม้จะจำแนกด้วยเกณฑ์ใด ๆ แต่ธรรมทั้งหลายก็สรุปลงที่**ความไม่ประมาททางกาย วาจา และใจ** คือมีสติสัมปชัญญะกำกับในการทั้งปวง

อย่างไรก็ดี สารสำคัญของธรรมอยู่ที่การนำธรรมไปใช้ตามฐานะหรือบทบาทของตน ซึ่งพระพุทธศาสนาได้จัดวางเป็นระบบระเบียบไว้แล้ว ผู้ประพฤติธรรมแห่งตนจะได้รับอานิสงส์หรือประโยชน์มากมาย เช่น หากพระมหากษัตริย์ทรงศัพทราชาธรรมแล้ว บ้านเมืองก็จะร่มเย็นเป็นสุข ผู้นำผู้ปกครองที่เจริญด้วยพรหมวิหารธรรมสังคมนั้นก็จะมีความสุข เป็นต้น กล่าวเฉพาะคฤหัสถ์ พระพุทธศาสนาวางหมวดธรรมหมวดหนึ่งไว้เป็นแนวสำหรับประพฤติเพื่อความเป็นกัลยาณชนหรือคนดี หมวดธรรมนี้เรียกว่า **เบญจธรรม**

เบญจธรรม

เบญจธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **เบญจกัลยาณธรรม** แปลว่า ธรรมอันงาม เป็นธรรมที่นักปราชญ์ยุคหลังพุทธกาลได้นำธรรมบางข้อที่เข้าคู่กันกับสิกขาบทหรือศีล ๕ นั้น มาจัดวางเป็นหมวดขึ้น สำหรับแนะนำให้คฤหัสถ์ปฏิบัติคู่กันไปกับเบญจศีล โดยนัยนี้ **เบญจศีล** จึงนับว่าเป็นข้อห้าม ส่วน **เบญจธรรม** นับว่าเป็นข้อควรปฏิบัติ หัวข้อของเบญจธรรมนั้นเรียงตามลำดับเข้าคู่กับศีล ๕ คือ ๑) เมตตาและกรุณา ๒) สัมมาอาชีวะ ๓) กามสังวร ๔) สัจจะ และ ๕) สติสัมปชัญญะ

เบญจธรรมข้อ ๑ เมตตาและกรุณา

เมตตาและกรุณาเป็นหนึ่งในหลักพรหมวิหารธรรม ๔ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่เป็นท่าทีของจิตใจ คือ จะทำให้บุคคลแสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง โดยสอดคล้องกับสถานการณ์ทั้ง ๔ ที่ประสบ คำว่า **เมตตา** หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข ส่วนคำว่า **กรุณา** หมายถึง ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นทุกข์และคิดหาทางช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ของผู้อื่น ฉะนั้น **เมตตาและกรุณา** จึงหมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี ความสงสาร และความต้องการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

เมตตาและกรุณานั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สถานการณ์ที่ผู้อื่นประสบมี ๔ สถานการณ์ ได้แก่ ๑) สถานการณ์ที่ผู้อื่นอยู่เป็นปกติ

๒) สถานการณ์ที่ผู้อื่นตกต่ำเดือดร้อน ๓) สถานการณ์ที่ผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือก่อปรด้วยความดีงาม และ ๔) สถานการณ์ที่ผู้อื่นประพฤติผิดหรือละเมิดธรรม เมื่อผู้อื่นประสบสถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ มนุษย์ผู้มีธรรมจะมีท่าทีของจิตใจแสดงออกตามพรหมวิหารธรรม โดยเฉพาะเมตตาจะมีท่าทีในสถานการณ์ที่ ๑ และกรุณาจะมีท่าทีในสถานการณ์ที่ ๒ ดังนี้

๑. สถานการณ์ที่ผู้อื่นอยู่เป็นปกติ เราก็มี่ เมตตา คือความเป็นมิตรไมตรี ความมีน้ำใจ ปราบปราม ติ ต้องการให้เขามีความสุข ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต่อคนใกล้ตัว ขยายไปจนถึงความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์หรือต่อสังคม เมตตาเป็นคุณธรรมพื้นฐานของจิตใจประการแรกที่ต้องมี ซึ่งใช้ในยามปกติ คือ เมื่อผู้อื่นอยู่ในสภาวะปกติ ไม่ทุกข์ร้อน เราก็มี่เมตตาปรารถนาดี คิดหาทางสร้างสรรค์ความสุขความเจริญให้แก่เขาสม่ำเสมอ เช่น บิดามารดาบำรุงเลี้ยงดูบุตรเพื่อหวังให้เจริญเติบโตในภายหน้า หรือการที่เราเลี้ยงสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัข แมว โดยการให้อาหารหรือให้ที่อยู่ที่เหมาะสม เป็นต้น

๒. สถานการณ์ที่ผู้อื่นตกต่ำเดือดร้อน เราก็มี่ กรุณา คือ รู้สึกหวาดหวั่นตามความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหาของผู้อื่น และต้องการช่วยเหลือให้เขาพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น เช่น บิดามารดาบำรุงเลี้ยงดูบุตรเป็นปกติ แต่วันใดวันหนึ่งบุตรเกิดป่วยไข้ขึ้นมากก็จะพลอยเดือดร้อนใจไปด้วย ทั้งยังต้องช่วยบำบัดรักษาด้วยการหายามารักษา ตลอดจนพาไปพบแพทย์ หรือหากเราเพิกเฉยเดินไปพบสุนัขกำลังไล่กัดแมวอยู่ ก็เกิดความสงสารว่า สัตว์ตัวใดตัวหนึ่งจะได้รับบาดเจ็บถึงตายได้ จึงเข้าไปขัดขวางด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นต้น

จะเห็นว่า กรุณานี้ต่างไปจากเมตตา คือ เมตตาใช้ในยามปกติ แต่เมื่อยามผู้อื่นตกต่ำลงไปกลายเป็นเดือดร้อนเป็นทุกข์ เราก็มี่กรุณาใฝ่ใจช่วยบำบัดทุกข์ให้

ผู้มีเมตตาและกรุณายอมเห็นการเบียดเบียนผู้อื่นเป็นสิ่งไม่ดี จึงไม่ปรารถนาที่จะทำลายชีวิตและร่างกายผู้อื่น ในยามที่ผู้อื่นไม่เดือดเนื้อร้อนใจก็ปรารถนาเกื้อกูลกันและให้มีความสุขยิ่งขึ้น ยามที่ผู้อื่นตกทุกข์ได้ยากก็พลอย

หวั่นไหวไปด้วยและช่วยเหลือเกื้อกูลให้ผ่านทุกขนั้นไปได้ ฉะนั้น ผู้แผ่เมตตา และกรุณาไม่มีประมาณ ย่อมไม่ละเมิดสิกขาบทข้อปาณาติบาต

เบญจธรรมข้อ ๒ สัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ละมิจฉาชีพ เช่น ค้ายา ค้ำมนุษย์ เป็นต้น เลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพ รวมถึงความขยันหมั่นเพียรในการ ประกอบอาชีพที่สุจริต

การเลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพไม่ใช่เพียงแต่วันจากมิจฉาชีพเท่านั้น แต่ ต้องหาเลี้ยงชีพด้วยความชอบธรรม มี ๓ ประการ ดังนี้

๑. ความชอบธรรมในกิจการ คือ ความซื่อตรงในกิจการของตน ไม่เกียจคร้าน ไม่บิดพลิ้วใด ๆ เช่น ลูกจ้างก็ทำหน้าที่ของตนด้วยความตั้งใจ ขยัน อดทน และเอาใจใส่ เป็นต้น

๒. ความชอบธรรมในบุคคล คือ ผู้ใดเป็นหัวหน้าหรือเจ้าของ กิจการ มีผู้อื่นเป็นลูกน้องหรือลูกจ้าง เมื่อถึงคราวจ่ายค่าจ้างเงินเดือนก็จ่าย ตามสัญญาหรือตามแรงของเขา นอกจากนี้ ไม่ควรเลือกปฏิบัติเฉพาะบุคคล เช่น ขายของ พอคนร่ำรวยมาซื้อ พิจารณาว่าเขาน่าจะไม่ทราบราคาของ ก็บอก ราคาแพงกว่ากำหนด พอคนสามัญดูมีไหวพริบมาซื้อก็บอกราคาปกติ เป็นต้น

๓. ความชอบธรรมในวัตถุ คือการไม่นำวัตถุสินค้าที่ไม่จริงหรือของ ปลอมไปหลอกลขายว่าเป็นของจริง เช่น บอกว่าขายน้ำผึ้งแท้แต่ความจริงคือน้ำ ผึ้งผสมน้ำตาล ขายของหมดอายุ เป็นต้น หรือแม้แต่ผู้รับเหมาทำสัญญา สร้างบ้านว่าจะใช้วัสดุนี้วัสดุนี้ แต่พอสร้างกลับไม่ใช่ตามสัญญาก็นับว่าไม่มี ความชอบธรรม

ด้วยเหตุนี้การหาเลี้ยงชีพด้วยความชอบธรรมนั้น ต้องหลีกเลี่ยงงานที่ ควรเลี่ยงซึ่งมี ๒ ประการ ได้แก่ ๑) งานที่เป็นโทษ คือ งานที่ไม่ถูกกฎหมาย แม้งานนั้นจะมีค่าตอบแทนมากก็ตาม เช่น ค้ำมนุษย์ ค้ายา เป็นต้น และ ๒) งานเสี่ยงโชค เช่น เล่นการพนัน เป็นต้น

ผู้เลี้ยงชีพชอบย่อมพิจารณาเห็นว่าการเบียดเบียนทรัพย์สินเป็นสิ่งไม่ดี

การเอาใจเอาเปรียบเป็นสิ่งไม่ดี การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตไม่ดี เป็นต้น ผู้เลี้ยงชีพชอบจึงมุ่งประกอบสัมมาชีพเพราะเห็นคุณค่าของชีวิตและทรัพย์สินผู้อื่น ส่งผลไม่ให้เบียดเบียนชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นไปด้วย ฉะนั้น ผู้มีสัมมาอาชีวะย่อมเกื้อกูลไม่ให้เกิดเสียดสีขบถข้อทินนาทาน

เบญจธรรมข้อที่ ๓ กามสังวร

กามสังวร หมายถึง ความสำรวมในกาม รู้จักยับยั้งควบคุมตนในกามารมณ์ไม่หลงไหลหมกหมุ่นในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

การสำรวมในกาม คือ การรู้จักยับยั้งควบคุมตนในเรื่องรักใคร่ไม่ให้เกิดศีลธรรม บางตำรานำธรรมข้อ สทวารสันโดษ มาทำให้เกิดความสำรวมในกาม แม้คำว่า สทวารสันโดษ แท้จริงแปลว่าความพอใจรยาของตน และบางตำราจำแนกความพอใจสามิของตนออกมาอีกข้อหนึ่งเรียกว่า ปติวัตต อย่งไรก็ตาม แต่โดยสาระของสทวารสันโดษ คือ การยินดีในคู่ครองของตน

เมื่อพิจารณาแบบกว้าง ๆ สาระของสทวารสันโดษไม่ได้กำหนดจำนวนคู่ครองไว้ตายตัวว่าต้องมีคนเดียวหรือกี่คน แต่ต้องสอดคล้องกับประเพณี และบัญญัติของสังคม คือ ไม่ละเมิดต่อคู่ครองหรือของหวงห้ามที่เป็นสิทธิของผู้อื่น ไม่ละเมิดฝ่าฝืนความสมัครใจของคู่กรณี และไม่นอกใจคู่ครองของตน เมื่อบุคคลสองฝ่ายพร้อมใจกันและใช้ชีวิตร่วมอย่างเปิดเผย ไม่ละเมิดและไม่เสียความซื่อสัตย์ต่อกันแล้ว ก็ไม่จัดเป็นเสีย อย่งไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความนิยม สังคมต่างยกย่องคู่ครองแบบผัวเดียวเมียเดียว ซึ่งมีความรักใคร่รักดีต่อกันมั่นคงยั่งยืน มีความมั่นคงในครอบครัว ลูกหลานมีความร่มเย็นเป็นสุขและอบอุ่นใจตลอดไป

ผู้มีความสำรวมในกามย่อมตระหนักว่า การละเมิดต่อคู่ครองหรือบุคคลต้องห้ามที่เป็นสิทธิของผู้อื่นเป็นสิ่งไม่ดี แม้ประเพณีและกฎหมายบางสังคมจะเปิดโอกาสให้มีคู่ครองได้หลายคน ก็ไม่ปรารถนาที่จะนอกใจคู่ครองตนหรือละเมิดใจคู่กรณี เพื่อความมั่นคงในครอบครัวของตนและความร่มเย็นเป็นสุขของทายาท โดยนัยนี้ ผู้ที่หลงในกามย่อมละเมิดเสียดสีขบถข้อทินนาทาน

เบญจธรรมข้อ ๔ สัจจะ

สัจจะ หมายถึง ความจริง มี ๓ ประการ ได้แก่ ๑) จริตทางใจ หรือ จริตใจ คือซื่อสัตย์ เป็นการตั้งใจไว้ให้เที่ยงตรงไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง และไม่อาฆาตพยาบาทผู้ใด ๒) จริตทางวาจา คือพูดจริง ได้แก่ พูดจริง พูดจาสุภาพ ไม่พูดยอให้แตกแยก และพูดแต่สิ่งที่มีสาระ และ ๓) จริตทางกาย คือทำจริง เป็นการตั้งตนให้อยู่ในสภาวะปกติคือไม่เบียดเบียนผู้อื่น สัจจะนี้เรียกอีกอย่างว่า **สัตย์**

คนมีสัจจะมีลักษณะ ๔ ประการ ดังนี้

๑. **มีความเที่ยงธรรมต่อหน้าที่** คือ การทำหน้าที่ของตนให้ตรงไม่ผิดพลาดคือไม่โอนเอนเพราะความลำเอียง ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ลำเอียงเพราะความสนิทสนมกลมเกลียว (ฉันทาคติ) ๒) ลำเอียงเพราะโกรธหรือเกลียดกัน (โทศาคติ) ๓) ลำเอียงเพราะหลงไม่รู้ทันคือไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ก่อน (โมหาคติ) และ ๔) ลำเอียงเพราะกลัวหรือเกรงใจ (ภยาคติ) ยกตัวอย่างเช่น ผู้พิพากษาริวินิจฉัยคดีโดยเที่ยงธรรมโดยไม่เห็นแก่หน้าฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลยว่าตนรู้จักคุ้นเคย หรือตนเคยโกรธเคยเกลียดกัน แต่ต้องพิจารณาความตามเหตุผลด้วยปรีชาอันสุขุม ไม่เกรงกลัวอิทธิพลโจทก์และจำเลย เพ่งความยุติธรรมเป็นหลัก เป็นต้น ผู้ทำหน้าที่เช่นนี้ชื่อว่ามี**ความเที่ยงธรรม** เป็นที่สรรเสริญของคนทั้งหลาย

๒. **มีความซื่อตรงต่อมิตรไมตรี** คือประพฤติตรงต่อคนผู้เป็นมิตรเมื่อผูกไมตรีกับผู้ใดแล้วยอมไม่คิดร้ายแก่ผู้นั้น ด้วยการทำสิ่งไม่ดี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ปอกลอก ๒) มีแต่พูดไม่เคยสงเคราะห์ ๓) ประจบสอพลอ และ ๔) ซักชวนในทางเสื่อมเสีย เช่น เล่นการพนัน เสพยาเสพติด เป็นต้น แต่เมื่อผูกไมตรีกับผู้ใดแล้วยอมคิดดีแก่ผู้นั้นด้วยการทำดี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ช่วยเหลือเกื้อกูล ๒) ร่วมสุขร่วมทุกข์ ๓) คอยตัดเตือนเวลาทำผิดและให้กำลังใจเวลาพลั้งพลาด และ ๔) มีแนะนำสิ่งที่ดีงาม

๓. **มีความกตัญญูต่อเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชา** คือไม่คิดคดต่อเจ้านายของตน เป็นกำลังในหน้าที่การงาน และเห็นแก่ประโยชน์ของเจ้านาย โดย

เป็นไปด้วยความเที่ยงธรรมและซื่อตรง เช่น กล่าวแนะนำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ร่วมทุกข์ร่วมสุข เป็นต้น

๔. มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ คือรู้ว่าผู้ใดเคยอุปถัมภ์อุปการคุณแก่เราแล้ว เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ เป็นต้น แล้วนับถือผู้เคยอุปถัมภ์อุปการคุณเหล่านั้นโดยการไม่ลบหลู่เกียรติหรือยกตนเสมอท่าน เหตุที่นับคนมีความกตัญญูกตเวทิตว่าเป็นคนมีสัจจะนั้น ให้พิจารณาเรื่องราวของพระสารีบุตรเมื่อคราวยังบวชเป็นปริพาชกในศาสนาอื่น ได้เลื่อมใสพระพุทธศาสนา เพราะได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิ แล้วได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้าและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ต่อมาได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา มีความสามารถในการแสดงธรรมสั่งสอนรองจากพระพุทธเจ้า แม้พระสารีบุตรมีตำแหน่งและความสามารถถึงเพียงนี้ก็ยิ่งสำนึกและแสดงเคารพนับถือพระอัสสชิว่าเป็นอาจารย์ของอยู่เสมอ เป็นต้น

ผู้มีสัจจะอาศัยความจริงใจเป็นพื้นฐานก่อนที่จะแสดงออกเป็นการพูดจริงหรือทำจริง คือ พูดหรือทำอะไร ก็มีแต่ความจริงใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยวาจาและการกระทำ โดยนัยนี้ ผู้มีสัจจะย่อมไม่ละเมิดสิกขาบทข้อมุสาวาท

เบญจธรรมข้อ ๕ สติสัมปชัญญะ

สติและสัมปชัญญะเป็นข้อธรรมในหลักธรรมมีอุปการะมาก คำว่า สติ หมายถึง ความระลึกได้ ความระลึกถึงสิ่งในการหนหลังได้ ทำให้รู้สึกตัว มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีว่ากำลังจะทำอะไร พูดอะไร คิดอะไร พร้อมไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยความไม่ประมาท ส่วนคำว่า สัมปชัญญะ หมายถึง ความรู้ตัวทั่วพร้อม ความรู้ตระหนัก ความรู้ชัดเข้าใจชัด สิ่งนี้นึกได้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัญญา มักมากคู่กับสติ

การทำหน้าที่ของสติมักอุปมาเปรียบเหมือนกับนายประตูที่คอยระวังประตู เฝ้าดูคนเข้าออกอยู่เสมอและคอยกำกับการ คอยนำข้อมูลเก่าที่จำที่ระลึกได้มาพิจารณาว่าคนแบบใดควรเข้า คนแบบใดไม่ควรเข้า คนแบบนี้ควรออก คนแบบนี้ไม่ควรออก จำได้ว่าคนมีลักษณะแบบนี้ผิดสังเกต หรือแม้แต่รู้จักคนที่จะเข้าหรือคนที่จะออก ถ้าไม่มีคนใดต้องพิจารณาเป็นพิเศษ ก็ตรวจ

สอบข้อมูลเก่าที่สั่งสมไว้ในความทรงจำมาตัดสินใจ แต่ถ้าในกรณีที่มีเรื่องราวซับซ้อนไม่แน่ใจว่าคนใหม่สมควรเข้าหรือไม่ควรเข้า สัมปชัญญะจะต้องดึงข้อมูลที่มีอยู่มาประยุกต์ คิด ไตรตรอง หาเหตุผลเพิ่มเติมให้ชัดเจนแล้วสรุปว่าคนแบบนี้เข้าได้หรือคนแบบนี้เข้าไม่ได้ จากนั้นสัมปชัญญะนำข้อสรุปนี้บันทึกเก็บไว้ในความทรงจำเพื่อรอให้สติคอยดึงคอยระลึกไปใช้ สรุปว่า สติเป็นการดึงข้อมูลเก่ามาใช้ แต่ถ้าหากข้อมูลเก่าไม่เพียงพอในปัจจุบันขณะนั้นก็ ต้องอาศัยสัมปชัญญะเข้าทำงาน ยกตัวอย่างเช่น เราจะขับรถก็ต้องใช้สติและสัมปชัญญะ สติก็เอาจิตจับอยู่กับการกระทำที่กำลังทำอยู่คือการการขับรถและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการขับรถ เมื่อจิตอยู่กับการขับรถ สัมปชัญญะที่เรามีในขณะนั้น จะพร้อมพร้อมอยู่ในตัวสามารถขับรถไปได้ทันที คือรู้จุดหมายที่จะไป รู้ว่าพวงมาลัยหรือเบรกใช้อย่างไรอยู่ในตัวเสร็จสรรพ เป็นต้น ทำให้การขับรถนั้นสำเร็จถึงจุดหมาย เป็นต้น แต่ถ้ามีเรามีแต่สติอย่างเดียวก็ต้องนึกไปที่ละอย่าง ๆ เช่น พวงมาลัยทำหน้าที่อะไร เราจะทำอย่างไรกับพวงมาลัย เบรกทำหน้าที่อะไร เราจะใช้เมื่อใด เป็นต้น การขับรถนั้นก็ จะไม่สำเร็จถึงจุดหมาย

รวมความว่า สัมปชัญญะจะทำงานได้ต้องอาศัยสติทุกกรณี จึงเป็นที่นิยมเรียกคู่กัน คือสติสัมปชัญญะบ้าง หรือสติปัญญาบ้าง เป็นต้น และในการทำกิจต่าง ๆ จะสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะทุกกรณีเช่นกัน โดยนัยนี้ พระพุทธศาสนาจึงจัดสติสัมปชัญญะว่าเป็นธรรมมีอุปการะมาก

ผู้มีสติ มีลักษณะ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ความรู้จักประมาณในอาหารที่จะบริโภค โดยปกติอาหารมีประโยชน์เพื่อบำรุงร่างกาย แต่ถ้าบุคคลบริโภคไม่รู้จักประมาณก็อาจเป็นโทษได้ เช่น บริโภคมากเกินไปหรือบริโภคของไม่เป็นประโยชน์ ของแสลงตลอดจนของเสียก็อาจทำให้ท้องอืดท้องเสียหรือโรคต่าง ๆ กำเริบได้ เป็นต้น แต่ถ้ามีสติรู้จักประมาณในการบริโภคแล้ว อาหารที่บริโภคนั้นจึงจะเป็นคุณบำรุงร่างกายให้ผาสุก นอกจากนี้ ควรรู้จักประมาณในการจับจ่ายอาหารบริโภคด้วย ให้พอเหมาะพอควรแก่รายได้ คือไม่ฟุ่มเฟือยจนจะไม่มีบริโภคในวันหน้า หรือไม่ตระหนี่จนปล่อยให้อดอยาก เพราะทรัพย์มีไว้เพื่อจับจ่ายเลี้ยงตนและคนที่ควรเลี้ยงให้เป็นสุข

๒. ความไม่เลินเล่อในการทำงาน คือ ไม่เพิกเฉยในการทำงานของตน คอยดูแลเอาใจใส่หน้าที่ให้เหมาะแก่กาลเทศะ ไม่ปล่อยให้การทำงานค้างค้ำงเสียหาย เช่น ชาวนาทำนาตามฤดูกาลรู้สภาพฝนฟ้าอากาศ ชำราราชการทำงานตามระเบียบและรักษาวินัย เป็นต้น การทำงานเช่นนี้ย่อมเจริญในหน้าที่การงาน

๓. ความมีสัมปชัญญะในการประพติตัว คือ รู้รอบคอบ รู้จักระวังตัวในประกอบกิจการใด ๆ ก็พิจารณาไตร่ตรองถึงประโยชน์หรือโทษก่อนว่าควรทำหรือไม่ควรทำ ถ้าเห็นควรทำจึงทำ แต่ถ้าเห็นไม่ควรทำก็งด เวลาจะพูดจะกล่าวอะไรก็ระวังคำพูดเพื่อไม่ให้สร้างความเสียหายแก่ตนและผู้อื่นในภายหลัง หรือเวลาคิดเห็นอะไรก็ความรู้เสียก่อนไม่ปล่อยให้ไปตามใจของตน

๔. ความไม่ประมาทในธรรม มี ๓ ประการ คือ

๑) ความไม่ประมาทในสภาวะธรรมที่เป็นอยู่ตามธรรมดาของโลก คือ มนุษย์ ต่างมีสังขารหรือร่างกายที่ต้องแปรผันและเสื่อมสลายเป็นธรรมดา กล่าวคือ จากเด็กถึงผู้ใหญ่สู่ชราจนสิ้นอายุขัย เรียกว่า **ชรา** จากที่แข็งแรงเป็นผู้เจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ เรียกว่า **พยาธิ** และจากมีชีวิตก็สิ้นชีวิต เรียกว่า **ตาย** หรือ **มรณะ** ชรายังพอรู้ว่าเป็นไปตามวัย แต่พยาธิและมรณะนั้นไม่สามารถรู้ได้เลยว่าจะประสบเมื่อใด ฉะนั้น ผู้รู้สภาวะธรรมเช่นนี้ ไม่ควรหลงมัวเมาในร่างกาย หลงมัวเมาในความมีโชค และหลงมัวเมาในชีวิตควรเตรียมพร้อมในความแปรผันที่จะมาถึง เช่น เมื่อเป็นเด็กก็ควรศึกษาหาความรู้ เมื่อเติบโตใหญ่ก็ควรหมั่นทำงาน สั่งสมทรัพย์และคุณความดี และทำกิจที่ยังไม่ได้ทำและกิจที่จะเป็นห่วงเมื่อเวลาสิ้นชีวิตให้เสร็จ เมื่อชราและพยาธิครอบงำไม่อาจทำงานหาเลี้ยงชีพได้ ก็จะได้อาศัยทรัพย์และและคุณความดีที่ได้สั่งสมไว้มาเลี้ยงชีพให้มีความสุข เมื่อมรณะมาถึงก็จะได้ไม่ห่วงสิ่งใดสิ่งหนึ่งคือตายอย่างมีสติ เป็นต้น

๒) ความไม่ประมาทในธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล คือ ไม่ประพติตุจจริตและประพติตุสสุจริต **ประพติตุจจริต** ได้แก่ ทำชั่ว พูดชั่ว และคิดชั่วย่อมส่งผลไม่เป็นที่พึงพอใจแก่ผู้ประพติตุ ผู้ประพติตุจจริตจะประมาทยามใจว่าตนประพติตุชั่วทีละเล็กทีละน้อยก็ไม่เป็นไร คงไม่พอที่จะส่งผลดังกล่าวแก่ผู้ประพติตุ อย่างไรก็ตาม เมื่อประพติตุชั่วเล็กน้อยไปเรื่อย ๆ ก็เพิ่มพูน ปราภฏ

และส่งผลชั่วในที่สุด ส่วนประพตีสัจจธิด ได้แก่ ทำดี พุทธิ และคิตติ ย่อมส่งผลเป็นที่พึงพอใจแก่ผู้ประพตติ ผู้ประพตีสัจจธิตจะไม่เลินเล่อยามใจหรือท้อแท้ ถอดใจว่าตนประพตติดีที่ละเล็กทีละน้อยที่ไหนจะส่งผล อย่างไรก็ตาม การค่อย ๆ ทำบุญที่ละเล็กทีละน้อยก็เพิ่มพูน ปราบกฎ และส่งผลดีในที่สุดเช่นเดียวกัน ในทางพระพุทธศาสนาได้อุปมาการกระทำที่ละเล็กทีละน้อยกับฝนที่ตกทีละหยาด เมื่อค่อย ๆ ไหลมารวมกันก็ยิ่งเต็มตุ่มหรือโอ่งได้ ฉะนั้น ผู้มีสติย่อมระวังตัวไม่เกลือกกลิ้งกับทุจริตหมั่นสั่งสมแต่สุจริต

๓) ความไม่ประมาทในโลกธรรม คือ สัตว์โลกทั้งหลายจะถูกครอบงำด้วยความธรรมดาของโลก ๘ ประการ ที่เรียกว่า โลกธรรม ประกอบด้วย การพบกับสิ่งที่ปรารถนา (อิฏฐารมณ์) ได้แก่ ได้ลาภ ได้ยศ ได้รับการสรรเสริญ และได้รับความสุข กับการพบกับสิ่งไม่ปรารถนา (อนิฏฐารมณ์) ได้แก่ ขาดลาภ ขาดยศ ขาดการสรรเสริญ (คือถูกนินทา) และได้รับความทุกข์ โลกธรรมนี้เป็นสิ่งที่สัตว์โลกจะพบชั่วคราวบางเวลา ไม่ควรเก็บเอามาเป็นเหตุให้ทะเยอทะยานหรือไม่เบิกบานใจด้วยอำนาจความยินดียินร้ายให้เกินกว่าที่ควรจะเป็น เช่น เมื่อถูกติฉินนินทาก็ไม่ซัดสีหน้าหรือด่าทอผู้นินทา หรือเมื่อได้รับการยกยอสรรเสริญก็ไม่หลงใหลในถ้อยคำเยินยอนนั้น ฉะนั้น ผู้มีสติย่อมรู้เท่าทันในสิ่งที่ปรารถนาและไม่ปรารถนาว่าเป็นเรื่องธรรมดาของโลกที่จะพบเพียงบางเวลา

ผู้มีสติสัมปชัญญะจะมีความระมัดระวังและรู้จักยับยั้งในการกระทำต่าง ๆ ทุกขณะ โดยนัยนี้ผู้มีสติสัมปชัญญะจึงชื่อว่า ผู้ไม่ประมาท เมื่อจะดื่ม น้ำเมาหรือสิ่งเสพติดต่าง ๆ สติสัมปชัญญะจะกระตุ้นให้รู้ตัว ให้ระมัดระวัง ตัวว่าที่กำลังจะดื่มหรือจะเสพแล้วมีโทษอย่างไร หากไม่ดื่มหรือเสพแล้วมี ประโยชน์อย่างไร เป็นต้น

อานิสงส์ของการรักษาเบญจธรรม

การรักษาเบญจธรรมมีอานิสงส์หรือประโยชน์มากมาย จำแนกได้ ๒ ประการ ดังนี้

๑. ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถ์) หมายถึง ประโยชน์ใน

ชีวิตนี้หรือจุดหมายที่ตาเห็นซึ่งเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องภายนอกหรือเรื่องธรรมดาสามัญที่มุ่งหมายกันในโลกรนี้ เช่น ลาก ยศ สุข สรรเสริญหรือทรัพย์สิน ฐานะ เกียรติ ไมตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข เป็นต้น ผู้ประพฤติเบญจธรรมย่อมบริบูรณ์ด้วยสิ่งเหล่านี้ เห็นประโยชน์ของการไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน จึงมีเมตตากรุณา มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความยินดีในคู่ครองของตน เกียรติที่ได้รับจึงได้รับความเมตตากรุณา ทรัพย์ที่ได้มาก็ได้มาเพราะความซื่อสัตย์สุจริต ชีวิตคู่มีความสุขก็ได้เพราะความยินดีในคู่ครองของตน เป็นต้น หรือแม้ไม่มีสิ่งดังกล่าวผู้รักษาเบญจธรรมจะแสวงหาสิ่งเหล่านี้โดยทางชอบธรรม ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้อย่างถูกต้องใช้สิ่งเหล่านี้ทำตนและคนที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข

๒. ประโยชน์ในอนาคต (สัมปรายิกัตถ์) คือ ประโยชน์ที่เลยชีวิตนี้ไปหรือจุดหมายสูงล้ำเลยตาเห็น เกี่ยวด้วยชีวิตด้านในหรือประโยชน์ด้านคุณค่าของจิตใจและปัญญา ซึ่งเป็นหลักประกันเมื่อละโลกนี้ไปแล้ว หรือเป็นเครื่องประกันคุณค่าที่สูงล้ำยิ่งขึ้นด้วยคุณธรรม จนจิตเป็นอิสระ หลุดพ้น นิพพาน กล่าวคือ ผู้ประพฤติเบญจธรรมจะมีสติกำกับทุกการกระทำ จึงระมัดระวังตนไม่ถลำไปประพฤติชั่วด้วยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การพูดเท็จกล่าวเท็จ การดื่มสุราเมรัย เป็นต้น อีกทั้งยังมีใจสบาย ปิติเอิบอ้อมอยู่ทุกขณะว่า ตนประพฤติดีอยู่ตลอด เป็นเหตุให้เมื่อละโลกนี้แล้วก็ไปสู่สุคติเช่นเดียวกับผู้รักษาศีล เป็นต้น หรือยิ่งกว่านี้ผู้ประพฤติธรรมย่อมเจริญสติอันเกื้อกูลให้มีสัมปชัญญะพิจารณาสภาวธรรมตามความจริงว่าเป็นทุกข์และหาทางดับทุกข์ที่เหตุจนทำให้จิตเป็นอิสระนิพพานในที่สุด

มนุษย์ควรหมั่นรักษาเบญจธรรม เพื่อเกื้อกูลตนเองไม่ให้ละเมิดเบญจศีลด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเป็นหลักประกันชีวิตและสังคมว่าจะบริบูรณ์ปัจจัยพื้นฐานอันทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ตลอดจนเป็นหลักประกันคุณค่าของชีวิตที่จะพัฒนายิ่งขึ้นด้วยคุณธรรมอันทำให้จิตเป็นอิสระในที่สุด

บรรณานุกรม

- ธรรมโชติ [DHAMMACHOTE]. (๒๕๖๓, ๒๙ พฤษภาคม). *อานิสงส์ของศีล - สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต)*. [วีดิทัศน์]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Y7sk-GtJqRs>
- ปัญจานิณฺช [punjanin]. (๒๕๖๓, ๒๙ พฤษภาคม). “*สติ ปัญญา*” สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). [วีดิทัศน์]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=FFPNsvgWOpM&t=883s>
- พระธรรมโสภณ (ฟื้น ปาสาทิโก). (๒๕๕๗). *ทางไปสู่ความเป็นพระอรหันต์ ตอนที่ ๒ (พิมพ์ครั้งที่ ๓)*. กราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). *วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด (พิมพ์ครั้งที่ ๑๓)*. ผลิตัมม์.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (๒๕๖๑). *พระวินัยบัญญัติ (พิมพ์ครั้งที่ ๒)*. รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี). (๒๕๕๔). *เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐)* พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลงานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระพรหมกวี (วรวิทย์) อดีตเจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม และอดีตเจ้าคณะภาค ๑๐ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๘ มกราคม ๒๕๕๕. ต้นบุญ.
- พระอุดมธีรคุณ (สมคิด จินตามโย). (๒๕๕๙). *บูรณาการการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธด้วยหลักสติในพุทธปรัชญาเถรวาท [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย]*. ฝ่ายห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. <http://www.opac.mbu.ac.th/Record/25331>
- พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท). (๒๕๔๙). *บันทึกธรรมเทศนา ชุดที่ ๑ เล่ม ๒ (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบ ๑๕๐ ปี พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท))*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*

(พิมพ์ครั้งที่ ๒). ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนซ์.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (๒๕๓๘). *เบญจศีล และเบญจธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ ๑๕). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม. (๒๕๕๒). *จินตากรมหาเถรานุสรณ์* (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธปาพจนบดี (ทองเจือ จินตากร) ๗ มีนาคม ๒๕๕๒). ศิลป์สยามบรรรจภัณฑ์และการพิมพ์.

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๕๘). *ศีล ๕ คุณค่าของชีวิตและสังคม*. ดีไซน์ ดีโลโก้.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (๒๕๕๙). *ศีลในพระพุทธศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ ๖). โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ ๓๐). ผลิตัมม์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๕๙). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ ๔๗). ผลิตัมม์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๖๐). *สำนักปฏิบัติธรรมที่สมณาม คือ พื้นธรรม พื้นถิ่นไทย* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). พิมพ์สวย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๖๑). *ถ้าการศึกษาดี คนต้องมีชีวิตดี ที่องกามสร้างสรรค์*. ผลิตัมม์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๖๒). *ภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ ๓๙). โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.

สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต). (๒๕๖๒). *พระพุทธศาสนาจำเป็นสำหรับชีวิต*. โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต). (ม.ป.ป.) *โลกสงบร่มเย็นได้ด้วยศีล*. [ม.ป.ท.]

สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต). (ม.ป.ป.) *ศีลธรรมดีชีวิตมีความสุข*. พระชัย
การพิมพ์.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
สังฆปริณายก. (๒๕๖๐). *ศราทพรตเทศนา*. (ม.ป.ท.).

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง

ที่ ๖/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา

ฉบับปรับปรุง ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗

ในการประชุมคณะผู้บริหารสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษา เพื่อเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานศึกษา ซึ่งได้จัดพิมพ์เสร็จเรียบร้อยแล้วรวมจำนวนหนึ่งล้านเล่ม และเพื่อให้หนังสือหลักสูตรมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ที่ประชุมได้มีมติให้ตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา ฉบับปรับปรุง ปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีรายชื่อดังนี้

๑. พระเทพมหาเจติยาจารย์	วัดพระปฐมเจดีย์	ประธานกรรมการ
๒. พระราชบัณฑิต	วัดธาตุทอง	รองประธานกรรมการ
๓. พระราชพิพัฒน์โกศล	วัดเศวตฉัตร	กรรมการ
๔. พระราชสุนันต์มุนี	วัดบรมนิวาส	กรรมการ
๕. พระสุธีรัตนภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๖. พระศรีภักทิยมณี	วัดชนะสงคราม	กรรมการ
๗. พระมหาสิริชัย สุขธมฺโณ	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	กรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จการ

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

(สมเด็จพระมหาธีรวงศ์)

แม่กองธรรมสนามหลวง

คำสั่งแม่กองธรรมสนามหลวง

ที่ ๘/๒๕๖๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษาฝ่ายคฤหัสถ์
ระดับมัธยมศึกษา

ในการที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ได้พิจารณาเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอนในสถานศึกษา เพื่อให้หนังสือหลักสูตรมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เหมาะสมสอดคล้องกับสถานะและวัยของนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจชำระหลักสูตรธรรมศึกษา มีรายนามดังนี้

ธรรมศึกษาชั้นตรี

๑. นายมงคล หล่อสุวรรณ	ที่ปรึกษา
๒. นายอุรุพงษ์ บุญญาผลา	วิชาเบญจศิลป์และเบญจธรรม
๓. นางสาวปาริฉัตร พลสมบัติ	วิชาธรรมวิภาค
๔. นางสาวธัญญลักษณ์ ศรีสว่าง	วิชาอนุพุทธประวัติ

ธรรมศึกษาชั้นโท

๑. ดร.พิณพนธ์ คงวิจิตร	ที่ปรึกษา
๒. นายสุรศักดิ์ คำพุทธ	วิชาอุโบสถศีล
๓. นายสุทธิเกียรติ เพิ่มชิ้น	วิชาธรรมวิภาค
๔. นายธนะช สุขสมบูรณ์	วิชาอนุพุทธประวัติ

ธรรมศึกษาชั้นเอก

๑. รศ.ดร.ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม	ที่ปรึกษา
๒. นายยงยุทธ อังคสัญลักษณ์	วิชากรรมบถ
๓. นายปัญญาพล บุลากรม	วิชาธรรมวิภาค
๔. นายระดมโชค ปวงบุมา	วิชาอนุพุทธประวัติ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จการ

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๓

(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า)

แม่กองธรรมสนามหลวง

รายนามสถาบันการศึกษาที่ประเมิน
หนังสือธรรมศึกษา ชั้นตรี ระดับมัธยมศึกษา

๑. โรงเรียนแจกร้อนวิทยา	กรุงเทพมหานคร
๒. โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย	กรุงเทพมหานคร
๓. โรงเรียนปากพั่น	นครศรีธรรมราช

คณะผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อัครบิดร)
พระเทพมหาเจติยาจารย์ (ปณฺณาสิริ)
พระเทพเจติยาจารย์ (กิตฺติยุตฺโต)
พระราชพิพัฒน์โกศล (ปริยตฺติธาริ)
พระราชสุนต์มุนี (อตุตฺถกาโม)
ดร.สมใจ วิเศษทักษิณ

กองบรรณาธิการ

พระราชบัณฑิต (ปสิทฺธิโก)
พระสุธีรัตนภรณ์ (อธิจฺติโต)
พระศรีภทฺทียบตี (จิตฺตสาโร)
พระมหาสิริชัย สุขญาโณ
นายสิริวิทย์ เอี่ยมสุดใจ
อาจารย์ ดร. เขียวดน้อย เสริมบุญไพศาล
นายปกรัฐ กนกธนาพร
อาจารย์ศิริธัช ศิริชุมแสง
นายระดมโชค ปวงบุผา
นายอภิรักษ์ นามวิชา
นายทศพล ตั้งจิตสามัคคี

หน่วยงานและบุคคลที่อนุเคราะห์ภาพประกอบ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	กรุงเทพมหานคร
กรมส่งเสริมวัฒนธรรม	กระทรวงวัฒนธรรม
มูลนิธิธเนศกกุลศาลา (วิหารเซียน) ในพระสังฆราชูปถัมภ์	ชลบุรี
พระราชเวที (ชิตวาโน)	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
พระโสภิตวิริยาลังการ (เขมาราโม)	วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพมหานคร
พระมหาสิริชัย สุขวาโน	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร
พระมหาธนพล กุศลภูษายี	วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร
นางดวงตา กล้วยไม้ ณ อยุธยา เวชศาสตร์	
นายพิชัย ยินดีน้อย	
นายอรรถนิตี กุลกรกัมพูสิริ	

ผู้จัดทำคำบรรยายภาพประกอบ

นายสิริวิทย์ เอี่ยมสุดใจ
นายอภิรักษ์ นามวิชา
นายทศพล ตั้งจิตสามัคคี

หน่วยงานที่อนุเคราะห์สถานที่

โรงเรียนราชบพิธ	กรุงเทพมหานคร
โรงเรียนแจรงร่อนวิทยา	กรุงเทพมหานคร

ผู้ประสานงาน

พระมหาสุวรรณ กุสลจิตโต

วัดโสมนัสวิหาร

กรุงเทพมหานคร

พระมหาอรรถสิทธิ์ อคฺคสิทธิ

วัดสุทัศนเทพวราราม

กรุงเทพมหานคร

พระมหาอุทตนา อธิรยุทโธ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

นางสาวนลินทิพย์ ศรีวงศ์เสียง

นายปรีทัศน์ สารีดี

ดร.อุรสา บรรณกิจไศภน

นายธารนันท สุขพูล

นางสาวรวงคณา พงศ์จิตภักดี

นายกันตพัฒน์ สุวรรณเรือง

นายวัลลภ รุจิขจร

นายอนาวิล วิภาสวัสดี

นายธนยศ สุทธายศ

นางสาวชุติมา หนูแก้ว

นายพุดมิกร บุญเต็ม

นายบัญชา รัตนศรีสมบูรณ์

ผู้จัดทำศิลปกรรม

นายพิชญ์ อุทัยภพ

